

1949

**A BARNA- ÉS ZÖLDMEZŐS FEJLESZTÉSEK AZ ÉSZAK-
MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN A 2000-ES ÉVEK
ELEJÉTŐL KEZDVE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ
EURÓPAI UNIÓS TÁMOGATÁSOKRA**

Egyetemi doktori (PhD) értekezés

Szerző: Marincsák Marianna
Témavezető: Prof. dr. Kozma Gábor

DEBRECENI EGYETEM
Természettudományi és Informatikai Doktori Tanács
Földtudományok Doktori Iskola
Debrecen, 2019.

Ezen értekezést a Debreceni Egyetem Természettudományi Doktori Tanács Földtudományok Doktori Iskola Társadalomföldrajz-területfejlesztés programja keretében készítettem a Debreceni Egyetem természettudományi doktori (PhD) fokozatának elnyerése céljából.

Debrecen, 2019. október 20.

Marincsák Marianna

Tanúsítom, hogy Marincsák Marianna doktorjelölt 200- 200 között a fent megnevezett Doktori Iskola Társadalomföldrajz-területfejlesztés programjának keretében irányításommal végezte munkáját. Az értekezésben foglalt eredményekhez a jelölt önálló alkotó tevékenységével meghatározóan hozzájárult. Nyilatkozom továbbá arról, hogy a tézisekben leírt eredmények nem képezik más PhD disszertáció részét. Az értekezés elfogadását javaslom.

Debrecen, 2019. október 21.

Dr. Kozma Gábor

**A BARNA- ÉS ZÖLDMEZŐS FEJLESZTÉSEK AZ ÉSZAK-
MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN A 2000-ES ÉVEK ELEJÉTŐL
KEZDVE KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ EURÓPAI UNIÓS
TÁMOGATÁSOKRA**

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a társadalomföldrajz tudományágban

Írta: Marincsák Marianna, okleveles geográfus

Készült a Debreceni Egyetem Földtudományok doktori iskolája
(társadalomföldrajz- területfejlesztés programja) keretében

Témavezető: Prof. dr. habil Kozma Gábor, DSc

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Prof. dr. Csorba Péter, egyetemi tanár
tagok: Dr. Kókai Sándor, főiskolai tanár
Dr. Teperics Károly, egyetemi adjunktus

A doktori szigorlat időpontja: 2017. június 28.

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

Az értekezés védésének időpontja: 20... ..

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	1
I.1. A témaválasztás indoklása	1
I.2. Felhasznált anyagok és módszerek	1
I.3. Az értekezés célkitűzései	2
I.4. A dolgozat szerkezete	3
II. A témakör megjelenése a hazai és nemzetközi szakirodalomban	5
II.1. A válsággal kapcsolatos elméletek: hagyományos és modern megközelítések	5
II.2. A válságkezeléssel kapcsolatos elméletek	7
II.3. Válságkezelési esettanulmány: Ruhr-vidék és Morva-Szilézia	10
II.4. A barna- és zöldmezős területek fogalmi kérdései	16
III. A régió iparföldrajzi történetének áttekintése	23
III.1. Az I. világháború előtti időszak	23
III.2. A két világháború közötti időszak	25
III.3. A II. világháborútól a rendszerváltásig terjedő periódus	26
III.4. A rendszerváltástól napjainkig tartó időszak	32
III.5. A válságba jutás és az elmélyülés okai	41
IV. Az Észak-magyarországi régiót érintő fontosabb területfejlesztési dokumentumok vizsgálata	44
IV.1. A régióra vonatkozó tervek az országos dokumentumokban	44
IV.2. Az Észak-magyarországi Régió Fejlesztési Stratégiája (2007-2013)	47
IV.3. Heves megye területfejlesztési dokumentumai	48
IV.4. Nógrád megye területfejlesztési dokumentumai	50
IV.5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye területfejlesztési dokumentumai	52
V. A régió Integrált Városfejlesztési Stratégiáinak vizsgálata a barna- és zöldmezős területek tükrében	55
V.1. Az Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) fogalma	55
V.2. A barna- és zöldmezős területekre vonatkozó elképzelések	56
VI. Az Észak-magyarországi régió városi vállalkozásainak pályázati tevékenysége 2004 és 2013 között	67
VI.1. A vállalkozások pályázati tevékenysége a 2004-2006 közötti időszakban	67
VI.2. A vállalkozások pályázati tevékenysége a 2007-2013 közötti időszakban	77
VII. Összegzés	96
VIII. Summary	100
Felhasznált irodalom	104
Mellékletek	113

I. Bevezetés

I.1. A témaválasztás indoklása

Napjainkban mind a településföldrajzi mind pedig a településfejlesztési vizsgálatok körében kiemelt figyelmet kapnak a barna- és zöldmezős területek, amelynek háttérében az áll, hogy a gazdasági élet és a településen belüli viszonyok javítása keretében kiemelkedő szerepet szánnak ezeknek a városrészeknek. A fentiek szellemében disszertációmban a barna- és zöldmezős fejlesztések legfontosabb sajátosságait/jellegzetességeit vizsgáltam az Észak-magyarországi régióban az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően.

A régió a volt szocialista országok egyik jellegzetes régi ipari és barnamezős területe. Ebből kifolyólag rendelkezik olyan tipikus jegyekkel, mint az egykori egyoldalú elsősorban nehézipar dominanciájú gazdasági szerkezet, a meglehetősen magas munkanélküliség, az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők viszonylag magas aránya, az elvándorlás, a szennyezett környezet, hogy csak a legfontosabbakat említsem. A helyzet javítása érdekében a régióra és három megyéjére számos fejlesztési terv készült el már a rendszerváltást megelőző évektől kezdődően, de igazán nagy áttörést egyik sem hozott.

A probléma súlyosságát jelzi, hogy a felhagyott ipari területekkel kapcsolatos nehézségek a nyugati országok térségeit is sújtották, és vannak olyanok, amelyeket a mai napig is kísértének. Ebből kifolyólag az Európai Unió regionális politikájában az ilyen jellegű területek támogatása is már régebb óta szerepel. Magyarország Európai Unióhoz történő 2004-es csatlakozásának köszönhetően hazánk is részesülhetett ezekből a támogatásokból, ugyanakkor kevés tanulmány foglalkozik az eltelt közel tíz év gazdasági beruházásainak az Észak-magyarországi régióra gyakorolt hatásaival. Értekezésemben alapvetően a 2004 és 2013 közötti időszakkal foglalkoztam, amely elsősorban azzal magyarázható, hogy ez a kilenc év, elsősorban az Európai Uniótól érkező támogatások szempontjából, már lezárt periódusnak tekinthető, így az adatokra támaszkodva – szemben a 2014-2020 közötti időszakokkal – már jól megalapozott állításokat fogalmazhatok meg.

I.2. Felhasznált anyagok és módszerek

A disszertáció alapját a témához kapcsolódó külföldi és magyar nyelvű szakirodalom képezte, amelyekre az első és a második fejezet megírása során támaszkodtam. Elsődleges forrásként szolgáltak a terület- és településfejlesztéssel foglalkozó jogszabályok (törvények és országgyűlési határozatok), valamint az országos és a

vizsgált területi egységekre (régiók, megyék, városok) készült fejlesztési dokumentumok (pl. regionális és megyei fejlesztési koncepció, Integrált Városfejlesztési Stratégia). Ezen kívül a Központi Statisztikai Hivatal adatait (népszámlálási adatok: 1949, 1960, 1970, 1980, 1990, 2001, 2005, 2011, a Megyei Statisztikai Évkönyvek 1992 és 2015 közötti példányai és a STADAT táblái), illetve ahol szükséges volt, ott a külföldi statisztikai hivatalok (cseh és német) adatait is felhasználtam.

A 2004 és 2006, valamint a 2007 és 2013 közötti időszak pályázatairól információt a Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer (palyazat.gov.hu) oldaláról nyertem. Itt a régió városi vállalkozóinak pályázati aktivitását, hatékonyságát, illetve az esetleges barna- és zöldmezős jellegű beruházásait vizsgáltam meg. Az önkormányzati, a non-profit szervezetek és az ezeken kívüli pályázókat a legtöbb esetben azért nem vontam be a vizsgálatba, mert a fejlesztések megvalósításában a vállalkozásokra számítanak leginkább, illetve igazán gazdasági tevékenységet is ők folytatnak, így ők azok, akik a legnagyobb mértékben alakítják a térség gazdasági arculatát. Tanulmányoztam a beérkezett és támogatott pályázatok számát, a 100.000 főre jutó beadott pályázatok számát, a támogatott pályázatok arányát, a pályázatok számának operatív programonkénti alakulását, az igényelt és megítélt támogatási összegeket, az egy főre jutó megítélt támogatási összegeket, a támogatási összegek operatív programonkénti megoszlását és a támogatott pályázatok számának minősítés szerinti eloszlását. A 2004 és 2013 közötti időszak azon operatív programjait is megnéztem melyeknek keretében barna- és zöldmezős beruházások valósulhattak meg.

Az adatok és számítások alapján készített táblázatok, grafikonok, diagramok, térképek, amelyek a dolgozatban szerepelnek a könnyebb áttekintést, a változásokat és az összehasonlításokat tették lehetővé. A disszertáció elkészítésekor a Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Office Picture Manager programjait használtam, valamint az ArcView GIS 3.2 térképszerkesztőt.

I.3. Az értekezés célitűzései

Az értekezésemben az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

1. Milyen kapcsolat figyelhető meg a régió válságának okai, illetve a hazai és nemzetközi szakirodalomban megfogalmazott elméletek között?
2. Mely típusú fejlesztések élveztek prioritást az elkészült fejlesztési dokumentumokban?

3. Milyen jellegű elképzelések fogalmazódtak meg a barna- és zöldmezős területek vonatkozásában a régió városaiban?
4. Mely települések vállalkozói játszottak kiemelkedő szerepet a pályázati teljesítmény szempontjából?
5. Mely operatív programok élveztek prioritást a régió városaiban működő vállalkozások körében?
6. Milyen mértékben épültek egymásra a regionális, a megyei és a települési szintű fejlesztési dokumentumokban megfogalmazott elképzelések, valamint a pályázati eredményesség?

I.4. A dolgozat szerkezete

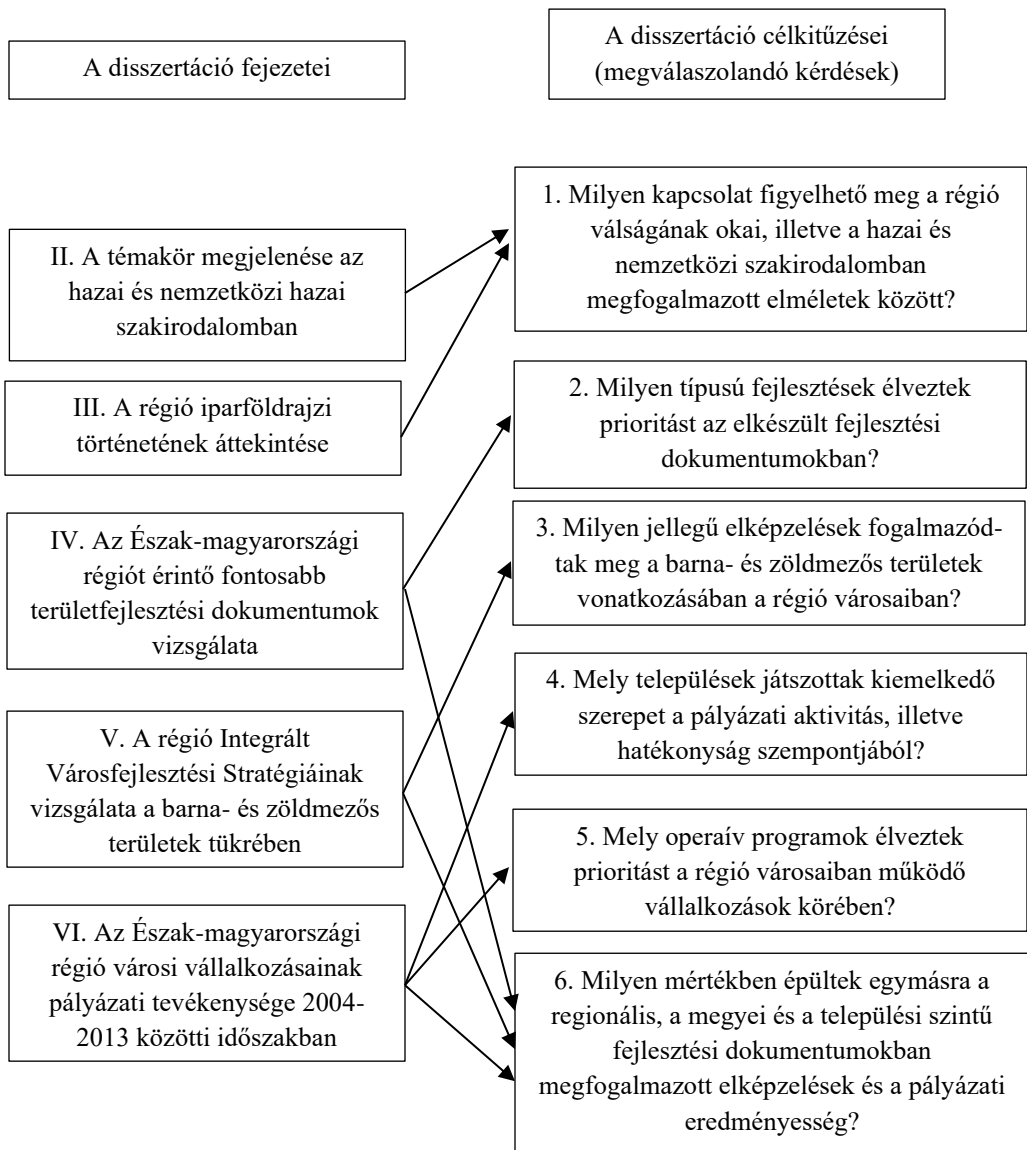
A disszertáció első részében a témához kapcsolódó külföldi és hazai szakirodalom áttekintése kapott helyet (1. ábra). Ennek keretében először a régi ipari térségek fejlődését tekintetem át, ezen belül is a hagyományos és a modern megközelítést, majd a válságkezelési elméletekre tértem rá. Emellett fontosnak tartottam, hogy a sikeres külföldi példák közül legalább egy nyugat-európai és egy kelet-közép európai részletesebben is bemutassak. Ezt követően a barna- és zöldmezős területekkel kapcsolatos fogalmának tisztázása, majd az érintett létesítmények különböző szempontok alapján elvégzett csoportosításának a bemutatása történt meg. A második szerkezeti egységben – már amennyire ez lehetséges volt – röviden áttekintetem a régiót alkotó három megye iparföldrajzi történetét. Az egységet időrendi sorrendben haladva négy részre tagoltam: a kezdetektől az I. világháborúig, a két világháború közötti, a II. világháborútól rendszerváltásig majd a rendszerváltástól napjainkig tartó időszakra, és az utolsó egységben tértem ki a válságba jutás és az elmélyülés okaira is.

Ezt követően a régiót érintő fontosabb területfejlesztési dokumentumokat vizsgáltam meg. Először az országos, majd a régiós és megyei programokra, tervekre, koncepciókra tértem ki. Ennek keretében a gazdaságfejlesztés céljaira, valamint a barna- és zöldmezős fejlesztésekre helyeztem a hangsúlyt, hiszen ezek állnak a vizsgálódásaim középpontjában.

A következő fejezetben elemeztem a régió városai által készített Integrált Városfejlesztési Stratégiákat, melyekből a 2007 és 2013 közötti időszakra tervezett barna- és zöldmezős jellegű fejlesztéseket foglaltam össze.

Az utolsó előtti fejezetben megvizsgáltam a régió városi vállalkozóinak pályázati aktivitását a 2004 és 2006, valamint a 2007 és 2013 közötti programozási időszakban, itt is koncentrálna a barna- és zöldmezős jellegű fejlesztésekre.

Végül az összegzésben összefoglaltam a disszertációm fontosabb eredményeit, és igyekeztem választ adni célkitűzések alfejezetben feltett kérdésekre.

1. ábra: A disszertáció egyes fejezetei és a célkitűzések közötti kapcsolat

Forrás: saját tervezés

II. A témakör megjelenése a hazai és nemzetközi szakirodalomban

A barnamezős területek megújításának a szükségessége, és ezzel összefüggésben új zöldmezős területek kialakításának az igénye több esetben is összekapcsolódott a régi ipari területek válságával, az ott felmerült problémákkal. Ennek következtében a szakirodalom áttekintése során először az utóbbi témakörrel foglalkozom, majd ezt követően térek át a barna- és zöldmezős területek kérdéskörére.

II.1. A válsággal kapcsolatos elméletek: hagyományos és modern megközelítések

A „régipari területek” problémaköre napjaink egyik aktuális kérdése, mely már régóta jelen van az egész világon, nem csak Európában. Ezek a területek egykor a legfejlettebb térségek közé tartoztak. Említésükkor általában nehézipari körzetek jutnak róluk eszünkbe, és jellegzetesen az egyoldalú iparszerkezettel társítjuk ezeket. A válságba jutás jelensége azonos ezen régiókban, az ideje azonban eltérő. Észak-Amerika, Nyugat-Európa és Japán régióiban az 1970/80-as évekre teszik (BOSCHMA & LAMBOOY, 1999; HASSINK & SHIN, 2005; HUDSON, 1994; MARINCSÁK, 2013), míg a kelet-európai országokban az 1990-es évek elejétől kezdődően, a rendszerváltás időszakában jelentek meg ezek a problémák. Az Ázsiában tapasztaltakról eddig kevés tanulmány készült, pedig „A közeljövőben a szerkezetátalakítás problémája a régi iparterületeken valószínűleg növekedni fog ezen országokban, mivel egyre több ipari tevékenység toldott át a közeli alacsony költségű országokba.” (HASSINK & SHIN, 2005, p.575).

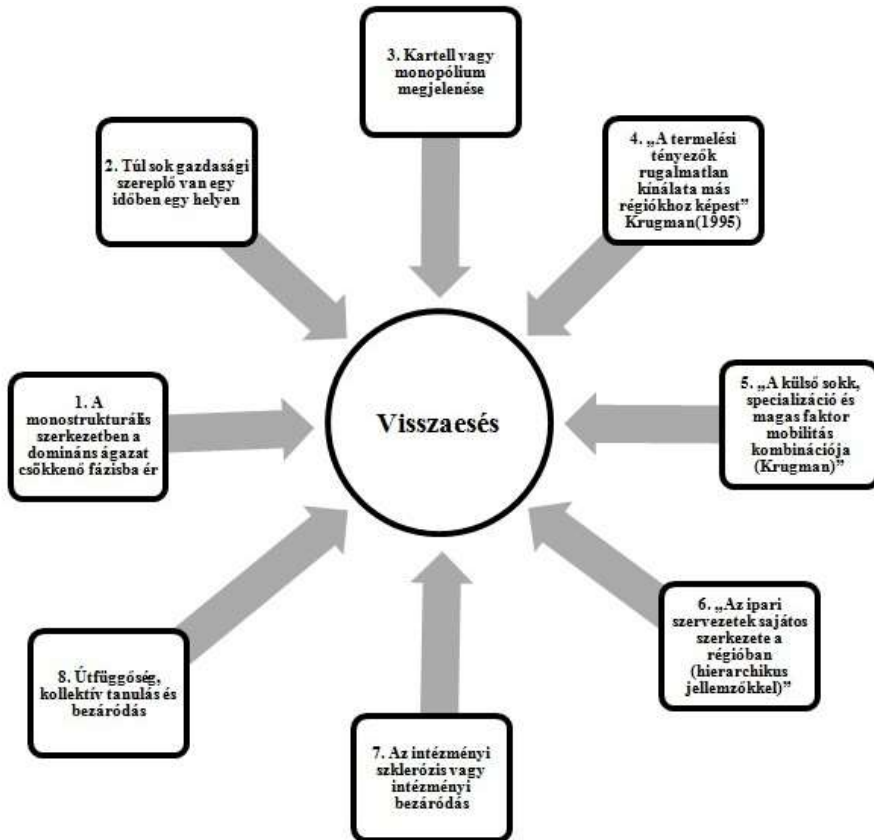
A válságok kialakulásának okait keresve többféle elmélet látott napvilágot, melyek közül az egyik legismertebb Boschma és Lambooy nevéhez fűződik. A két szerző éles különbséget tesz a hagyományos és a modern megközelítés között annak érdekében, hogy tisztázza ezt a problémát. Hagományos megközelítésben a specializáció, kumulatív okság és „diszaggglomerációs” gazdaság, míg a modern megközelítésben a „szklerotikus környezet”, intézményi bezáródás, útfüggőség (vagy útvonalfüggőség [HUDSON, 2005]) jelenik meg okként. A túlspecializáció jelenségével kapcsolatosan Krugmann rámutatott, hogy a „megnövekedett regionális specializáció (mint az Egyesült Államokban, az amerikai piac nagyobb integrációja miatt) a régiókat sebezhetőbbé teszi a külső véletlen sokkokra (mint például a fogyasztói ízlés változásai vagy új technológia), és ily módon a régió-specifikus recessziókra.” (BOSCHMA & LAMBOOY, 1999, p.5). A Myrdal nevéhez köthető kumulatív oksági modell „szerint a piaci automatizmusok a regionális egyenlőtlenségek növekedését idézik elő: a kezdetben magasabb növekedési ütemű régiókba a kevésbé fejlettekből

átáramlanak a dinamikus (és mobil) termelési tényezők, amelyek ezáltal erősítik a fejlett régiók növekedését, kiaknázva az agglomerációs előnyöket. Így egy öngerjesztő, körkörös folyamat alakul ki, amelynek kedvezőtlen hatásait csak közösségi beavatkozással lehet mérsékelni” (LENGYEL, 2003, p.37).

A régi megközelítések hibái közé tartozik, hogy a belső tényezőkkel nem foglalkoztak, csak a külsőkkel, így egyfajta determinisztikusság jellemzi ezeket, és nem tartalmazzák az intézményi és evolúciós közgazdaságtan modernebb szemléletét (BOSCHMA, & LAMBOOY, 1999).

A modern megközelítésekben a gazdasági tényezők mellett megjelentek a társadalmi-kulturális tényezők, valamint a gazdasági, politikai, intézményi szférák sokszor fejlődést gátló tevékenységei, illetve egymáshoz való viszonyai, és a gyenge tanulási képesség. A „szklerotikus környezetnél” vagy „szklerózis megközelítéseknél” „Az az alapfeltevés, hogy az alkalmazkodó mechanizmusok nem működnek többé, és hogy a magatartási potenciálok lecsökkentek: ez vezet a hatékonyság helyett az elosztási szempontok hangsúlyozásához, az erős kapcsolatok megléte a vezetés összejátszásához és az erős teljesítmény szükségzerű csökkenéséhez.” (STEINER, 1999, p.6). Az útfüggőség gyakorlatilag azt jelenti, hogy a múltban hozott bizonyos döntések, út választások a jelen és a jövő útját határozzák meg, ezáltal egy meghatározott útvonalon történik a fejlődés. Az intézményi bezáródás elméletében a hierarchikus vállalatközi kapcsolatok dominálnak, melyek kiiktatják a versenyt, és akadályozzák a szerkezetátalakítást (BOSCHMA, & LAMBOOY, 1999). A bezáródásnak még két fajtájáról szoktak beszélni, a politikai bezáródásról (politikai vagy vezetői érdekből nem történik alkalmazkodás a változó körülményekhez, így a leépülés elkerülhetetlen), valamint a kognitív bezáródásról (a közös világnézet melynek keretében rosszul értelmezik a gazdasági téren jelentkező csökkenéseket, és így vagy nem, vagy rosszul reagálnak rá) (GRABHER, 1993; HASSINK & SHIN, 2005).

A modernebb megközelítés is kissé determinisztikus (BOSCHMA & LAMBOOY, 1999). Boschma és Lambooy 8 faktort emel ki (2. ábra), melyek visszaesést okoznak (elsősorban belső tényezők):

2. ábra: A visszaesés okai Boschma és Lambouy szerint
 Forrás: BOSCHMA & LAMBOOY (1999 alapján saját szerkesztés)

Felmerül a kérdés azonban, hogy ezen elméletek és okok a volt szocialista országok válságba került régi ipari régióira is érvényesek-e. Lux szerint az elméletek közül a túlspecializáció, az útfüggőség és a bezáródás fajtái egyértelműen felfedezhetők, de felhívja a figyelmet arra, hogy a „halogatások” miatt időbeli eltolódással a rendszerváltásokat követően kerültek csak igazán felszínre és váltak égető problémákká a mélyülő válságok, amik egyébként már az 1980-as évektől jelentkeztek (LUX, 2009a).

II.2. A válságkezeléssel kapcsolatos elméletek

A régi ipari régiókban tapasztalható válság leglátványosabb következményeinek tekinthető a bányák és a nagy textil- és nehézipari gyárak bezárása, valamint ennek következtében a tömeges munkanélküliség megjelenése, melyre ha nem sikerül gyorsan és hatékonyan reagálni, akkor a válság mélyül és további problémák

generálódnak, mint például az elvándorlás (elsősorban a szakképzettek és fiataloké) vagy az életszínvonal csökkenése miatti bűnözés megjelenése, növekedése.

A válságkezelési elméletek azonban segíthetnek a nehézségek gyökereinek megismerésében, ezáltal pedig közelebb visznek a problémák megfelelő kezeléséhez és sikeres megoldásához.

A témával foglalkozó kutatók konkrét intézkedési lehetőségeket is megfogalmaztak. Steiner (1999) például a régi ipari terület újbóli megfiatalításának lehetősége mellett érvelt, és az alábbi beavatkozásokat javasolta:

- infrastruktúrafejlesztés,
- a különböző típusú információkhoz való hozzáférés megteremtése,
- a szociálpolitika differenciált formája,
- új cég létrehozásának támogatása,
- dereguláció,
- indukált szemléletváltás.

A területek megújítására Boschma és Lambooy (1999) a tapasztalataik alapján egy általánosabb, négy szakaszból álló intézkedéssorozatot fogalmazott meg:

- „(1) Fizikai környezet” rendbetétele.
- „(2) Munkanélküliség és a befektetések hiányának” kezelése, ami az egyik legnehezebb feladat.
- „(3) Intézményépítés”, ami magában foglalja a még meglévő átalakítását, valamint a külső és belső szereplők együttműködésének köszönhetően létrejövő újakat is.
- „(4) Új versenyelőny keresése”, melynek sikeres megtalálása esetén az érintett terület gazdasági és akár kulturális élete is átalakulhat, aminek köszönhetően „új területi identitás” jön létre.

A tanulmányok másik része egy konkrét régió válságba jutásával és annak sikeres vagy épp sikertelen válságkezelésével foglalkozott (BLAŽEK & BEČICOVÁ, 2014; HOSPERS, 2004; KEIL & WETTERAU, 2013; SKOKAN, 2009). Ezekben természetesen hangsúlyosabban jelentek meg az egyes régiók sajátosságai, de a sok hasonló jegyet hordozó régiók átvehetik egymástól a sikeres megoldásokat, vagy épp tanulhatnak mások sikertelenségéből is.

Ezzel párhuzamosan pedig a régiók összehasonlításával is többen foglalkoznak, ahol elsősorban a gazdasági teljesítmény és a versenyképesség képezi az összehasonlítások alapjait. Birch, Mackinnon és Cumbers (2010) négy nyugat-európai ország régióit hasonlítja össze. Az általuk kiválasztott négy ország rendelkezik Európa legnagyobb gazdaságaival: Nagy-Britannia, Franciaország, Németország és Spanyolország. A GDP és a foglalkoztatási tendenciák képezik a vizsgálódásaik

alapjait, így a hasonlóságok és a különbségek is egyértelműen kirajzolódnak. A GDP adatai alapján három fontos következtetésre jutottak:

- a regionális trendek és a nemzetgazdaság teljesítménye között szoros kapcsolat van
- a régi ipari régiók teljesítménye általában gyengébb, mint a nemzetgazdaságé
- jelentős különbségek figyelhetők meg egy adott ország régi ipari régiói között.

A foglalkoztatással kapcsolatosan vizsgálták a feldolgozóiparban dolgozók számát, ami rávilágított az eltérő nemzetgazdasági politikákra, illetve arra, hogy főleg a magas és közepesen magas technológiai tevékenységek dominálnak. A szolgáltató szektorban dolgozók számát a folyamatos növekedés jellemzi, ami jól mutatja a szerkezetváltás irányát, illetve az is kitűnik, hogy a csúcstechnológiai tudás-intenzív szolgáltatásban dolgozók aránya magas a régi ipari térségekben is. Ez a tanulmány rámutat arra, hogy a válságra eltérően reagáló régiók közül voltak, akik versenyképesek lettek, és voltak, akik kevésbé, illetve, hogy egy országon belül is jelentős eltérések lehetnek, még akkor is, ha hasonló feltételek állnak is rendelkezésükre.

A volt szocialista országok régi ipari térségeinek válságra adott válaszaival is egyre több tanulmány foglalkozik (pl. BARTA, 2002b; JUCU, 2015; ENYEDI, 1996; KISS, 2010; KRZYSZTOFIK, 2013; LINTZ ET AL., 2007; MARTINAT ET AL., 2015; SZENDI, 2016). A témát nemzetközi kitekintéssel részletesen tárgyaló magyar szerzők közül kiemelendő Lux Gábor doktori disszertációja, amely elsősorban Lengyelországra, Csehországra, Szlovákiára, Romániára és Magyarországra koncentrálna foglalkozik a témával. Vizsgálta többek között a foglalkoztatás esetében az iparban dolgozók számának a változását, ami jelentős csökkenést mutat, tehát itt is a dezindusztrializáció és a terciarizáció jelensége figyelhető meg. Ezen jelenségekkel kapcsolatosan azonban felhívja a figyelmet arra, hogy nem csak pozitív jelentéstartalommal rendelkezhetnek, hanem a gazdasági „gyengeség és elmaradottság jelei” (LUX, 2009b) is lehetnek. Az ipari beruházások arányának az összes beruházáson belüli arányát elemezve kirajzolódnak az ipar térbeli elhelyezkedésének változásai, illetve a válságkezelésre adott válaszokra is következtetni lehet. A válság kezelésében gyakran fordultak a sikeres nyugati minták felé, azonban ezek gyakran ebben a térségben nem hozták meg a kellő sikereket, ami bizonyítja, hogy nincs egységes receptje a sikernek.

II.3. Válságkezelési esettanulmány: Ruhr-vidék és Morva-Szilézia

Az alfejezet célja két konkrét példa – a nyugat-európai Ruhr-vidék és a kelet-közép-európai Morva-Szilézia – segítségével bemutatni a válságkezelés konkrét gyakorlatát, a különböző adottságokkal rendelkező térségek közötti eltéréseket és hasonlóságokat. A Ruhr-vidék felemelkedése az ipari forradalommal kezdődött el, amit elsősorban az itt található nagy mennyiségű és jó minőségű feketeköszénnek köszönhetett. A szénbányászattal együtt megjelent a vas- és acélgártás is, ami jelentős számú munkaerőt vonzott a régióba. Ezt tükrözi a népesség számának alakulása is: 1850-ben 400.000-en, 1925-ben 3.800.000-en laktak a vidéken (HOSPERS, 2004), azaz 75 év alatt kilenc és félszeresére nőtt a lakosság száma. A II. világháborúban súlyos károkat szenvedett el a térség az anyagi veszteség mellett jelentős volt a népességvesztés (1939: 4.350.000, 1946: 3.870.000) (<https://www.rvr.ruh>). Az 1950-es évek végétől kezdődtek a problémák, melynek háttérében az olcsó import szén megjelenése, valamint a kőolaj és földgáz térnyerése állt. Az 1973-as világválságot követően tovább romlott a helyzet és az acélipar is válságba jutott, elsősorban a csökkenő kereslet és az olcsóbb külföldi import miatt. A fentiek következtében az érintett iparágakban kb. 500.000 munkahely szűnt meg, és igen jelentős foglalkoztatási problémák jelentkeztek (1. és 2. táblázat).

1. táblázat: A gazdasági szektorokban foglalkoztatottak arányának (%) és a munkanélküliségi ráta alakulásának változásai 1950 és 2000 között

Év	Mező- és erdőgazdaság			Termelő szektor			Szolgáltató szektor			Munkanélküliségi ráta		
	KVR	NRW	FRG	KVR	NRW	FRG	KVR	NRW	FRG	KVR	NRW	FRG West
1950	4,5	11,7	23,3	63,4	55,1	43,3	32,1	33,2	33,4	n.a.	4,8	10,3
1961	2,4	6,4	13,6	61,3	56,4	47,6	36,3	37,2	38,8	n.a.	0,4	0,5
1970	1,5	4,3	9,1	58,4	55,7	49,4	40	40,1	41,5	0,6	0,5	0,5
1980	1,4	2,5	5,3	51,7	48,4	45,3	47	49,2	49,4	5,3	4,4	3,5
1990	1,2	2,2	3,6	44,4	42,5	40,6	54,4	55,3	55,8	10,8	8,4	6,6
2000	1,2	1,7	2,5	33,3	33,5	33,5	65,4	64,9	64	12,2	9,5	8,1

(KVR: Kommunalverbandes Ruhrgebiet (Communal Association of the Ruhr),
NRW: North Rhine-Westphalia, FRG: Federal Republic of Germany)

Forrás: GOCH, (2002), p. 91.

A helyi vezetők szembesülve a válsággal először úgy gondolták, hogy az újraparosítás, a reindusztrializáció lesz a megoldás. Ennek következtében a megmaradt vállalatok versenyképességük növelése érdekében ipari együttműködések kötöttek egymással, szorosabbra fűzték kapcsolataikat a

beszállítókkal és az ügyfelekkel, a nagyvállalatok pedig felvásárolták a tevékenységükhöz kapcsolódó cégeket (elsősorban Ruhr-vidéken kívülieket). Ezen erőfeszítések azonban nem hozták meg a kívánt sikert, és továbbra is jellemzőek voltak gyár- és bányabezárások, amelyek a reindusztrializáció kudarcát mutatta.

2. táblázat: A gazdasági szektorokban foglalkoztatottak arányának (%) és a munkanélküliségi ráta alakulásának változásai 2005 és 2015 között

Év	Mező- és erdőgazdaság			Termelő szektor			Szolgáltató szektor			Munkanélküliségi ráta		
	KVR	NRW	FRG	KVR	NRW	FRG	KVR	NRW	FRG	KVR	NRW	FRG
2005*	0,4	1,5	2,4	22,8	25,9	29,8	76,7	72,6	67,8	16,2*	13,0*	12,5*
2010	0,5	1,5	1,7	26,9	23,7	28,3	72,6	74,8	70,0	12,1	9,2	8,1
2015	0,2	0,9	1,4	24,8	23,0	27,7	75,0	76,1	70,9	11,5	8,6	6,9

(*Megjegyzés: A II. Szociális törvény (SGB II) bevezetésével megváltoztak a munkaerő-piaci statisztikák alapjai Németországban. Az újabb időbeli összehasonlítások ezért csak 2005. január 1-jétől lehetségesek.)

Forrás: <http://www.metropoleruhr.de>, <http://www.statista.com>,

A kedvezőtlen jelenségek teljes fordulatváltást tettek szükségessé, és ennek következtében a térség a neo-indusztrializáció felé indult el, melynek háttérben többen a bezáródás (lock-in: gazdasági, intézményi, kognitív) jelenségét valószínűsítik (HOSPERS, 2004;). Ennek keretében a nagyvállalatok a versenyképességük és fennmaradásuk érdekében szerkezetváltoztatást hajtottak végre, így nyitottak a berendezések gyártása, a környezetvédelmi technológiák és ellenőrző szolgáltatások felé, és napjainkra ezek váltak dominánssá a cégek életében. A helyi vezetés is változtatott eddigi iparpolitikáján, és a „napfelkelte technológiák” (gyorsan növekvő csúcstechnológiák, a jövő technológiái) programjával a környezetvédelmi ipar fejlesztését tűzte ki céljául (HOSPERS, G.-J. 2004; JUNG ET AL., 2010; MATHEY ET AL, 2015), valamint a korábbiaknál nagyobb szerepet szánt a kulturális gazdaság fejlesztésének (ĆOPIĆ ET AL., 2014; HEIDENREICH, 2015). A Ruhr-vidék nem adta fel múltját, hanem építkezett belőle, hiszen a környezetszennyezés csökkentése, minimalizálása, a környezet helyreállítása, a hatékony hulladékgazdálkodás, újrahasznosítás, energiatermelés, a megújuló energiaforrások hasznosítása területén pont a múltjából adódóan olyan szakértelemmel rendelkezett, melyre alapozhatta fejlesztéseit.

A sikeres fejlesztésekben nagyon fontos szerepe volt és van az egyetemnek, helyi vállalkozóknak, kutatóintézeteknek és a környezetvédelmi szervek közötti együttműködéseknek. Emellett helyi technológia-transzfer központokat hoztak létre, melyek a kezdő vállalkozásokat segítik tanácsadással és egyéb szükséges szolgáltatásokkal. Nagyon fontos volt, hogy a régió endogén potenciáljának

kihhasználására helyeződött a hangsúly, amit az alulról induló fejlesztések jellemeznek. Ilyen volt az állam által koordinált IBA Nemzetközi Építőipari Kiállítás Emscher Park program (GRUEHN, 2017; PINCH, & ADAMS, 2013), melyben az összes várost és helyi szereplőt megszólították, bevonták az Emscher folyó menti terület ökológiai, gazdasági, társadalmi megújításában. Több mint 120 projekt valósult meg, amelynek keretén belül megújultak a zöld- és lakóterületek, a folyó és környezete, új munkahelyek jöttek és jönnek létre, és az ipari örökséget turisztikai és szabadidős célokra hasznosították (JASPER & SCHOLZ, 2008; SONJA ET AL, 2014). Mindezek a pozitív változások mutatják, hogy jó és járható utat választott a régió, azonban még mindig problémát jelent a munkanélküliség, tehát tovább kell fejlődni és ki kell aknázni a régióban rejlő további lehetőségeket.

A folyamatok eredményeként jelentős mértékben módosult a térség foglalkoztatási szerkezete (2. táblázat). A bővülő tercier szektoron belül az üzleti, háztartási (különösen kiskereskedelem, turizmus), banki és biztosítási szolgáltatások térnyerése figyelhető meg. A kiskereskedelem a legdominánsabb, és ezt követik az „egészségügyi és állategészségügyi szolgáltatások, a közlekedés és kommunikációs szolgáltatások, nagykereskedelem, jogi és üzleti tanácsadás és ingatlanügynökségek. Legújabb növekvő terület a regionális szolgáltató szektoron belül a számítógépes és internetes szolgáltatások, multimédia, reklám, telekommunikáció, mérnöki tanácsadás és - talán egy kicsit meglepő - turizmus (például ipari örökség).” (HOSPERS, 2004, p.150). A múlt hatását mutatja ugyanakkor az a tény, hogy az iparban foglalkoztatottak 13,5%-át még 2016-ban is a bányászat, energia- és vízellátás, energiaipar és a fém- és villamosipar, valamint az acélipar területén dolgozók tették ki, valamint, hogy az Európai Unió acélgyártásának több, mint 9%-át ez a vidék adja. Ugyanakkor a munkanélküliség továbbra is meghaladja a németországi értékeket, és 2018-ban bezárták az utolsó szénbányát is (Wirtschaftsvereinigung Stahl, <http://www.metropoleruhr.de>).

A másik példa egy volt szocialista kelet-közép-európai ország egyik szén- és acélipari régiója, a csehországi Morva-Szilézia, ahol a klaszterekben látják a jövőt, igaz ennek az útnak igencsak a kezdetén járnak. Itt csak nagyon röviden térnek csak ki a klaszter fogalmára, hiszen ez külön dolgozat témája lehetne. Nincs egy egységesen elfogadott definíciója éppen ezért csak néhány klaszter-definíciót említenék. A témakör egyik legjelentősebb külföldi kutatójának, Michael Porternek a véleménye szerint a klaszter „egymással kapcsolatban álló cégek, szakosodott beszállítók, szolgáltatók, kapcsolódó iparágak cégeinek és velük kapcsolatban álló intézmények (egyetemek, ügynökségek, kereskedelmi szövetségek) földrajzi koncentrációja, melyek egy adott

témában/területen egy időben együttműködnek és versenyeznek is egymással" (PORTER, 2000, p.15). A hazai kutatók közül a Szegedi Tudományegyetem kutatója, Lengyel Imre foglalkozik behatóan az adott témával, és az ő megfogalmazása szerint a klaszter „egy adott iparágához tartozó független vállalatok és velük kapcsolatban álló üzleti partnereik, valamint a hozzájuk kapcsolódó gazdasági szektorok és intézmények egy adott térségben tömörülő olyan halmaza, amelyek relatíve nagy arányban használják egymás termékeit és szolgáltatásait, ugyanazon tudásbázisra és infrastruktúrára támaszkodnak, valamint hasonló innovációkat tudnak hasznosítani” (LENGYEL, 2010, p.227).

Az Európai Unió Vállalkozási Főigazgatóságának megfogalmazása szerint a „Klaszter olyan egymástól kölcsönösen függő vállalatok és kapcsolódó intézmények csoportja melyek együttműködők és versenyzők, földrajzilag egy, vagy több régióban koncentrálnak, meghatározott területre/ágazatra koncentrálnak, hasonló képességek és technológiák kötik őket össze, tudományos alapúak, vagy hagyományosak, intézményes (klaszter menedzser), vagy nem intézményes formában működnek.” (European Commission, 2007, p.9).

A klaszterek tipizálása többfajta megközelítésből valósítható meg. A kutatók (pl. LENGYEL – RECHNITZER, 2002) alapvetően egyetértenek azzal, hogy két alaptípus különíthető el (iparági klaszter, regionális klaszter) amelyekben belül további alkategóriák (3. táblázat) alakíthatók ki (az is igaz, hogy a legtöbb típusnál csak korlátozottan érvényesül a földrajzi koncentráció, amely a Porter által megalkotott fogalom fontos részét alkotja)

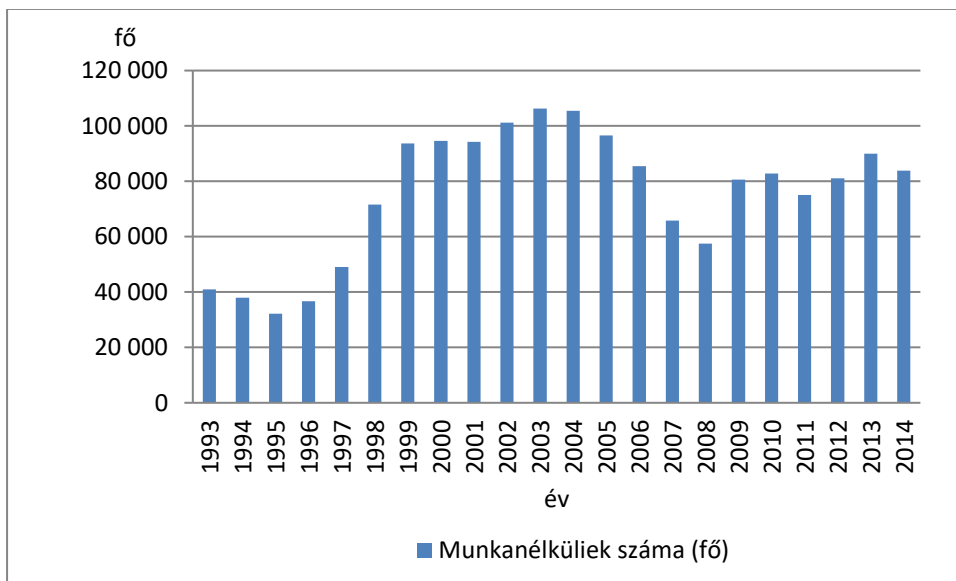
3. táblázat: A klaszterek típusai

iparági klaszter	regionális klaszter
megaklaszter	makroklaszter
mezoklaszter	regionális klaszter
mikroklaszter	lokális klaszter

Forrás: LENGYEL – RECHNITZER, 2002, p.110

A régió a 18. század végén és a 19. század elején vált jelentőssé az itt található jó minőségű feketeköszénnek köszönhetően, melyre aztán a kohászat is települt, és az Osztrák-Magyar Monarchia időszaka alatt Közép-Európa legfontosabb ipari körzete lett (BLAŽEK & BEČICOVÁ, 2014). A világháborúkat követően a szocialista időszakban az iparnak kiemelt szerepe volt, így a térség nehézipari jellege tovább erősödött. A bányászat és kohászat mellett a villamosenergia-termelés, a gépgyártás, valamint a vegyipar dominált.

A bársonyos forradalmat követően a rendszerváltás után számos kihívással kellett szembenéznie az országnak és a régióknak, megszűnt a KGST-piac, át kellett állni a piacgazdaságra, és ez az alkalmazkodásra nehezen képes régió válságához vezetett. A munkanélküliség 1995-től szinte folyamatosan emelkedett, és 106.304 fővel 2003-ban érte el a csúcspontját, 16,8%-os munkanélküliségi rátával. A mutatót tekintve a 2000-es évek közepén jelentős csökkenést lehetett megfigyelni, de a 2008-as válság hatására ismét emelkedésnek indult, majd pedig hullámzó képet mutat (3. ábra).

3. ábra: A munkanélküliek számának alakulása a Morva-Szilézia régióban
 Forrás: a Cseh Statisztikai Hivatal adatai és BLAŽEK & BEČICOVÁ (2014) alapján saját szerkesztés

A cseh kormány felismerte, hogy szükség van regionális szintű fejlesztésekre, és ennek tudatában több projektet is indítottak a régióban, melynek keretében létrehozták a Regionális Fejlesztési Ügynökséget, a Tudományos Technológia Parkot. Elindították az Ipari Zónák programját, valamint 2002-től a „klaszter-megközelítés” került a regionális fejlesztéspolitika homlokterébe (SKOKAN, 2009; ZÁMBORSKÝ, 2012). Ennek szellemében a privatizáció után 20 cseh és szlovák cég vezetője együttműködést kötött, és megalapították az Acél Szövetség Részvénytársaságot (Hutnictví železa), melynek keretében a termelés, a kereskedelem és kutatás területén dolgoznak együtt (ez volt az első klaszter jellegű együttműködés a régióban). A továbblépés keretében 2003-ban az VSB-Ostravai Műszaki Egyetem, a Morva-Szilézia Régió Fejlesztési Unió és az Ostrava Regionális Fejlesztési Ügynökség a cseh kormányzati befektetési ügynökség CzechInvest támogatásával létrehozta a Morva-Szilézia Műszaki Klasztert (2008-tól Nemzeti Műszaki Klaszter) (SKOKAN, 2009).

Ez volt az első csehországi klaszter, amit aztán több is követett. Ezek a régió gazdasági életének meghatározó területeit ölelik fel, ilyen a faipar, az informatika, az autóipar, a hidrogéntechnológiák, a megújuló és másodlagos energiaforrások (hulladék pirolízis), az építőipar, a turizmus, az energetika.

A fenti lépések mellett, részben azokra támaszkodva – elsősorban az Európai Unió csatlakozás után – a régió sikeresen törekedett a külföldi tőkebefektetések vonzására: megjelentek a multinacionális vállalatok, és a külföldi beruházók új ipari ágazatokat (autógyártás, infokommunikáció) hoztak a régióba (SKOKAN, 2006, ŽÍTEK ET AL., 2016), valamint a kreatív ipar is jelentős fejlődésnek indult (RUMPEL ET AL., 2010). Új projektek is megvalósultak, ilyen volt az „IT4Innovations” szuperszámítógép projekt, vagy az „Alsó Vítkovice Terület” (barnamező) megújítása (SLACH & BORUTA, 2013).

A megtett lépések hatására a térség 2003-tól egészen a válság kitöréséig Csehország egyik leggyorsabban fejlődő régiójává vált, és jelentősen csökkent a munkanélkülisége is (BLAŽEK & BEČICOVÁ, 2014; ŽÍTEK ET AL., 2016).

A fentiekben leírt folyamatok jól mutatják, hogy a régió épített a hagyományos iparának ágazataira, valamint az ezekhez kapcsolódó újabb ágazati lehetőségekre, de az új, legmodernebb elsősorban a kutatás-fejlesztéshez, csúcstechnológiákhoz kapcsolódó területek felé is nyitott. A klaszterek hatásáról a régióban nem lehet véleményt alkotni ilyen rövid idő elteltével, de az elmondható, hogy az indulás biztató volt, és a gazdasági szerkezet diverzifikációjában is szerepet játszanak. A régióban a munkanélküliség mellett problémát okoz, hogy kevés a kis- és középvállalkozás, a nagyvállalatok dominálnak, fejlesztésre szorul a közlekedési infrastruktúra (vasút, autópálya, reptér), a fiatalok elvándorolnak, valamint a régióról az emberekben a fejlesztések ellenére is egy negatív kép él, és még mindig sok a szennyezett terület (BLAŽEK & BEČICOVÁ, 2014). Ezekre a problémákra a jövőben még megoldást kell találnia.

Ebből a két példából is kitűnik, hogy a régi ipari régiók esetében nagyon fontos lenne a saját belső erőforrások felfedezése és az erre való építkezés, amelynek fontos része az ipari múlt. Nyugat-Európában számos példa van arra, hogy a térség saját ipari múltját és az ezzel együtt kialakult „hagyományokat” ötvözi a „globális trendekkel”, és így ismét versenyképessé tudott válni (4. táblázat).

4. táblázat: A regionális gazdasági átalakulás példái, amelyek ötvözik a helyi hagyományokat és a globális trendeket

Ipari régió	Helyi hagyomány	Globális trend	Új kombináció
Manchester	nehézipar	kulturális élet/világ popkultúra	kulturális szektor
Ruhr-vidék	nehézipar	globális turizmus, élménygazdaság	ipari kultúra és turizmus
Nord Pas-de-Calais	textilipar	fogyasztás és kényelem előnyben részesítése	az áruk csomagküldő szolgáltatás szektora
Emilia-Romagna	textilipar	high-tech szektorok	divat trendek, ruhaipar
Jylland	bútoripar	minőség és életmód előnyben részesítése	trendi (divatos) design bútorok

Forrás: KOUTSKÝ ET AL., (2011), p.169.

II.4. A barna- és zöldmezős területek fogalmi kérdései

A „régii ipari területek” és a barnamezők fogalma gyakran egybe fonódik. A barnamezős területek kapcsán a zöldmezős területek fogalma is sokszor előkerül. Ennek következtében már az elején fontosnak tartom tisztázni ezen fogalmakat, melyek az alapját képezik a disszertációnak. Van aki azt állítja, hogy a kifejezés az Amerikai Egyesült Államokban már az 1970-es évek második felében létezett, leírásra került az ország acéliparának modernizációjával kapcsolatos elképzelések bemutatásával összefüggésben (YOUNT, 2003), míg más kutatók – szintén a tengerentúli kontinens vonatkozásában – az 1980-as évekre (pl. BARTA, 2007; KUKELY ET AL., 2006), illetve az 1990-es évtized elejére (HAUSER, 2003) teszik fogalom keletkezését.

A barnamezős területek vonatkozásában többféle meghatározást lehet elkülöníteni: nincsen egységesen elfogadott definíciójuk, ugyanakkor a különböző definíciók nagyvonalakban azért egyezést mutatnak. Az Európai Unió támogatással 2001 és 2004 között működő CABERNET (Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network) szakértői hálózata általi megfogalmazás szerint a barnamezők olyan helyek, amelyek korábban használatban voltak, leromlott állapotúak vagy alulhasznosítottak, szennyezés által is érintve lehetnek, főleg fejlett városi területeken belül helyezkednek el, és az újbóli hasznosításukhoz beavatkozásra van szükség (FERBER ET AL., 2006).

A Területi Tervezésért Felelős Miniszterek Európai Konferenciája (CEMAT) által megfogalmazottak szerint a: „Barnamezős területek korábban ipari célra használt vagy bizonyos kereskedelmi felhasználású területek, amelyek fertőzöttek lehetnek alacsony koncentrációjú veszélyes hulladéktól vagy szennyeződéstől, valamint a megtisztítás után lehetséges az újra-használatuk. Előfordul, hogy a barnamezős terület fogalmát használják a korábban fejlett és elavulttá vált kijelölt területekre is, amelyek nem szükségszerűen szennyezettek. Általában a barnamezős helyek a város ipari részében fekszenek, a területen elhagyott gyárak és kereskedelmi épületek vagy más korábban szennyező tevékenységek helyezkednek el. Kisebb barnamezők találhatóak a korábbi lakóövezetekben vegytisztító létesítményekkel, benzinkutakkal stb. Annak ellenére, hogy sok szennyezett barnamezős ingatlan évtizedek óta kihasználatlan, az utóbbi időben a hangsúly a területek megtisztítására és rehabilitációjára tevődött át, mivel a kereslet folyamatosan növekszik a fejleszhető területek iránt.” (Spatial development glossary European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT), 2007, p.8).

A barnamezők kapcsán megemlíthető egy másik fogalom, ami az: „elhagyott, leromlott terület”. „Elhagyott, leromlott területek (általában városi) olyan területek, melyek jelentős visszaesést szenvedtek el, hanyatló vagy felhagyott iparral, bezárt üzletekkel és házakkal, üres kirakatokkal, leromlott környezettel és gyakorlatilag üres utcákkal éjjel. Néhány elhagyott terület ezenfelül szennyezett, és barnamezős területnek tekinthető. Az elhagyott területek a fő okozói a környezeti stressznek a városi területeken.” (Spatial development glossary European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT), 2007, p.11).

A nemzetközi szakirodalom mellett a magyarországi kutatók is kísérletet tettek az adott területek definiálására. A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Budapesti Osztálya által végzett felmérése keretében kialakított definíció szerint a barnamezők „kisebb hatékonysággal hasznosított (alulhasznosított), esetenként kiürült, volt iparterületek. De ide soroljuk a rosszul hasznosított, vagy elhagyott vasúti, és a már kiürült katonai területeket is” (BARTA, 2002a, p.20).

A VÁTI Nonprofit Kft. irányításával lezajlott felmérés eredményeként megjelent „Kézikönyv a területi kohézióról” című kiadványban már bővítették, és bizonyos szempontból konkretizálták is a fogalmat, amely az alábbi módon került meghatározásra: „korábban használt, jelenleg használaton kívüli vagy alulhasznosított terület, mely nincs mező- vagy erdőgazdasági művelés alatt, és nem borítja természetes növénytakaró vagy belterületi zöldterület. Jellemzően többségében mesterséges felszínborítás jellemzi, beépített vagy burkolt terület, gyakran városi

térségben található egykori iparterület, gazdasági terület, vasútterület, illetve felhagyott, használaton kívüli laktanyaterület.” (PÉTI, 2009, p.147).

A korábbiakhoz képest újabb előrelépést jelentett az Orosz által meghatározott fogalom, amely már a potenciális hasznosításra is utalt: „a barnamező olyan terület, amelyet az emberi társadalom korábban már intenzív jelleggel igénybe vett, eredeti funkcióját azóta (nagyreszt) elvesztette, újbóli használatba vétele és/vagy funkcióváltása azonban a megelőző használat hagyatéka miatt előzetes külső beavatkozás nélkül nem lehetséges.” (OROSZ, 2012, p.84).

A barnamezős területekkel kapcsolatos vizsgálatok igen fontos elemét alkotja a területek kategorizálásra törekvő kutatások, amelynek több típusa különíthető el. Az érintett ingatlanok földrajzi elhelyezkedése alapján (GRIMSKI & FERBER, 2001) három csoport került elhatárolásra:

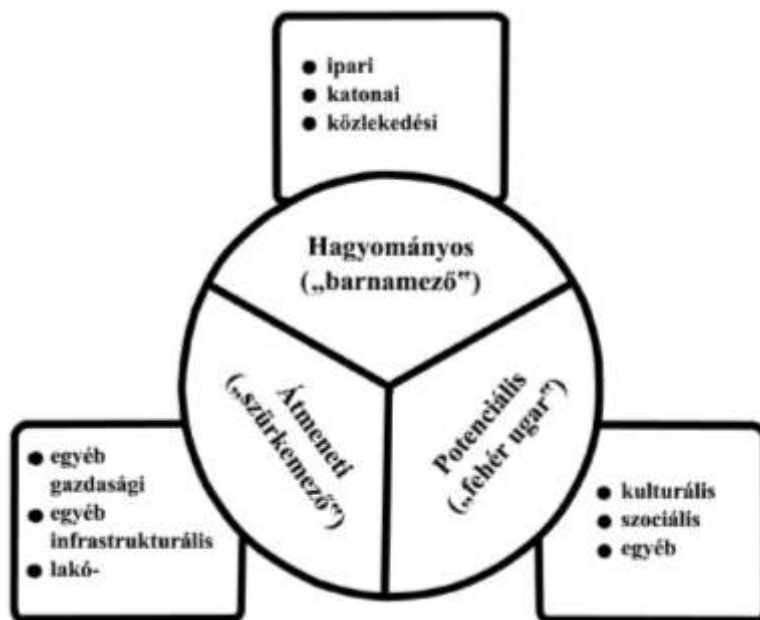
- A tradicionális ipari régiókban elhelyezkedő barnamezős területek a vas, a szén- és a textilipar 1980-as években megjelenő válsága miatt kerültek használaton kívülre. Az adott iparágak dominanciája miatt az érintett ingatlanok a legtöbb esetben nagyméretűek, igen alacsony értékűek, és további hasznosításuk csak igen költséges kármentesítés után lehetséges.

- A nagyvárosokban fekvő barnamezős területek az egykori ipari és közlekedési (pl. kikötők, pályaudvarok) célra hasznosított városrészek jelenlegi alulhasznosítottága következtében keletkeztek. Az ingatlanok általában nagykiterjedésűek, a rajta található épületek építészeti szempontból értékesek. A fenti okok, valamint a felmerülő környezetvédelmi beruházások következtében ennek a hasznosítása is jelentős nehézségekkel jár.

- A vidéki térségekben található barnamezős területek elsősorban a korábbi mezőgazdasági, erdészeti és bányászati hasznosításhoz kötődtek. A magánszféra rendkívül mérsékelten érdeklődik ezek hasznosítása után, és ennek következtében megújításukban kiemelt figyelmet kapnak a helyi önkormányzatok.

A barnamezős területek korábbi hasznosítására támaszkodva Orosz (2012) három kategóriát különített el. Megközelítése pozitívumának kell tekinteni, hogy igazodva az elmúlt időszakban megjelent tudományos véleményekhez (pl. BEILEIN, 2010) kibővítette a barnamezős területek korábbi körét (4. ábra). Az általa megalkotott kategorizálás szerint az első csoportba tartoznak a hagyományos barnamezős területek, amelyek jellegzetesen az iparhoz, a katonai létesítményekhez és a közlekedéshez - azon belül is legtöbbször a vasúthoz – köthető felhagyott városrészeket foglalják magukban.

A szerző az átmeneti csoportba („szürkemező”) sorolja az egyéb gazdasági (leginkább kereskedelmi), infrastrukturális, valamint lakó területeket. Ezek száma jelenleg még igen alacsony, és ennek, illetve kis kiterjedésüknek és városperemi fekvésüknek köszönhetően az eddigiekben igen kevés figyelmet kaptak, a későbbiekben ugyanakkor valószínűleg fontos részét képezik a városok problématerületeinek (NEWTON ET AL., 2012). A harmadik típust a potenciális barnamezős területek („fehér ugár”) alkotják, amelyek a jelenlegi kulturális, szociális és a szolgáltató szektorhoz köthető tereket foglalja magában.

4. ábra: A barnamezők három alapkategóriája
 Forrás: OROSZ, (2012), p.81

A barnamezős területek nagyságára és jelenlegi/jövőbeli hasznosítására támaszkodva került kidolgozásra a Revitalisation of Traditional Industrial Areas in South-East Europe (RETINA) project keretében a módszer, amelynek alapján négy típus került elkülönítésre (FACULTY OF ARTS, 2012)

- A-csoport: üres épületek – egy vagy több év kihasználatlanul álló ingatlanok, amelyek szerkezetileg jó állapotban vannak, és így nagyobb beavatkozás nélkül is használatba lehet őket venni. A korábbi funkcióikban feleslegessé váltak, és olyan jellegű hasznosításuk a későbbiekben sem várható.
- B-kategória: elhagyott telkek és épületek – a korábbi ipari vagy más jellegű használat eredményeként nagymértékben károsodott ingatlanok, amelyek megfelelő beavatkozás (pl. bizonyos épületek lerombolása, környezeti károk felszámolása) nélkül nem hasznosíthatók.

- C-kategória: jelenleg is használt telkek és épületek, melyeknek van építési engedélye és/vagy szerepelnek a helyi tervekben – jelenleg is használt, vagy egy évnél rövidebb ideje üres ingatlanok, amelyeket egy már egy elfogadott terv fejlesztésre jelölt ki, de a revitalizáció még nem kezdődött el.

- D-kategória: a revitalizáció szempontjából pozitív megítélés alá eső, jelenleg is használt telkek és épületek (az objektumoknak ugyanakkor nincs építési engedélye és/vagy nem szerepelnek a helyi tervekben) – jelenleg is használt ingatlanok, amelyeket a tulajdonos revitalizációra alkalmasnak talál, ezen folyamat megkezdése azonban még bizonytalan.

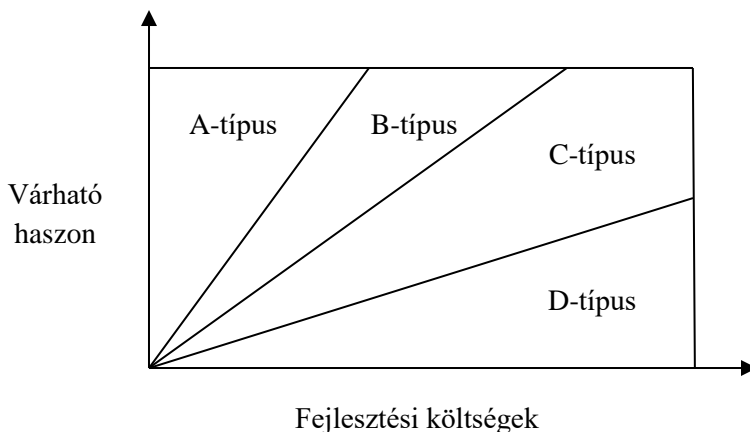
Az elemzések újabb csoportjába azon vizsgálatok tartoznak, amelyek a barnamezős területek felhasználási lehetőségeinek jövedelmezőségére támaszkodva dolgoznak ki tipizálási módszereket. A már korábban említett CABERNET szakértői hálózata eredményei alapján (ezt a 2000-es évtized végén fejlesztették tovább) négy típus különíthető el (5. ábra):

- Az „önmagukat fejlesztő területek” (A-típus) általában egy prosperáló régióban, jó földrajzi adottságokkal rendelkező városrészben helyezkednek el. A megújításuk eredményeként bekövetkező értéknövekedés meghaladja a költségeket, és ennek következtében a telkek nem sokáig maradnak kihasználatlanul, és a magántőke is érdeklődik a lehetőségek iránt.

- A fejlesztési potenciállal rendelkezők területek (B-típus) esetében a befektetések különböző okok miatt (pl. kedvezőtlen fekvés) rendkívül bizonytalanok, a költségek nagy valószínűség szerint felülmúlják a várható hasznot. Ennek következtében fejlesztésük a legtöbb esetben az állami és magánszféra együttműködésében (az ún. public-private-partnerships keretében valósul meg), és egyéb beavatkozásokat (pl. az ingatlanok méretének megváltoztatása) is igényel.

- A tartalék-területek (C-típus) felújításának költségei nagymértékben meghaladják a várható hasznot. Ennek következtében a magánszféra egyáltalán nem érdeklődik irántuk, és a lehetséges beruházások kizárólag köz-forrásokból (állami, illetve helyi önkormányzati támogatások) valósulnak meg.

- Az átalakításra nem kerülő területek (D-típus) esetében különböző okok (pl. rendkívül kedvezőtlen fekvés, mindenfajta igény hiánya) a költségek olyan nagymértékben felülmúlják a várható hasznot, hogy fel sem merül az újbóli hasznosításuk.

5. ábra: A barnamezős területek felhasználási lehetőségeinek jövedelmezőségére támaszkodó tipizálás (ún. ABCD-modell)
 Forrás: FERBER, 1997; BUTZIN ET AL., 2006 alapján saját szerkesztés

A felhasználási lehetőségek szempontjából történő tipizálás másik módszere keretében annak vizsgálata történik meg, milyen funkciókat fog a későbbiekben betölteni az érintett ingatlan. A vizsgálatok (pl. DE SOUSA ET AL., 2009) négy alapvető típust különítettek el, amelyekben belül további alcsoportok figyelhetők meg (5. táblázat).

5. táblázat A barnamezős területek potenciális felhasználási lehetőségei

fő kategóriák	alcsoportok
lakóterületek	- családi ház - alacsony sűrűségű beépítettség - magas sűrűségű beépítettség
park/szabad terület	- szomszédsági parkok - félig természetes élőhelyek
kereskedelem	- kis boltok/bevásárlóutcák - nagy outlet-központok
ipar	- könnyűipar - nehézipar - irodaépületek

Forrás: DE SOUSA ET AL., (2009), p.108. alapján saját szerkesztés

A barnamezős területekkel szemben a zöldmezős területek a hazai és a nemzetközi szakirodalomban sokkal kisebb figyelmet kaptak. Ennek hátterében minden valószínűség szerint az a tény áll, hogy a barnamezős területek – a városfejlesztés számára biztosított lehetőségek mellett – igen jelentős problématerületet is jelentenek, és ennek következtében nagyobb mértékben váltják ki a kutatók érdeklődését. A Péti

Márton által megalkotott definíció szerint „Zöldmező: olyan építéssel járó beruházások, melyeknek helyszíne korábban nem beépített, nem burkolt terület. Jellemzően mező- vagy erdőgazdasági terület, egyéb természetközeli terület, illetve belterületi zöldterület, de a nem beépített építésre kijelölt telek is.” (PÉTI, 2009, p.156).

Az itt lezajlott befektetések vonatkozásában előnyként említik (DE SOUSA, 2002; KENNEDY & SOOD, 2016; KOZMA, 2005), hogy mindenfajta kötöttség nélkül nyílik lehetőség a beruházó igényeinek a kielégítésére, a hátrányok között pedig a jelentős infrastrukturális költségeket és a mezőgazdasági célra is használható földterületek művelésből történő kivonását lehet megemlíteni (GRASSELLI, 1996, SIEBIELEC ET AL., 2012).

III. A régió iparföldrajzi történetének áttekintése

A régió jelenlegi gazdasági helyzetének megértéséhez – legalább nagyvonalakban – nélkülözhetetlen a múltjának a feltárása. Az Észak-magyarországi régió Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád és Heves megyét foglalja magába. Az ipartörténeti áttekintésen belül röviden ismertetem a három megye életének legfontosabb mozzanatait az első világháborút megelőző időktől egészen napjainkig.

III.1. Az I. világháború előtti időszak

A történelem folyamán mindhárom megye gazdasági életében lényeges szerepe volt az iparnak. A nagyipari ágazatok közül a bányászat tekint vissza a legnagyobb múltra hazánkban és a térségben is, hiszen gyakorlatilag már a honfoglalást megelőzően is jelen volt (HIDASI & ZELENKA, 2010). A középkorban országos jelentőségű bányavárosok is létre jöttek, melyek közül érdemes megemlíteni Telkibányát (arany, ezüst, réz), Rudabányát (réz, ólom, ezüst), Selmecebánya (arany, ezüst), Dobsina (réz, ezüst), Rozsnyó (vasérc) (GIMESI, 2004). A középkorban fontos kereskedelmi útvonalak szeltek át a területet, így a helyi iparosok által készített kézműipari és háziipari árucikkek, valamint a bányák és hámorok termékei is részt vettek a kereskedelemben. Ezek a kereskedelmi utak egyrészt a hazai alföldi és hegyvidéki áruk kicserélődésének vásárvonalával estek egybe, másrészt az orosz és lengyel fejedelemségek felé vezettek (VERES, 1986).

A XVI. század végétől a térségben a borkereskedelem és -kivitel virágkorát élte, melynek hatására a városok és az ipar is erőteljes fejlődésnek indult. A bányászat egyre jelentősebbé vált, és a helyi erőforrásokra (fa, szén, vasérc, víz, helyi munkaerő stb.) támaszkodva üveghuták (Hollóháza, Telkibánya, Hasznos, Mátraszentistván, Parádóhuta stb.), papírmalom (Diósgyőr), valamint vashámorok (Dobsina, Besztercebánya, Ómassa, Újmassa, Szalajka-völgy) épültek (FRISNYÁK, 1994; HECKENAST, 1980).

Az ipari fejlődés azonban gyakorlatilag csak a XIX. század második felében, illetve a XX. század elején vált igazán jelentőssé, amikor az ipari forradalom hazánkban is éreztetni kezdte hatását. Ebben az időszakban az állam is az iparfejlesztés mellé állt, és többek között pénzügyi támogatással is segítette a gyárak létrehozását. Emellett nagyon fontos szerepe volt a külföldi tőke megjelenésének és az infrastruktúra fejlesztésének, elsősorban a vasútvonalak kiépítésének (Debrecen-Miskolc: 1859, Pest-Hatvan-Salgótarján: 1867, Hatvan-Miskolc: 1870, Salgótarján-Losonc, Miskolc-Bánréve és Szerencs-Sátoraljaújhely: 1871, Balassagyarmat-Szob-Csata-Ipolyság és Füzesabony-Debrecen: 1891, Aszód-Balassagyarmat, Balassagyarmat-Ipolytarnóc-

Losonc és Miskolc-Szendrő-Tornanádaska: 1896, Nyékládháza-Mezőcsát és Eger-Putnok: 1906 (VERES, 1984, FRISNYÁK, 2002)). Az ipar és a vasúthálózat fejlesztésével a közműhálózat, utak, kórházak és iskolák építése is elkezdődött, amely fejlesztések jelentős változásokat hoztak a térség életében.

Heves megyében nehézkesen indult a fejlődés és voltak kudarcok is, mint az egri gőzmalom, ami 1883-ban csődbe ment, a bélapátfalvi kőedénygyár és a Mátrabánya Egylet (1862), amelyek szintén nem voltak hosszú életűek. Három kiemelkedőbb tőkeerős vállalkozás jött létre a kezdeti időszakban: a Hatvani Cukorgyár 1889-ben (selypi cukorgyár 1890), az egri Épület- és Bútorvasalási Gyár 1891-ben, illetve az Egri Dohánygyár 1894-ben. Itt érdemes megemlíteni a Parádi Üveggyárat melynek elődjét, az üveghutát még 1708-ban hozták létre Parádóhután, mely a kereslet növekedése miatt 1767-ben Parádsasvárra került, de itt már mint manufaktúra működött. 1909-ben megalakult a Bélapátfalvi Portlandcementgyár Részvénytársaság, mely csak az első világháborút megelőzően vált nyereségessé. Ezek mellett a téglagyártás, a kő- és szénbányászat is jelen volt a megyében. Összességében azonban inkább az élelmiszeripar és a hozzá kapcsolódó iparágak fejlődése volt tapasztalható a térségben. Az iparban dolgozók száma azért növekedést mutat, hiszen 1900-ban 11845-en, 1910-ben már 14509-en dolgoztak (NAGY, 1984a, p.37).

Nógrádban jelentős fejlesztések történtek, hiszen új iparágak jelentek meg, valamint a nagyüzemi szénbányászat is ekkor kezdődött. A térségben található barnaszén bázison jött létre a vasipar, ami aztán elősegítette más iparágak megtelepedését. A vasiparhoz szükséges vasércet a gömöri bányák szolgáltatták, a vizet a Tarján-patak adta. A szén mellett bazalt, andezit, riolittufa, kavics, homok bányászatával is foglalkoztak. 1868-ban a Salgótarjáni Vasfinomító Rt. (később Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt., majd 1889-től Salgótarjáni Acélgyár), 1893-ban a Salgótarjáni Vasgyár (1949-től Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygyár), valamint a Salgótarjáni Palackgyár (1933-tól Salgótarjáni Üveggyár Rt.), aztán 1894-ben Zagyvapálfalván a táblaüveggyár, majd 1895-től a Salgótarjáni Bányagépgyár elődje kezdte meg működését. 1861-ben a Szent István Kőszénbánya Rt. (később Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. (1868)) már nagyüzemi keretek között folytatta a szénbányászatot. A nagy gyárak mellett kisebb téglá-, szesz-, malom- és építőipari üzemek is létesültek. Az üzemek, gyárak létrejöttével jelentősen nőtt az iparban dolgozók száma (1900-ban 15600-an, 1910-ben 20420-an dolgoztak) (MOLNÁR, 1984, p.28).

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (mely ekkor még három önálló megye volt) nagyon jelentős volt az ipari fejlődés, mely először az élelmiszeriparban mutatkozott meg. Cukorgyár létesült Kassán, Edelényben és Szerencsen, dohánygyár Kassán és

Sátoraljaújhelyen (1891), textilgyár Kassán. A fentiek mellett a malomipar is dinamikusan fejlődött a térségben különösen Miskolcon, ahol a Miskolci Gőzmalom Rt.-t (1864) érdemes megemlíteni, mely országos szinten is korának egyik legfontosabb vidéki malma volt. A megye nehéziparában először az ózdi vasgyár (Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. része volt) játszott fontos szerepet, amit aztán több gyár megalapítása is követett (Borsodnádasi Lemezgyár, Diósgyőri Vasgyár, Diósgyőri Gépgyár, Miskolci Drótygyár, Hercz Jenő Vasöntöde és Gépgyár, Szilágyi-Discant Gépgyár, Leszih Gépgyár, Deischsel A. Sodronykötélgyár (később December 4. Drótművek), valamint az ezekhez kapcsolódó szén és vasérc bányászatról kell még említést tenni, mely ekkor intenzíven fejlődött (ALFÖLDI & BARTA, 2002, p.222). Ebben az időszakban alakult meg a hejőcsabai cementgyár és a sajószentpéteri üvegyár is. Az ipar erőteljes fejlődésének hatására elkezdődtek a már említett vasútépítések, mely által az ország gazdasági életébe még jobban bekapcsolódott a térség, és ez tovább erősítette az ipar szerepét különösen a nehéziparét. A fejlesztéseknek köszönhetően az iparban dolgozók száma folyamatos növekedést mutatott, 1900-ban a 100 főnél több munkást foglalkoztató üzemek Abaúj-Tornában 2000, Zemplénben kb. 1500, Borsodban 13000 embernek adtak munkát. 1910-re ezek a számok mind három megyében tovább növekedtek Abaúj-Tornában 2949-en, Zemplénben 2598-an, Borsodban 16542-en dolgoztak (VERES, 1986, p.45).

III.2. A két világháború közötti időszak

Az I. világháború kitörése megtörte a fejlődést, igazán nagy jelentőségűnek azonban a háború utáni folyamatok bizonyultak. A trianoni békeszerződést követően legelőször is a területi veszteségekről kell említést tenni: Nógrád, Gömör-Kishont, Abaúj-Torna, Zemplén megyék déli része maradt csak a trianoni határ magyarországi oldalán, míg Heves és Borsod megyét nem érintette területileg a határváltozás. A területek elcsatolásával a bányák, az ipari létesítmények és a hozzájuk kapcsolódó dolgozók jelentős része is elveszett, csakúgy, mint az infrastruktúra (elsősorban az északi városok közötti vasúti összeköttetés), illetve a már korábban kialakult együttműködések a határ megsemmisítette (például a salgótarjáni vasipar vasérc szükséglete). Felértékelődött országos szinten is az itt található nyersanyagbázis, hazánk egyetlen vasércbányája Rudabányán működött, és a borsodi, illetve nógrádi szénmedencék és a hozzájuk kapcsolódó nehézipar szerepe is nagyobb jelentőségűvé vált. Emiatt a térségben a bányászat, a kohászat és az energiatermelés továbbra is kiemelkedő jelentőségű maradt, annak ellenére, hogy jelentősebb új fejlesztések alig történtek.

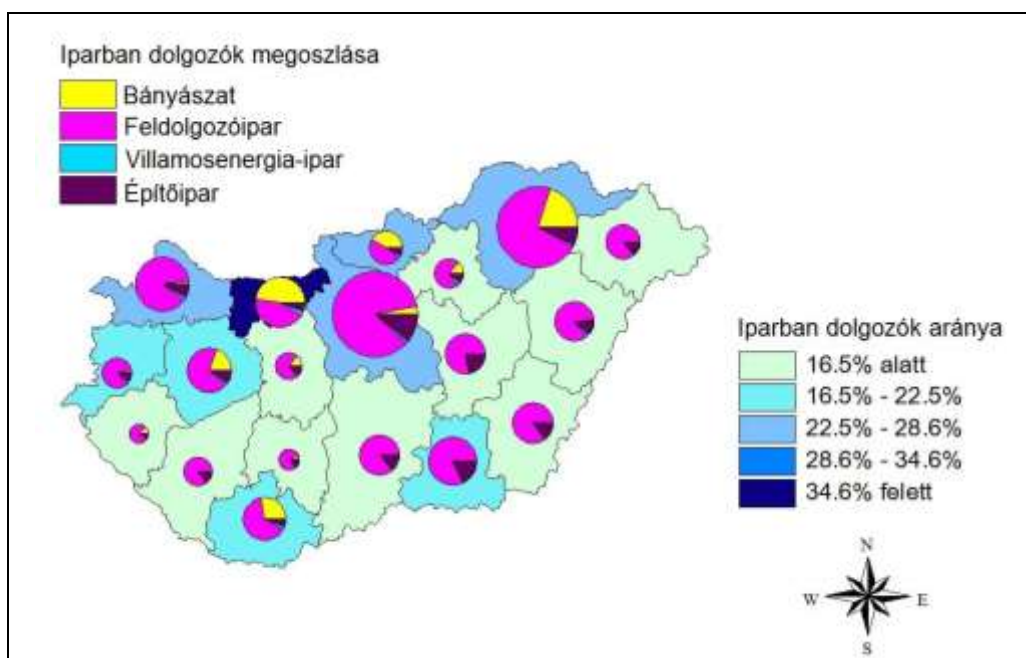
A világháború megrázkódtatásai után a gazdasági élet nehezen, de magára talált. A megmaradt üzemekben folytatódott a munka, igaz sok esetben a gazdaságosság jegyében kevesebb dolgozóval. Emiatt a munkanélküliek száma különösen Borsodban megnőtt (például 1924-ben több mint 2000 embert bocsátottak el Diósgyőrben) (VERES, 1986, p.50). Az 1920-as évek közepétől az infrastrukturális jellegű építkezések (utak: pl. Eger-Lillafüred-Miskolc), elemi iskolák, közműhálózat (víz- és csatorna- valamint a villamosenergia-hálózat), illetve uszoda, strand (Eger, Gyöngyös) tovább folytatódtak (NAGY, 1984a, p.52).

Az 1929/33-as világgazdasági válság kitörése azonban ismét visszavetette a megindult fejlődést. Több kisiparos, kereskedő és bank is tönkre ment ekkor, és a nagyobb üzemek, mint az egri dohánygyár, a lakatosárugyár vagy a hatvani cukorgyár 1931-ben a dolgozók egy részének elengedésére kényszerült a talpon maradás érdekében (NAGY, 1984, p.43). Az 1930-as évek közepétől/végétől ugyanakkor már érezhető volt egy újabb háború küszöbön állása, így az erre való felkészülés is elkezdődött („győri program”). Ennek következtében a munkanélküliség csökkent, de így is például Miskolcon 1935-ben több, mint 2000 férfi volt állás nélkül (VERES, 1986, p.51).

III.3. A II. világháborútól a rendszerváltásig terjedő periódus

A második világháború hatalmas károkat okozott a térségben: felrobbantott vasúti és közúti hidak, megrongálódott villanyhálózat, kifosztott gyárak, üzemek jellemezték a háború után a három megyét. Az anyagi kár mellett nagy volt a népességveszteség is. A háborút követően a szocializmus megjelenésével jelentős változások történtek az élet minden területén. Először 1945-ben földreformot hajtottak végre, majd 1946-ban a bányászat, kohászat, villamosenergia-ipar, illetve egyes feldolgozóüzemek kerültek államosításra. A folyamat ugyanakkor nem állt le a későbbiekben sem: 1947-ben a bankok, 1948-ban az iskolák, a száz munkásnál, majd 1949-ben a tíz munkásnál többet foglalkoztató üzemek államosítása történt meg (ALFÖLDI & BARTA, 2002). 1961-re a mezőgazdaságban is befejeződött a kollektivizálás, így gyakorlatilag szinte minden az állam tulajdonát képezte, tehát az északi iparvidék összes üzeme is. A szocializmus nem csak az államosítások, de a tervgazdálkodások időszaka is volt. 1947 és 1949 között az első hároméves terv meghirdetésével fő cél a károk helyreállítása, illetve a gazdaság és az életszínvonal háború előtti szintre való emelése volt. Ezt az ipar területén sikerült is teljesíteni, ami elsősorban az újjáépítéseknek volt köszönhető és így a szektorban dolgozók aránya is egyre jelentősebbé kezdett válni (6. ábra).

Az alapanyag- és energiatermelés szerepe erősödött, illetve a vegyipar iránti érdeklődés is megjelent (1949-ben elkezdték a sajóbábonyi Észak-magyarországi Vegyiművek építését). Összességében tehát az iparvidék újra fejlődésnek indult. 1950. január 1-től Abaúj-Torna, Zemplén, Borsod, Gömör és Kishont megyék Trianon utáni maradék területéből létrejött Borsod-Abaúj-Zemplén megye, valamint Nógrád megye székhelye Balassagyarmat helyett Salgótarján lett.

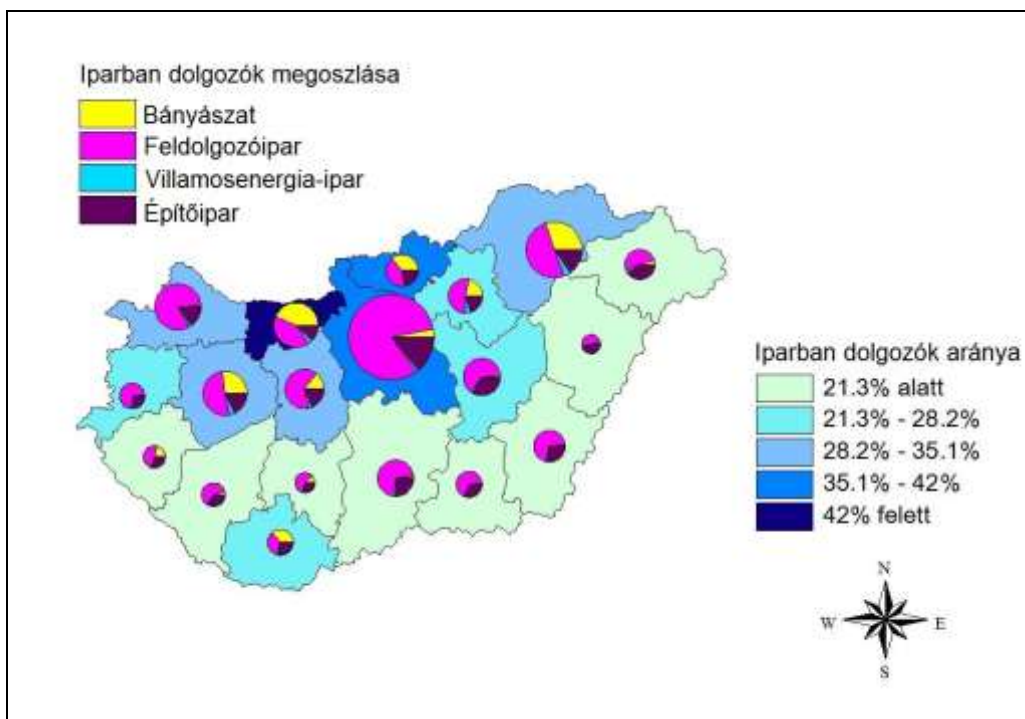

6. ábra: Az iparban dolgozók aránya és megoszlása 1949-ben
 Forrás: 1949. évi Népszámlálás

Az első ötéves terv (1950-1954) keretében jelentős beruházások történtek. Megnyitottak és fejlesztettek több bányát (Istenmezeje – bentonit, Petőfibánya – lignit, Gyöngyösoroszi – ólom, rézérc, Demjén – kőolaj stb.), elkezdődött a Borsodi Vegyi Kombinát, a Tiszai Vegyi Kombinát, a Tiszapalkonyai Hőerőmű, a Tiszai Erőmű, a Tiszalöki Vízerőmű, a Rudabányai Ércelőkészítőmű építése. Megépült az egri finomszerelvénygyár, az egri kismotorkerékpár-gyár, a siroki fémművek, a gyöngyösi váltó- és kitérőgyár, a gyöngyösi vágóhid és húsfeldolgozó, a Salgótarjáni Bányagépgyár, a balassagyarmati bútorgyár, a salgótarjáni síkűveg- és üvegyapotgyár, befejeződött a villamosenergia-hálózat kiépítése, illetve építőipari üzemek és több ezer lakás is épült (BOGÁR ET AL., 1986; SÁRA, 1984; NAGY, 1984b). Az erőteljes szocialista iparosításnak köszönhetőe létrejöttét először Kazincbarcika, majd Tiszaszederkény (1970-től Leninváros, 1991-től Tiszaújváros), ahová nagyon sokan ingáztak vagy beköltöztek. Az iparosításoknak köszönhetően a

munkanélküliség megszűnt a térségben. Azonban olyan nagyarányú beruházási költségekkel és ipari előirányzatokkal számoltak, amelyek meghaladták az ország lehetőségeit, és így a gazdaság egyéb ágazataira (pl. mezőgazdaság vagy az iparon belül a könnyűipar) már nem maradt forrás. Ennek következtében a gazdaságban aránytalanságok, illetve ellátási nehézségek léptek fel (a lakosság életszínvonala is csökkent, ami hozzájárult többek között az 1956-os forradalom kitöréséhez).

A fellépő problémákat igyekeztek orvosolni, gazdasági stabilitást, fejlődést elérni, ami a második hároméves terv (1958-1960) fő célkitűzésévé vált. Ezen időszak alatt indult meg a termelés Ecséden a lignitbányában, épült meg a hatvani konzervgyár új üzeme, a belpátfalvi cementgyár új mészüzeme, a miskolci hűtőház, a salgótarjáni ruhagyár, illetve folytatódtak az ipari központok lakásépítési programjai, mivel sokan költöztek be, illetve ingáztak a városokba. A fenti folyamatok hatására az iparban foglalkoztatottak aránya folyamatosan növekedett (7. ábra).

7. ábra: Az iparban dolgozók aránya és megoszlása 1960-ban
 Forrás: 1960. évi Népszámlálás

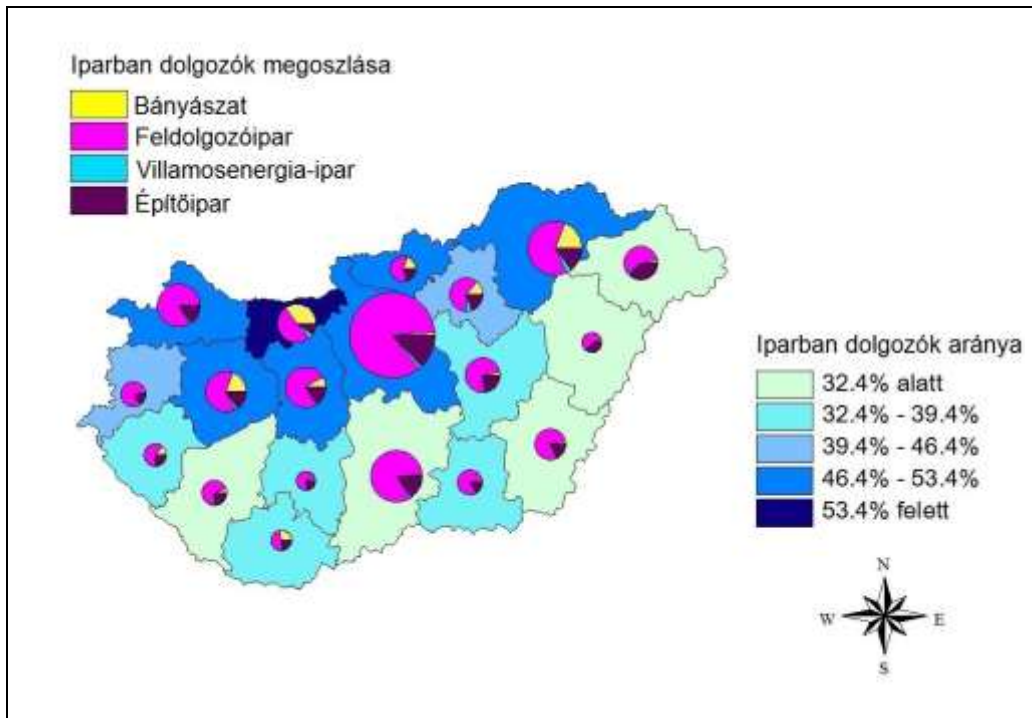
Ezt követően a második öt éves tervben (1961-1965) is az iparosítás, a nehézipar fejlesztése (egri hajtóműgyár, gyöngyösi félvezetőgyár, apci könnyűfémöntőde, BVK koprolaktámgyár), a megkezdett beruházások befejezése (TVK, Tiszai Kőolajfinomító Vállalat), a termelés fokozása (mátraderecskei téglagyár), a műszaki

fejlesztés (Egri Dohánygyár, gyöngyösi Egyesült Izzó, gyöngyösi váltó- és kiterőgyár) volt a fő irány. A beinduló decentralizáció szellemében (BARTA, 2002b) több budapesti üzem kihelyezett egységet hozott létre az iparvidéken (Könnyűipari Alkatrészgyártó Vállalat gyöngyösi, Harisnyagyár nagybáttonyi, Fémipari Vállalat balassagyarmati vagy a VILATI egri üzeme). A nehézipar mellett a könnyűipar területén is fokozatosan történtek beruházások (salgótarjáni ruhagyár, finomkötöttárugyár Balassagyarmaton) (BOGÁR ET AL., 1986; SÁRA, 1984; NAGY, 1984b). A feldolgozásban, a textil- és ruházati iparban, a kézmű- és háziiparban jelentősen nőtt a foglalkoztatottak száma (elsősorban a női munkaerő). A harmadik ötéves terv (1966-1970) idején „a lassuló növekedés, stagnáló életszínvonal, a munkaerőforrás beszűkülése, az extenzív gazdasági fejlesztés tartalékainak látható kimerülése szükségessé tették a gazdaság stratégiájának és eszközeinek módosítását ...” (ALFÖLDI & BARTA, 2002, p.224), így gazdasági reformot hirdettek meg 1969-ben. A reform hatására a mezőgazdaság, a beruházáspolitikai, az árrendszer valamelyest liberalizálódott, a magántevékenységet végzők száma növekedhetett, a bérezést is szabályozták, csak hogy a legfontosabbakat emeljem ki.

Ezekon kívül kormányhatározatban döntöttek a gazdaságosabb energiaszerkezet kialakításáról, ami egyet jelentett a magas költségekkel járó hazai szénbányászat leépítésével, mivel rendelkezésre állt az olcsó szovjet import kőolaj. Ez elsősorban a nógrádi, borsodi szénbányák és a hevesi mélyművelésű lignitbányák bezárását jelentette, ahol a felszabaduló munkaerőt kordedvezménnyel nyugdíjba küldték, illetve a harmadik és negyedik ötéves terv alatt létrehozott új üzemekben foglalkoztatták tovább őket. Az új üzemek leginkább a gépipar és a könnyűipar képviselői voltak, melyek már nem csak a szocialista iparvárosokban telepedtek le (Rétság – nyomda, Szécsény – Elzett gyáregysége, Mátranovák – Ganz-MÁVAG gyáregysége, Nagybáttony-Fűtőbér – harisnyagyár, Jánosakna – ruhagyár, Gyöngyös – vágóhid és húszem, Eger – bútorgyár) (SÁRA, 1984; NAGY, 1984b). Ezen változások mellett is azonban a térség életében továbbra is erőteljes maradt az ipar koncentráltága, és folyamatos volt a nehézipar erősödése, elsősorban a már meglévő központokban, így Salgótarjában (Budapesti Rádiótechnikai Gyár 3.sz. gyáregysége), Miskolc-Diósgyőrben, Kazincbarcikán (BVK karbamidgyára), Tiszaszederkényben (1970-től Leninváros) és Ózdon. Mind az ország, mind a régiót alkotó három megye életében az iparban foglalkoztatottak aránya ekkor érte el a csúcst (8. ábra).

A gazdaságos energiaszerkezet kialakításában fontos szerepet szántak a már feltárás alatt lévő visontai lignitmezőnek, olyannyira, hogy az ott kitermelt energiahordozóra alapozva kezdték megépíteni 1967-ben a Gagarin Hőerőművet (1974-re készült el).

Ezzel párhuzamosan a kiskörei vízerőmű és öntözőrendszer építése is elkezdődött, és a beruházás a következő tervidőszakban fejeződött be.

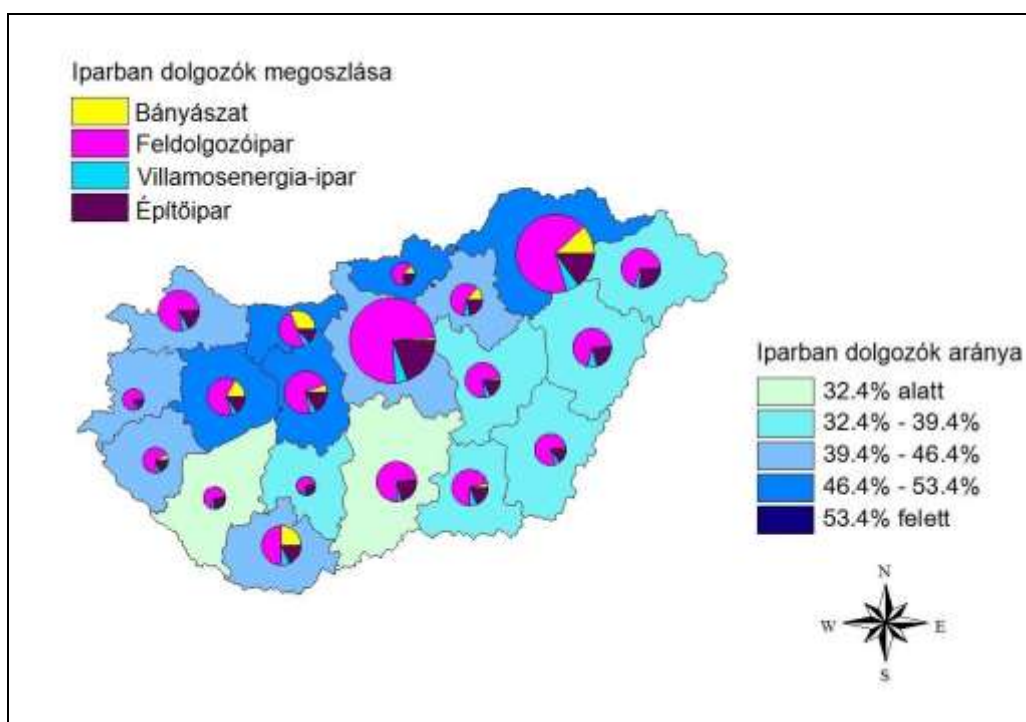
8. ábra: Az iparban dolgozók aránya és megoszlása 1970-ben

Forrás: 1970. évi Népszámlálás

A negyedik ötéves terv (1971-1975) alatt a szovjet politika hatására a korábban bevezetésre került reformintézkedések lassú visszavonását lehetett megfigyelni, és az 1971-es KGST Komplex Program keretében is gyakorlatilag a korábbi viszonyok jövőbeli bebetonozásáról állapotok meg. Ez azt jelentette, hogy a nyersanyagigényes nehézipar alapanyag szükségletét továbbra is a Szovjetunióból szerezte be az ország (a technológiai színvonal fejlesztése nélkül), mely ország egyben a termékeink felvevőpiaca is volt a többi KGST országgal együtt (ALFÖLDI & BARTA, 2002). Az 1973. évi olajárrobbanás kitörése nyomán sem történtek a térség életében igazán áttörő változások, hiszen továbbra is a nehézipar dominált, amit jól példáz az 1974-ben átadott újabb Leninvárosi hőerőmű vagy a salgótarjáni Vegyészernyő, a Mátravidéki Fémművek fűzesabonyi üzeme, a hevesi Finomszerelvénygyár, egri téglagyár vagy az ekkor épülő Bélapátfalvi Cementgyár is (NAGY, 1984b).

Az ötödik ötéves terv (1976-1980) elkészítésekor nem gondoltak egy esetleges újabb olajárrobbanásra, így amikor 1979-ben ismét bekövetkezett, a felmerülő gazdasági problémákra nem voltak képesek megfelelő választ adni, amiből kifolyóan

hitelfelvételre szorult az ország. (Gyakorlatilag már ekkor érezhető volt, hogy ez a rendszer hosszútávon nem tartható fenn.) Ennek ellenére voltak beruházások az iparvidéken, melyek elsősorban a meglévő nagyüzemek rekonstrukciójára, illetve a műszaki kiépítésükre fordítottak. Ez történt Nógrád megyében a Salgótarjáni Kohászati Üzemek (új üzeme a kisterenyei csőgyár), a Salgótarjáni Síkúveggyár, a Romhányi Építési Kerámiagyár, a Salgótarjáni Ruhagyár esetében. Heves megyében befejeződött a Bélapátfalvi Cementgyár építése, valamint létrehozták az egri déli ipartelep (Agria Bútorgyár, KAEV egri üzeme) (SÁRA, 1984; NAGY, 1984b). Az iparban dolgozók aránya néhány megyében (Pest, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron) már jelentősebb mértékben csökkent 1970-hez képest (9. ábra).

9. ábra: Az iparban dolgozók aránya és megoszlása 1980-ban

Forrás: 1980. évi Népszámlálás

A hatodik ötéves terv (1981-1985) és a hetedik ötéves terv (1986-1990) időszakában a problémák egyre inkább sokasodtak. A cél a gazdasági stabilitás elérése volt, azonban ezt sem a belső intézkedések, sem a külső viszonyok nem tették lehetővé. Az ország exportra szánt termékei egyre inkább eladhatatlanok váltak, mivel drágák és gyenge minőségűek voltak, és így a termelés csökkent, az adósság pedig nőtt. Az északi iparvidék gazdasági mutatóinak romlása gyakorlatilag az országos tendenciának megfelelően alakult. A hatvanas évek végétől és a hetvenes évek elejétől

először a szén-, majd a kohászati termelés csökkenésén érhető tetten a gazdasági problémák jelentkezése, amit aztán az utolsó két ötéves terv alatt a könnyű-, az építőanyag-, a villamosenergia-, a gép-, az élelmiszer- és végül a vegyipar követett. A termelés csökkenésével természetesen a foglalkoztatottak száma is csökkent, és folyamatosan megjelent a munkanélküliség. Ezek a folyamatok a rendszer tarthatatlanságát egyértelműen jelezték, így a rendszerváltás elkerülhetetlenné vált.

Összességében a szocialista időszak alatt a térségben a nagyobb városok, illetve a már korábbi ipari hagyományokkal rendelkező települések, körzetek előnyt élveztek, úgymint a Sajó-völgye, Ózd és Salgótarján környéke, Hatvan, Eger. Ezek folyamatosan erősödtek, fejlődtek, míg a vidéki kisebb városok, falvak egyre inkább leszakadtak. Az addig mezőgazdaságból élők többsége az iparban helyezkedett el, amit vagy ingázással vagy az iparvárosokba történő költözéssel oldottak meg. A munkanélküliség megszűnt. Az ipari központokba történő költözéssel a lakásépítési programok is elkezdődtek, ami újabb munkaerőt igényelt. Folyamatos volt a vidéki települések munkaerejének elszívása. Ezt a jelenséget a szocialista iparosítás eredményeként létrejött Kazincbarcika (1949: 3.846 fő, 1970: 24.229 fő) és Leninváros (Tiszaújváros) (1949: 1.349 fő, 1970: 9.865 fő) népességszámai is jól mutatják, de Miskolcot (1949: 109.841 fő, 1970: 173.189 fő), Ózdot (1949: 29.184 fő, 1970: 43.161 fő) vagy Egert (1949: 31.844 fő, 1970: 45.236 fő) és Gyöngyöst (1949: 21.969 fő, 1970: 33.117 fő) is említhetnénk (Népszámlálás 2011).

Az 1969-es gazdasági reformmal és a részlegipar megjelenésével valamelyest javult a kisebb városok, települések helyzete, iparosodottsága. A hetvenes években jelentkező problémákat, melyet a belső és külső gazdasági folyamatok idéztek elő, még sikerült átmenetileg „kezelniük” (hitelfelvétel, KGST országokkal együttműködési megállapodás). A nyolcvanas évektől azonban az ország már képtelen volt megfelelő válaszokat adni a felmerülő problémákra, így egyre inkább mélyült a válság és szükségessé vált a rendszerváltás.

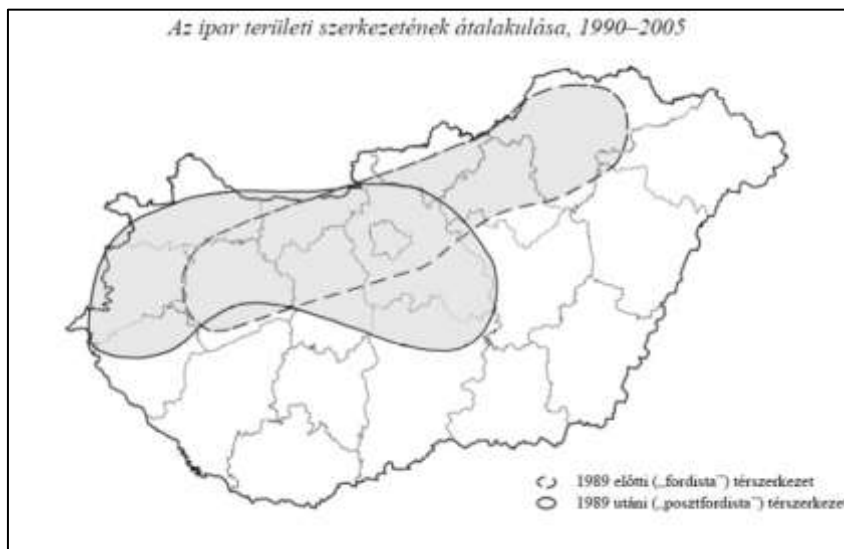
III.4. A rendszerváltástól napjainkig tartó időszak

A rendszerváltással nagyon jelentős politikai, társadalmi, gazdasági változások következtek be. Az ország a szocialista gazdaságról a piacgazdaságra tért át, mely kihatással volt a gazdaság szerkezetére, tulajdonviszonyaira, és ez térbeli változásokkal is együtt járt. Az ipar szerepe csökkent a szolgáltató szektorral szemben, ami leginkább a foglalkoztatottak számának változásában érhető tetten (a terciarizáció azonban, mint ahogy Lux is rávilágít, nem feltétlenül jelent egyet a fejlettséggel (LUX, 2009b)). A gazdasággal együtt az ipar szerkezete is megváltozott:

napjainkban egyértelműen a feldolgozóipar térnyerése figyelhető meg, ami mellett a villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás eltöprel, nem is beszélve a bányászatról.

A tulajdonviszonyok alakulásában az állami tulajdon egyeduralma után a privatizáció keretében a magántulajdon vált meghatározóvá, olyannyira, hogy még az ún. stratégiai fontosságú ágazatok jelentős részét is eladták, mint például az energiaágazatot. A privatizációk során a vezetők sokszor nem hazánk érdekeit tartották szem előtt, aminek gyakran a dolgozók, illetve a lakosság látta kárát. A szocializmus alatt kitelepült budapesti gyáregységek bezártak, a nagy trösztöket az állam még egy ideig támogatta, aztán a támogatások megszűnésével szétestek, és a privatizálást követően általában be is zártak, igaz sokszor hosszú agónia után.

Az ország ipari térszerkezetében a korábbi északkelet-délnyugat irányú tengely helyett, mely gyakorlatilag a nyersanyagbázis elhelyezkedésével egyezett meg, egy északnyugati tengely jött létre. Ennek a változásnak az északkeleti iparvidék lett a nagy vesztese, amely válságterületté vált. Az okokra a későbbiek során fogok majd kitérni. Az északkeleti iparvidék térszerkezetét vizsgálva azonban azt kell látnunk, hogy gyakorlatilag a korábbi ipari központok öröklődtek át nagyrészt, mint a Sajó-völgyében: Kazincbarcika, Miskolc, Tiszaújváros; Hatvan, Gyöngyös, Eger és környéke, valamint Salgótarján és környéke, illetve újdonsággként Rétság említhető meg (10. ábra).

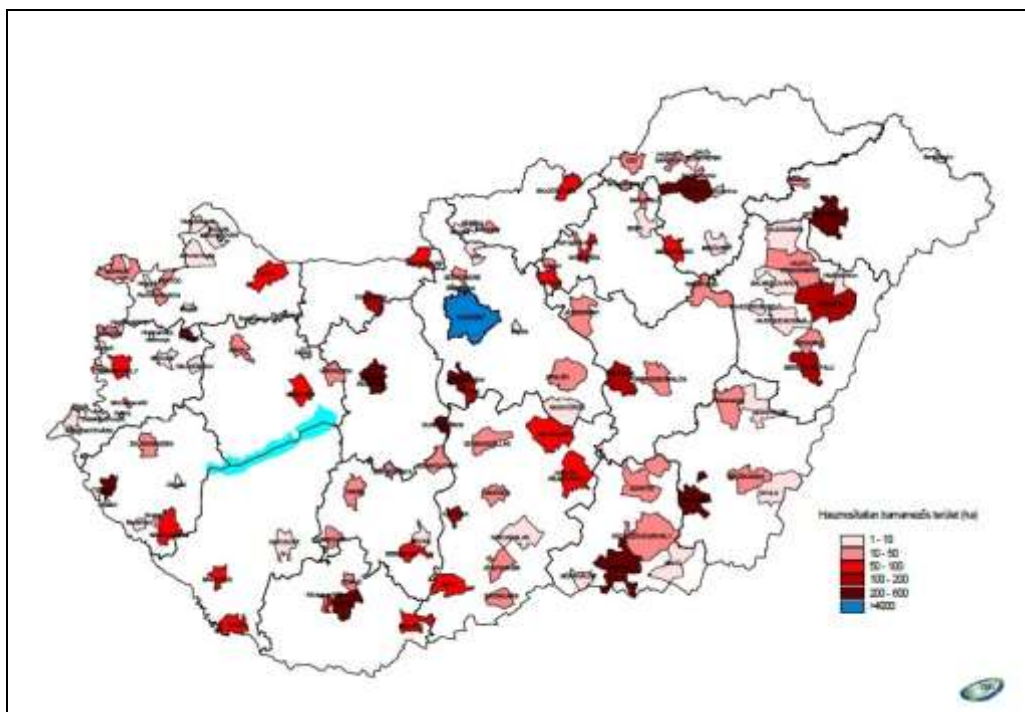

10. ábra: Az ipar területi szerkezetének átalakulása, 1990-2005

Forrás: KISS (2008), p.552

A térszerkezet változásával és a nagyszámú funkcióvesztett terület megjelenésével gyakorlatilag az addig hazánkban nem létező ún. barnamezős területek jöttek létre. A

VÁTI által készített térképen (11. ábra) egyértelműen látszik, hogy összességében a legnagyobb barnamezős területtel a főváros rendelkezik (4074 ha - ami a város területének 7,8%-át jelenti), melynek létrejöttéről, jelenlegi állapotáról és jövőbeli lehetőségeiről több kutatás is született (BARTA, 2004; BARTA ET AL., 2006; KISS, 2009; KUKELY ET AL., 2006).

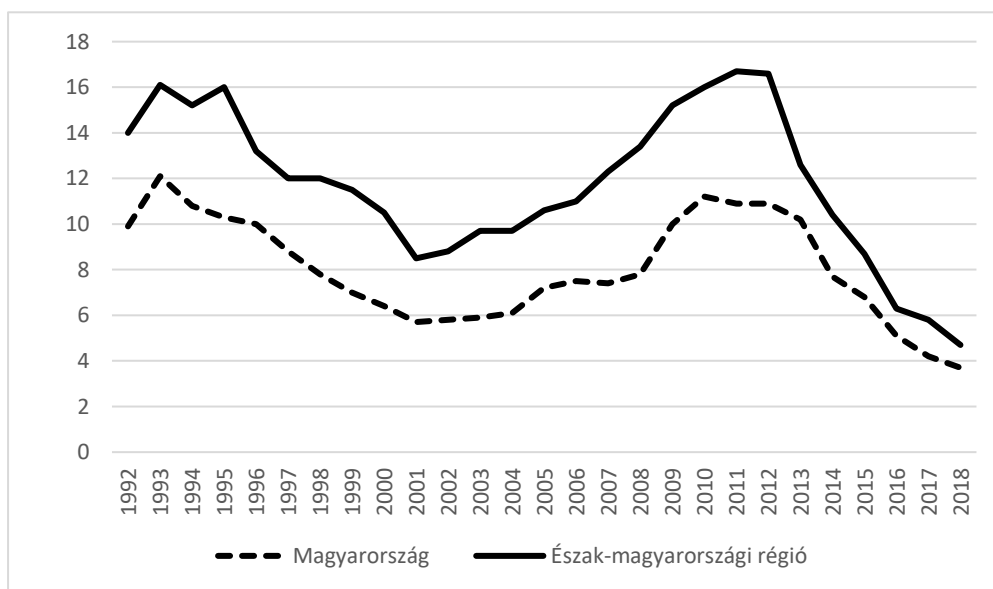
11. ábra: Barnamezős laktanya- és iparterületek összes nagysága az érintett településeken

Forrás: NAGY (2003), p.16

Az Észak-magyarországi régió esetében is főleg az ipari múltja következtében jelentős kiterjedésű barnamezős területek alakultak ki. Az említett 2003-as felmérés szerint a régió 826 ha barnamezővel rendelkezik, amivel szemben a 2006-ban megjelent 2306,47 ha adat valószínűbbnek tűnik, mivel például Miskolc esetében a 2003-as felmérésben csak a DAM és a DIGÉP területével számoltak (235 ha), míg a 2006-os kiadványban a DAM és a DIGÉP mellett Lyukóbánya és az Északkelet Iparterületet is belevették (525,84 ha) (PAPP ET AL., 2006). Paulovics és Kőrösi felmérésében (2011) pedig 3.286,5 ha szerepel. Ha ezen területek arányát viszonyítjuk a régióéhoz, akkor ez az arány szinte elhanyagolható, hiszen még az 0,5%-ot sem éri el (kb. 0,2%). Az Észak-magyarországi tényképeken összegyűjtött barnamezők elhelyezkedését vizsgálva ugyanakkor azt láthatjuk, hogy 58%-uk városokhoz

kötődik (mely arány azóta a várossá nyilvánítások miatt csak nőtt), és azon belül is a 71,75%-uk belterületen helyezkedik el. Ezért is vált a régió életében különösen fontossá napjainkra a barnamezős területek rehabilitációja, fejlesztése.

A rendszerváltást megelőzően is már érzékelték és felismerték, hogy a térségben problémák vannak és lesznek. Helyzetelemzéssel, illetve fejlesztési koncepciók megalkotásával, valamint pénzbeli támogatásokkal próbálták a helyzeten javítani, azonban a válság tovább mélyült pedig még külföldi tanácsadók segítségét is igénybe vették. A válság mélypontját a térségben igazán 1992-1993-ra érte el, amit a munkanélküliségi ráta is jól tükrözi (12. ábra). Az is jól látszik, hogy míg országosan az volt tapasztalható, hogy ezt követően folyamatosan csökkent a munkanélküliség, addig itt a válság 1995-1996-ig elhúzódott, és csak utána indult el a mérséklődés. Érdekes az a tény is, hogy míg az országos tendenciában a lassú emelkedés mellett a 2008-2009-es válság hatására a ráta hirtelen meredeken emelkedik, addig Észak-Magyarországon gyakorlatilag 2001-et követően folyamatosan növekszik, nincs hirtelen növekedés.

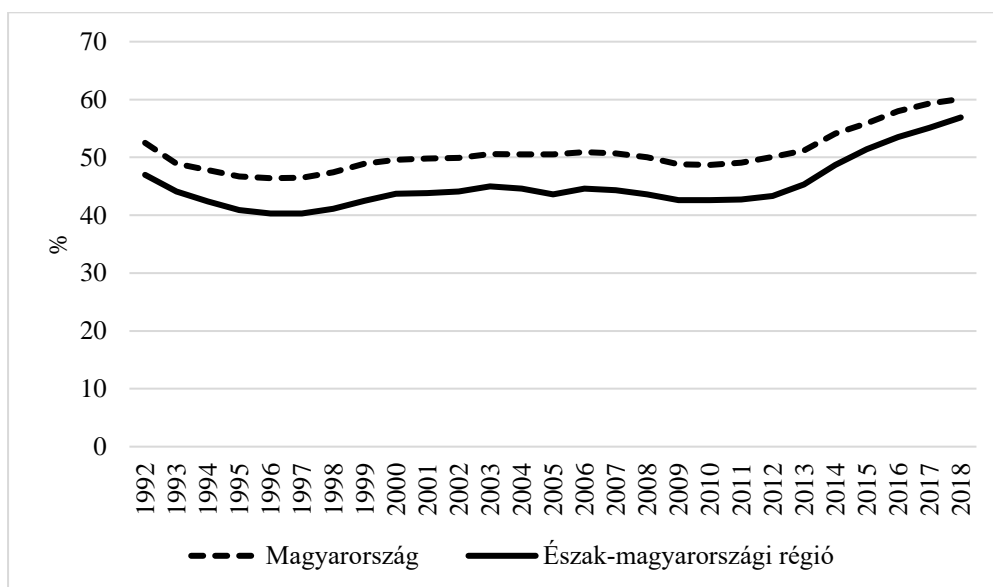

12. ábra: A munkanélküliségi ráta (%) alakulása 1992 és 2018 között Magyarországon és az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Az ország és a régió szintje közötti különbség a világválságot követően 2011-re érte el a csúcst, 5,8%-ot, ami nem melleleg az eddigi legnagyobb különbség. Az sem elhanyagolható tény, hogy míg az ország rátája a válságot követően 2010-ben 11,2%-

on tetőzött, addig a régióé 2011-ben 16,7 %-on, ami még az 1993-as (16,1%) addigi legmagasabb értéket is meghaladta. Azonban azt is látnunk kell, hogy ezen csúcspontot követően a régióé 2011 és 2018 között 12%-ot csökkent, az országé pedig az adott időszakban „csak” 7,2%-ot. A csökkenés hátterében a hatékonyabb foglalkoztatáspolitikai és a közmunkaprogram bevezetése állhat. A jelentős csökkenés ellenére azonban az Észak-magyarországi régió munkanélküliségi rátája még mindig meghaladja az országét, igaz a kettő közti különbség az eddigi legalacsonyabb szintre, 1,0%-ra redukálódott. A munkanélküliségi ráta alakulásának vizsgálata abból a szempontból is érdekes, hogy a területet gyakorlatilag már a rendszerváltást megelőzően is kiemelt térségként kezelték, ahol a munkahelyteremtés fontosságát minden tanulmány, koncepció kiemelte.

A régió foglalkoztatási helyzetét a munkanélküliség mellett a foglalkoztatási ráta segítségével is jól nyomon lehet követni (13. ábra).

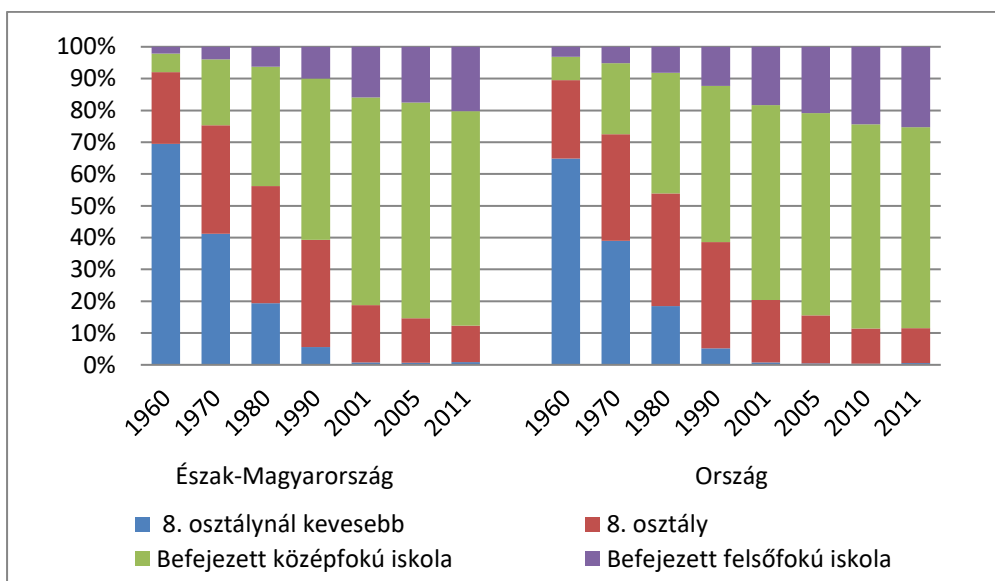
13. ábra: A foglalkoztatási ráta változása 1992 és 2018 között Magyarországon és az Észak-magyarországi régióban (15-74 közötti korosztály vonatkozásában, %)

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Az adatokat elemezve alapvetően a munkanélküliségi rátához hasonló folyamatok figyelhetők meg. A rendszerváltást követő visszaesés 1996/97 környékén érte el a mélypontját, majd innen egy fokozatos javulás vette kezdetét. A 2000-es évtized második felének válsága újabb visszaesést eredményezett, igaz ennek nagysága – szemben a munkanélküliségi rátával – nem érte el az 1990-es évtized mértékét. A

2010-es években – a beinduló gazdasági növekedés hatására jelentős előrelépés következett be, amely két területen is jól nyomon követhető: egyrészt a mutató 2015-ben átlépte az 50%-ot és 2018-ban 56,9%-on állt. Másrészt az országos és régiós adat közötti különbség fokozatosan csökkent, és a rendszerváltást követő 20 évben megfigyelhető 6%-kal szemben 2018-ban mindössze 3,2% volt.

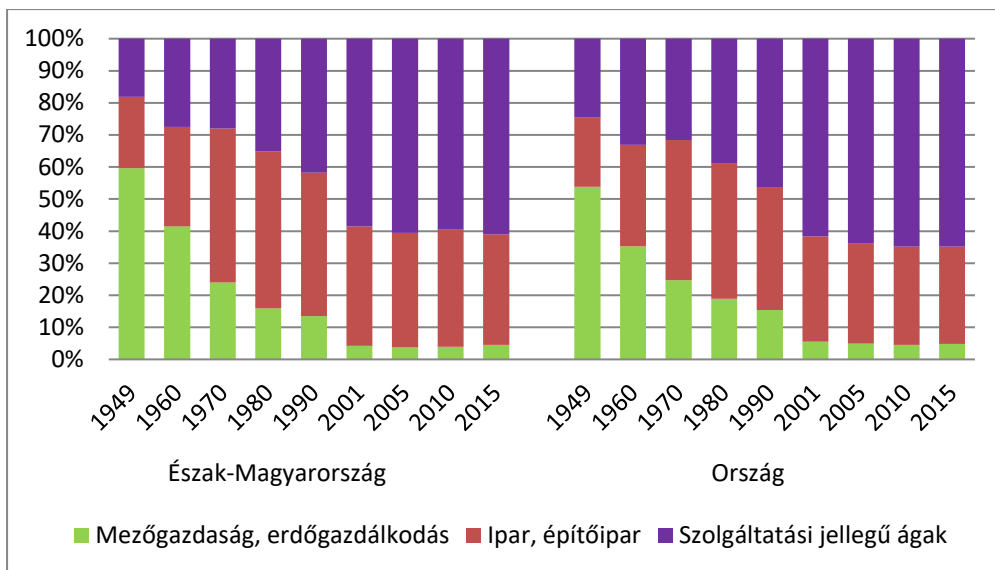
A kedvezőtlen mutatók mögött részben a lakosság végzettségi viszonyai állnak (14. ábra). Az elmúlt 40-50 évben ugyan kedvező tendenciák indultak el (csökkent a 8 osztálynál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők aránya és nőtt a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya), a régió ugyanakkor országos viszonylatban továbbra is kedvezőtlen helyzetben van.

14. ábra: A lakosság iskolai végzettsége Magyarországon és az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A rendszerváltást követően, mint ahogy már említettem, a gazdaság szerkezete is átalakult. 1949-et követően az iparban dolgozók aránya hirtelen megnőtt, míg a mezőgazdaságban dolgozóké jelentősen csökkent különösen élesen megmutatkozik ez Észak-Magyarország esetében (15. ábra). A szolgáltató szektor jelentősége fokozatosan növekedett, de míg országosan már 1990-től átvette a vezető szerepet az ipartól, addig a régióban ez csak 2001-től következett be. A foglalkoztatottak aránya a nemzetgazdasági ágazatokban a világválság hatására sem változott, annak ellenére, hogy a munkanélküliek száma nőtt. Gyakorlatilag az utóbbi 10 évben sem az ország, sem a régió gazdasági szerkezetében nem történt változás.

15. ábra: A foglalkoztatottak megoszlása nemzetgazdasági szektorok szerint Magyarországon és az Észak-magyarországi régióban 1949 és 2015 között
 Forrás: KSH és Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

Az iparon belül a vegyipar, a gépipar, illetve a fémalapanyag, fémfeldolgozási termék gyártása dominál, amit a térség meghatározó cégeinek listája is jól tükröz (6. táblázat).

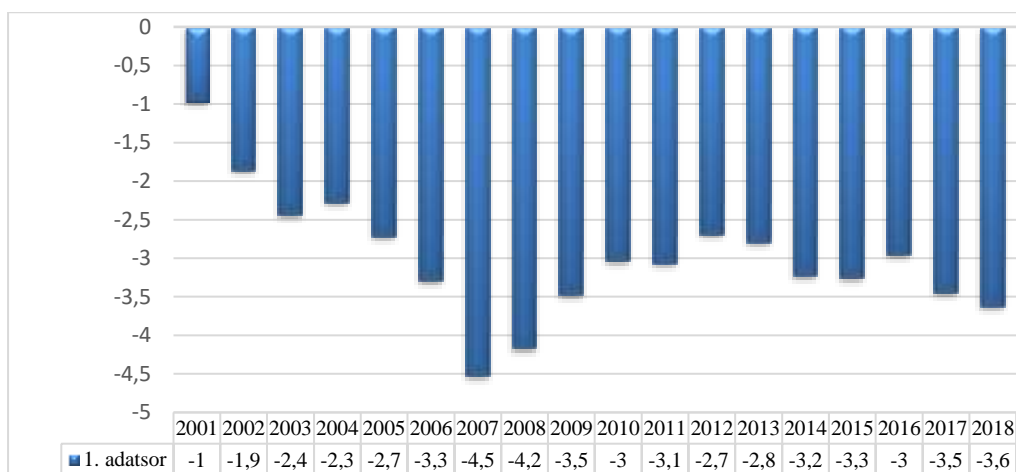
6. táblázat: Az Észak-magyarországi régió megyéinek TOP cégei 2017-ben

Megyék	Hozzáadott érték alapján	Nettó árbevétel alapján	Foglalkoztatottak létszáma alapján
Borsod-Abaúj-Zemplén	MOL Petrolkémia Zrt.: 129.551 millió Ft	BorsodChem Zrt.: 437.438 millió Ft	Jabil Circuit Magyarország Kft.: 3877 fő
Heves	Robert Bosch Elektronika Gyártó Kft.: 52.812 millió Ft	Robert Bosch Elektronika Gyártó Kft.: 512.421 millió Ft	Robert Bosch Elektronika Gyártó Kft.: 4.374 fő
Nógrád	Mahle Compressors Hungary Kft.: 5.600 millió Ft	Mahle Compressors Hungary Kft.: 44.968 millió Ft	Mahle Compressors Hungary Kft.: 755 fő

Forrás: TOP 50 2017 Heves megye, TOP 50 Nógrád megye 2017, 2017 TOP 100 - A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás

A cégeket tartalmazó táblázatra ránézve talán az első, ami a legszembetűnőbb, hogy míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a három kategóriában három különböző cég lett az első, addig Nógrád és Heves megyében mind a három kategóriában ugyanaz a cég. (Ráadásul Borsodban ez a három cég az, akik mind a három kategóriában ez első három helyen szerepelnek.) Azt azért érdemes megemlíteni, hogy a foglalkoztatottak létszáma és a nettó árbevétel alapján a Heves megyei Robert Bosch Elektronika Gyártó Kft. túlszárnyalja a Borsod megyei Jabilt és Borsodchemet.

A térségben jelentős problémát jelent az elsősorban a munkahelyek hiányára és a nem megfelelő életminőségre visszavezethető elvándorlás (16. ábra), amelynek mértéke az elmúlt időszakban jelentős ingadozást mutatott. A 2000-es évtized első felét egy emelkedő tendencia jellemezte, amelyet 2007 után mérséklődés követett. A 2010-es évtizedben nem lehetett egyértelmű tendenciát megállapítani, kedvezőtlen tendenciának tekinthetők ugyanakkor a 2016 óta megfigyelhető emelkedő értékek.

16. ábra: Az Észak-magyarországi régió ezer lakosra jutó állandó belföldi vándorlási különbsége 2001 és 2018 között

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Napjainkban egy ország egy, régió gazdasági teljesítményének egyik legfontosabb fokmérőjévé a versenyképesség vált, melynek meghatározására többféle formulát, indexet alkalmaznak. Az egyik ilyen az európai regionális versenyképességi index, amelyet 2010 óta az Európai Unió 263 régiójára készítenek el. Ezen index azt próbálja meg megmutatni, hogy egy régió mennyire képes vonzó és fenntartható környezetet, légkört biztosítani a vállalkozásoknak és a lakosoknak mind a letelepedésükhöz, működésükhöz, mindennapjaikhoz. Az adatok szerint (7. táblázat) az Észak-magyarországi régió helyezése mind magyarországi, mind pedig Európai Uniói szempontból igen kedvezőtlen, az előbbi tekintetében egyik alkalommal sem

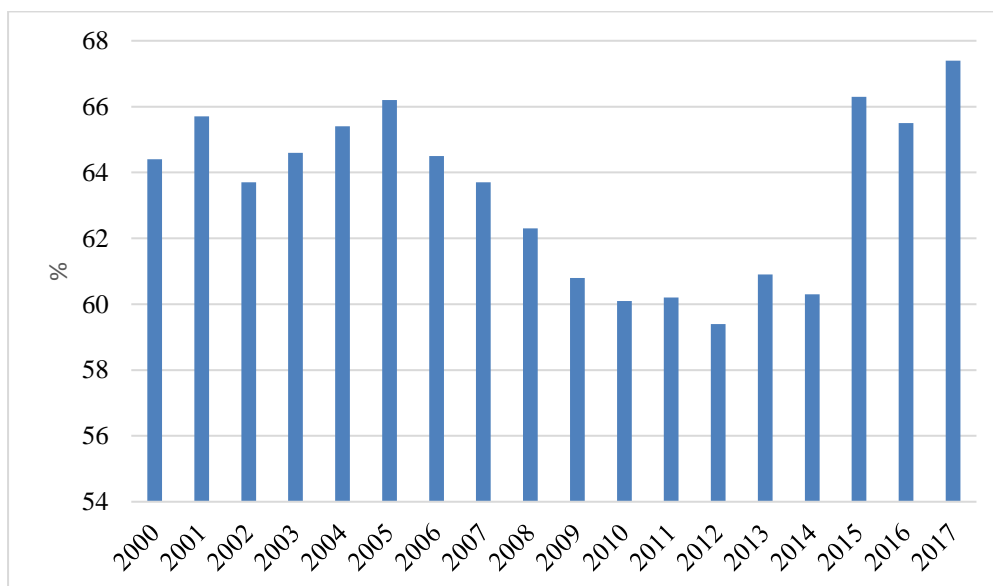
ért el dobogós helyezést, míg az utóbbi vonatkozásban is általában a rangsor utolsó 20%-ban helyezkedett el.

7. táblázat Az Észak-magyarországi régió helyezése a regionális versenyképességi index szerint a hazai és az Európai Unió régiók rangsorában 2010 és 2019 között

	magyarországi régiók	Európai Unió régiók
2010	5-6.	235-236.
2013	4.	218.
2016	6.	231.
2019	5.	227.

Forrás: EC, 2011; EC, 2013; EC, 2017; EC, 2019

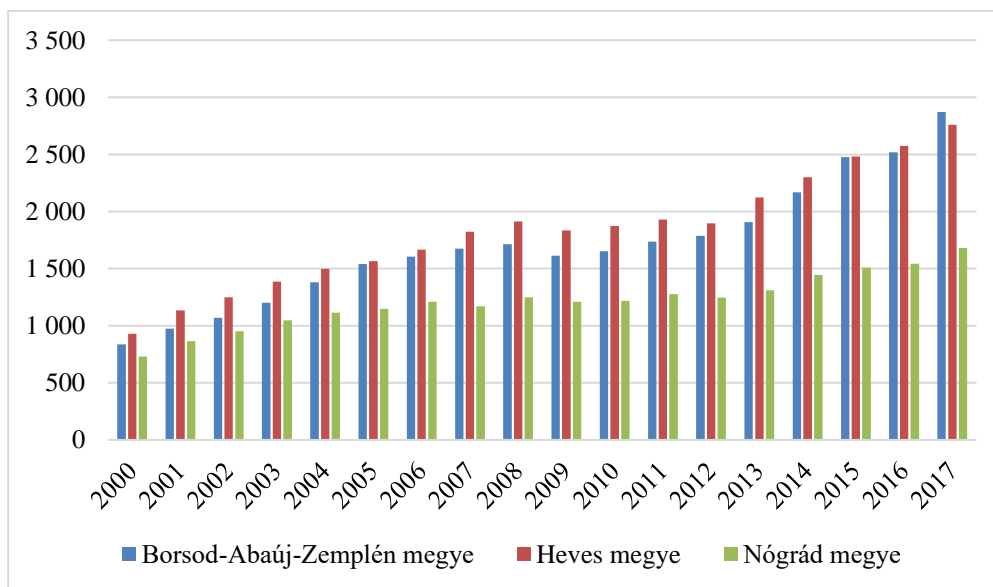
Ezt a tény a versenyképesség, a gazdasági teljesítmény jellemzésére leggyakrabban használt mutató, a bruttó hazai termék is alátámasztja. Hazánk GDP-jének napjainkra már közel 50%-át Közép-Magyarország adja, mely világosan tükrözi gazdaságunk koncentráltóságát. Az Észak-magyarországi régió helyzetét tekintve a GDP/fő mutató vonatkozásában az elmúlt időszakban jelentős előrelépés figyelhető meg (17. ábra): a 2000-es évtized első felében tapasztalható stagnálást ugyan 2005 után egy jelentős visszaesés követte, a 2010-es évtizedben ugyanakkor már jelentős emelkedés tapasztalható, amelynek eredményeként a magyarországi régiók között korábbi 7-8. hely közötti ingázással szemben (a legújabb statisztikák Budapestet és Pest megyét már külön NUTS 2 szintű régióként kezelik) 2017-ben már a 6. helyet foglalta el.

17. ábra: A GDP/fő mutató alakulása az Észak-magyarországi régióban 2000 és 2017 között az országos átlag százalékában

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Az Észak-magyarországi régiót alkotó három megyét vizsgálva azt láthatjuk, hogy a 2008-as válság hatására itt is visszaesés volt tapasztalható, és a növekedés csak a 2010-es évtizedben vett nagyobb lendületet (18. ábra). A megyék egymáshoz viszonyított helyzetét tekintve Nógrád áll a legrosszabb helyen (országos összevetésben végig a 20. helyet foglalta el), míg hosszú ideig Heves megye hosszú ideig magasabb értékkel rendelkezett, mint Borsod-Abaúj-Zemplén megye (a sorrend csak 2017-ben változott).

18. ábra: Az GDP/fő mutató alakulása az Észak-magyarországi régió három megyéjében 2000 és 2017 között (Ft/fő)
 Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

Összességében tehát a térség legnagyobb problémáját többek között a nagy munkanélküliség, a jelentős számú alacsony képzettségű munkaerő és az elvándorlás okozza, amely a gazdaság alacsony fejlettségi szintjéhez vezet. A problémák gyakorlatilag már több, mint huszonöt éve ugyanazok és a megoldásuk még mindig várat magára.

III.5. A válságba jutás és az elmélyülés okai

Ez egy meglehetősen összetett folyamat volt, mely ráadásul ok-okozati összefüggései révén begyűrűzött a térségbe. Többen foglalkoztak már az okok felkutatásával, melyre én is kísérletet teszek. Elsőként a megyében található iparágakat érintő problémákat veszem alapul. Az ágazatok sajátosságaiból adódóan vannak természetesen

különbségek, azonban az alapproblémák sok esetben megegyeznek. A KGST országok piacainak elvesztésével elsősorban azok az ágazatok kerültek válságba, melyeknek termékei korábban ott kerültek értékesítésre, mint az a kohászat, a textilipar, a vegyipar vagy az élelmiszeripar esetében megfigyelhető volt (ALFÖLDI & BARTA, 2002). Az ország az 1970-es évektől jelentős mennyiségű kölcsönt vett fel, mely a világgazdasági események (kőolajár robbanások) hatására csak tovább nőtt, ez pedig az ország eladósodásához vezetett, ami többek között az életszínvonal csökkenését eredményezte, amely aztán csökkenő belföldi keresletet generált. A kohászati, gépipari és vegyipari termékek esetében különösen tetten érhető ez a keresletsökkenés (ALFÖLDI & BARTA, 2002). Az addig nem létező nyugat-európai vetélytársak megjelenése az ipar egészét érintette.

Problémát jelentett az állami támogatások megszűnése, illetve a piacgazdaságra való áttéréssel a fejlődő országok olcsó, bár sokszor képzetlen munkaerőjének és jó minőségű nyersanyagainak megjelenése, mellyel nem tudtunk versenyezni (BAKOS, 2006). Az erőltetett iparosítás következtében már a szocialista időszak alatt megjelent a „kapun belüli munkanélküliség”, mely jelentős számú képzetlen munkaerőt jelentett, akik ekkor még nem kerültek felszínre és így nem okoztak problémát nem úgy, mint a rendszerváltást követően (ALFÖLDI & BARTA, 2002). A gazdaságtalanul működő gyárakat, üzemeket, leépítették, bezárták, illetve a privatizációra került üzemek esetében a gazdaságosság és profitorientáció jegyében sok embert elbocsátottak, így hirtelen nagyszámú, döntő mértékben képzetlen munkaerő vált munkanélkülivé. Ez a jelenség leginkább a bányászatot, a kohászatot és a textilipart jellemezte. A megfelelő nyersanyagok hiánya a bányászat, kohászat, villamosenergia-ipar területét érintette leginkább, hiszen ezen ágazatok alapját képező szén és vasérc hazai mennyiségét és minőségét tekintve nem volt kielégítő, illetve gazdaságtalan volt a kitermelésük.

A technológiai, műszaki fejlesztések elmaradása leginkább a bányászat és a kohászat területén jelentkezett, ami az előző problémafelvetéssel is szoros összefüggésben van, hiszen a fejlesztések elmaradásával a nyersanyagigény folyamatosan magas volt, ami fenntarthatatlanná vált a rendszerváltást követően, illetve az előállított termékek nem voltak versenyképesek a világpiacon. A szennyezett területek leginkább a bányászathoz, kohászathoz és a vegyiparhoz kötődnek. A mai napig az egykori bányászati és kohászati területek jó részének rekonstrukciója még mindig nem történt meg, ami csak rontja a beruházási kedvet ezen térségekben.

A válság kialakulásának okait kutatva az egyoldalú iparszerkezet problematikájáról is beszélnünk kell. A szocialista iparosítás a nehézipart részesítette előnyben, különösen erőteljesen hatott ez itt, emellett a gazdaság többi ágazata szinte elenyésző jelentőségű volt. A nehézipar termékei a KGST országokban kerültek értékesítésre, azonban a

rendszer váltással megszűnt a felvevő piacuk. A problémát csak tetézte, hogy ezek a termékek sem minőségben, sem árban nem voltak képesek versenyezni a fejlődő országok olcsóbb áruival, illetve az olcsóbb munkaerejével. Így a nehézipar olyan nagyobb gyárai, melyekben gyakran több ezren dolgoztak, kénytelenek voltak megválni munkatársaik jelentős részétől, mellyel megjelent a tömeges munkanélküliség (BAKOS, 2006). Emiatt sokan elvándoroltak a térségből, elsősorban a képzett munkaerő és a fiatalok, így csökkent a képzettség szintje és előregedőbbé vált, válik a társadalom. A piacvesztés következtében a versenyképesebb ágazatok termelése is visszaesett, illetve csökkent ezzel együtt az ország bevétele is. Az állami támogatások folyamatosan megszűntek, a privatizáló cégek gyakran csak kivettek a cégekből, a szükséges technológiai fejlesztéseket nem hajtották végre, ami miatt a termékek nem tudtak versenyképessé válni a világpiacra, így aztán bezárásra kerültek (BAKOS, 2006).

A piacgazdaságra való áttéréssel megjelent hazánkban is a külföldi működőtőke, mely többek között hatással volt és van a mai napig a gazdaság térszerkezetének alakulására. A működőtőke hosszú ideig az ország nyugati területeit (és a fővárost) preferálta, és ennek következtében főleg ott történt a foglalkoztatás, az adózás, a fejlődés, míg a keleti rész leszakadt. A leginkább nyugatról érkező befektetők a távolság és a sokszor nem megfelelő infrastruktúra (pl.: autópályák hiánya) miatt nem választották az ország északkeleti részét, még ha a szakképzett munkaerő rendelkezésre is állt (KISS, 2008).

Összességében megállapítható, hogy a válsággal kapcsolatos elméletek közül mind a hagyományos, mind pedig a modern megközelítés elemei felfedezhetők az Észak-magyarországi régióban. Az előbbi vonatkozásában elsősorban a túlzott specializáció emelhető ki (nehézipari ágazatok jelentős fölénye), amely a térséget különösen érzékennyé tette a szocialista világrendszer összeomlása miatt bekövetkező külgazdasági sokkra.

A modern megközelítés által említett tényezők közül szintén több is jól tanulmányozható a régióban. Egyrészt megemlíthető a kognitív bezáródás (KGST-hez tartozás), amely bizonyos szintig kényelmessé tette a vállalatokat (a válság nem fog Magyarországra begyűrűzni), és elodázta szükséges technológiai fejlesztések megvalósítását. Másrészt a politikai bezáródáshoz sorolható a szocialista korszak szemléletéből táplálkozó teljes foglalkoztatottságra törekvés és a fennálló viszonyok állami támogatásokkal történő fenntartásának az igénye, amely egy idő után már nem volt biztosítható.

IV. Az Észak-magyarországi régiót érintő fontosabb területfejlesztési dokumentumok vizsgálata

Ebben a fejezetben a régiót érintő legfontosabb területfejlesztési terveket, koncepciókat vizsgáltam meg 1996-tól kezdve 2013-ig országos, régiós és megyei szinten. Elsősorban a fejlesztési irányok, stratégiák, prioritások változásaira, a dokumentumok egymáshoz való viszonyára, illetve a barna- és zöldmezős területekre vonatkozó információkra koncentráltam.

IV.1. A régióra vonatkozó tervek az országos dokumentumokban

Magyarországon először az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről rendelkezett a fejlesztési koncepciók, programok, tervek elkészítéséről, az azokban foglaltak teljesítéséről, valamint a felülvizsgálatokról. Ennek szellemében készült el 1998-ban az első Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK), amelyben lehangsúlyosabban a területi egyenlőtlenségek mérséklésének szükségessége fogalmazódott meg. A koncepció külön-külön tartalmazta az egyes régiókra vonatkozó sajátos fejlesztési irányokat is. Az Észak-magyarországi régió esetében a legfontosabb feladatnak a gazdaság-, humán infrastruktúra és a műszaki infrastruktúra (közlekedés, vízgazdálkodás, energiaellátás) fejlesztését tekintette (1. melléklet). A gazdaságfejlesztésen belül szerepelt egy diverzifikáltabb, modernizált nagy- és középüzemekre épülő iparszerkezet létrehozása, valamint konkrétan megnevezésre kerültek azon ipari tevékenységek, melyeket fejlesztésre ajánlanak:

- „a járműiparhoz kapcsolódó beszállítói hálózat kiépítése az alkatrészgyártásban, összeszerelésben, járműelektronikában;
- a modernizálódó agrárgazdaságra épülő, a műveléshez, a mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódó mezőgazdasági- és élelmiszeripari gépgyártás;
- gyógyászati rendszerek, berendezések, orvosi műszerek gyártása;
- műanyag alapanyag gyártás és feldolgozás;
- fafeldolgozás, faipar, bútoripar;
- környezetvédelmi berendezések, mérőműszerek gyártása.” (OTK, 1998, p.150)

A térség agrárgazdasági, valamint turisztikai adottságainak fejlesztéséről is nagyvonalakban említést tettek ebben a részben. A humán infrastruktúra fejlesztése az egyik legfontosabb ebben a térségben. Az analfabétizmus felszámolását, az átképzések, a középfokú oktatás fejlesztését, a magasan kvalifikált munkaerő

elvándorlásának megakadályozását, valamint Miskolc regionális felsőoktatási és kutatási központ szerepének erősítését emelték ki.

A műszaki infrastruktúra fejlesztésére irányuló tervek között többek között szó volt autópályák, utak, közművek kiépítéséről, árvízvédelemről, a Tisza-tó komplex fejlesztéséről, valamint működő hőerőművek bezárásáról és újak építéséről is.

Az első OTK-ban konkrétan nem szerepeltek a barna- és zöldmezős területekkel kapcsolatos elképzelések, azonban áttételesen szó volt ezekről, hiszen a válságterületek gyakorlatilag a barnamezős területeket jelentették, illetve a gazdaság- és iparfejlesztéshez kapcsolódó tevékenységek, ipari parkok, vállalkezési övezetek, innovációs, vállalkezési központok megvalósulhattak barna- illetve zöldmezős beruházásként is.

Az új évezredben lezajló folyamatok szükségessé tették az az első OTK felülvizsgálatát, valamint egy általános fejlesztési dokumentum elkészítését. Az utóbbi szellemében került sor 2005-ben az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió elfogadására, amely 2020-ig fogalmazta meg Magyarország céljait. A dokumentum nem tartalmazott régiókra lebontott fejlesztési irányokat, ugyanakkor két szempontból is érintette a barnamezős területek problémakörét: egyrészt szorgalmazta felszámolásuk felgyorsítását, másrészt fontosnak tartotta a rekultivációs és kármentesítő folyamatok elindítását. Emellett a rosszminőségű földek lehetséges hasznosításai között szerepelt ipari is, ami zöldmezős beruházásként valósulhatna meg.

Az OFK-ban megfogalmazott célok területi vetületét tartalmazta a szintén 2005-ben elfogadott második Országos Területfejlesztési Konceptió, amelyben már megfogalmazásra kerültek az egyes régiókra vonatkozó fejlesztési célok is. A dokumentumban a jövőkép, az Észak-magyarországi régió átfogó céljai, a régió területi céljai címszavak alá gyűjtötték össze a fejlesztéseket (1. melléklet). „A régió célja olyan társadalmi–gazdasági térszerkezet létrehozása, mely biztosítja regionális versenyképességünket, kiegyensúlyozott településrendszerre épül, szervesen és hatékonyan illeszkedik az európai térbe. A közszolgáltatások és életkörülmények tekintetében a régió belüli mérsékli, vagy megszünteti az elfogadhatatlan területi egyenlőtlenségeket”.

A régió átfogó céljai között szerepelt a „techno-régió” létrehozása egy versenyképes gazdaság kialakításával. Ez magába foglalta a mechatronika és a vegyipar fejlesztését; az ipar és szolgáltató szektor technológiai színvonalának emelését; a környezetvédelmi ipar megjelenését; preventív technológiák létrehozását; az alternatív, megújuló energiaforrások széleskörű használatát és az erre épülő energiaipar létrejöttét (pl. KULCSÁR ET AL., 2014); a barnamezős területek

rehabilitációját; az oktatási intézmények és a gazdasági szereplők együttműködését; a felsőoktatási intézményekkel együttműködve a K+F potenciál erősítését, fejlesztését; regionális logisztikai hálózati rendszer megvalósítását (mezőkövesdi repülőtér).

A második cél a regionális turisztikai hálózati rendszer létrehozása volt az Észak-alföldi régióval összefogva. Ezen belül is több célt fogalmaztak meg, mint turisztikai klaszterek és egy közös központi klaszter létrehozása az Észak-Alfölddel, a turizmushoz kapcsolódó infrastruktúrák, attrakciók, szolgáltatások fejlesztése, „a kulturális turizmus, bor- és gasztronómiai turizmus, termál-, wellness- és speciális egészségügyi turizmus, aktív turizmus, ökoturizmus vonzásadottságainak kihasználása” és a humán erőforrás fejlesztése.

Az utolsó cél „a minőségi élet feltételeinek megteremtése, a településhálózat integrált fejlesztése” volt. Ebben az összefüggésben a versenyképes nagyvárosok és gazdasági körzetek gazdasági innovációs és tudásközpont szerepének erősítése, a kulturális, és igazgatási szolgáltatások fejlesztése, a virtuális és fizikai elérhetőség javítása, közszolgáltatások minőségi fejlesztése, társadalmi és területi különbségek csökkentése, munkahelyteremtés, jövedelem-egyenlőtlenségek csökkentése, tartósan szegények számának mérséklése tartoztak a legfontosabb feladatok közé.

A régió területi céljai között szerepelt, hogy a térség nyitottabb legyen a gazdasági-társadalmi együttműködésekre a régión belül és a határokon átívelve is; a társadalmi kohézió előmozdítása a szegregáció által érintett területeken; aprófalvas térségek infrastruktúrájának és turisztikai potenciáljának fejlesztése, valamint a térségi központok funkcióinak fokozása; integrált víz- és tájgazdálkodási, védelmi programok kidolgozása.

A második OTK-ban már szó volt a barna- és zöldmezős területekről is. A dokumentumban a területfejlesztési politika alapelvei között szerepelt a „fenntartható, hatékony, biztonságos és egyenlő esélyeket nyújtó területhasználat”, melynek hatékony érvényesülése miatt több elvet is megfogalmaztak. Ezek közül az egyik „a városi és a rurális funkciók térbeli csoportosítása és a barnamezős fejlesztéseket a zöldmezős beruházásokkal szemben előnyben részesítő területhasználat.” Több helyütt szerepelt a barnamezős területek rehabilitációja, revitalizálása, illetve az agglomerációkban és az agglomerálódó térségekben a zöldmezős beruházások korlátozása.

A fentiekben említett dokumentumokra támaszkodva – az Európai Unió források hatékony lehívása érdekében – készült el az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (I. NFT), majd a II. Nemzeti Fejlesztési Terv (Új Magyarország Fejlesztési Terv – ÚMFT). Az I. Nemzeti Fejlesztési Tervben, amely a 2004-2006 közötti időszakra szólt, különböző

fejlesztési irányok és programok, valamint a kivitelezésükhöz szükséges EU-s támogatások szerepeltek. Hosszú távú célként az életminőség javítását, erre a két évre pedig az Unió átlaghoz képest a jövedelem különbségek csökkentését nevezték meg. Ennek érdekében 3 specifikus célt („versenyképesebb gazdaság”; a humán erőforrások hatékonyabb kihasználása; „jobb minőségű környezet, kiegyensúlyozottabb regionális fejlődés”) és 5 prioritást („a termelőszektor versenyképességének javítása; a foglalkoztatás növelése és az emberi erőforrások fejlesztése; jobbinfrastruktúra, tisztább környezet biztosítása; a regionális és helyi potenciál erősítése; technikai segítségnyújtás”) határoztak meg.

A 2007-2013 közötti programozási időszakra készítették el a II. Nemzeti Fejlesztési Tervet (II. NFT), más néven az Új Magyarország Fejlesztési Tervet, amely átfogó célként a foglalkoztatás bővítését és a tartós növekedés előmozdítását nevezte meg. Hat prioritást (gazdaságfejlesztés, közlekedésfejlesztés, társadalmi megújulás, környezeti és energetikai fejlesztés, területfejlesztés, államreform) és a hozzájuk kapcsolódó operatív programokat is tartalmazta a dokumentum. A területfejlesztéshez kapcsolódtak a regionális operatív programok, melyek minden egyes régióra meghatározták a fejlesztési célokat, stratégiákat. A későbbiek folyamán részletesen is kitérek az Észak-magyarországra.

A barna- és zöldmezős területekről gyakorlatilag a már említett országos fejlesztési koncepciókban foglaltak szerepelnek az I. és II. NFT-ben is.

Az országos szintű területfejlesztési dokumentumokat áttekintve, és kimondottan az Észak-magyarországi régióra koncentrálva megállapítható, hogy a rendszerváltás óta gyakorlatilag a problémák nem változtak, és így tulajdonképpen több mint 20 éve tolja maga előtt a térség ezeket a megoldásra váró feladatokat. A barnamezős területek esetében ez különösen igaz.

IV.2. Az Észak-magyarországi Régió Fejlesztési Stratégiája (2007-2013)

A következőkben az Észak-magyarországi régió 2007-2013 közötti időszakra szóló Fejlesztési Stratégiáját vizsgáltam meg. A második OTK-ban megfogalmazásra került régióra vonatkozó fejlesztési célok teljes egészében megjelentek a fejlesztési stratégiában is (2. melléklet). Ezt mutatja a „tervezett regionális programok” („I. A versenyképes gazdaság megteremtése (techno-régió) program, II. Regionális turisztikai hálózatok kialakítása az Észak-alföldi régióval közösen, III. A minőségi élet feltételeinek megteremtése, a településhálózat integrált fejlesztése”) és a felvázolt „jövőkép” („versenyképesség a gazdaság legjelentősebb szektoraiban, földrajzi és társadalmi adottságaink kihasználásával; folyamatosan és jelentősen fejlődő

infrastruktúra; élhető környezet és megfelelő szintű javuló életminőség biztosítása; teljes nyitottság a szomszédos régiók, országok, az Európai Unió és a világ felé. A célkitűzések megvalósítása során összehangolt fejlesztéseken keresztül meg kell teremteni az egyensúlyt a régió társadalmi-gazdasági centrumai és a perifériái között.”) is.

A Stratégiában már részletesen foglalkoztak a barna- és zöldmezős területekkel is. Az előbbiek, mint a környezetvédelmi ipar és a „megújuló energiaforrásokra épülő energiaipar” megtelepedésének egyik lehetséges helyszínei jelentek meg, valamint a „tudás város-, kreatív város-, innovatív városhálózat” és „a tudás, az innováció átadására képes városok” („épített környezet minőségének javítása”) megvalósításának egyik „támogatható tevékenységét” is ezen területek kármentesítése, revitalizációja jelentette. Az „agglomerációs, szuburbán és korlátozott központi szerepkörrel rendelkező települések” és „a szolgáltató városok és kistérségi decentrumok” alprogramoknál az épített környezet minőségének jobbítása érdekében esett szó az ilyen jellegű térségek rehabilitációjáról.

A zöldmezős beruházások támogatásáról csak a „tudás város-, kreatív város-, innovatív városhálózat” alprogramban tettek említést, olyan önkormányzatok által végrehajtott infrastrukturális fejlesztések esetében, amelyek a vállalatok letelepítését, működését szolgálják.

IV.3. Heves megye területfejlesztési dokumentumai

Heves megye területfejlesztésének 1998-ban elkészített középtávú stratégiai programja gyakorlatilag harmonizált az első OTK-ban leírtakkal. A megyei dokumentum részletesen kitért a társadalmat, a környezetet, a gazdaságot, az infrastruktúrát és a szolgáltató szektort érintő problémákra, illetve az ezek megszüntetése érdekében szükséges elvégzendő feladatokra, fejlesztésekre (3. melléklet), valamint térségi szinten is összefoglalta a feladatokat.

A stratégia fő céljaként egy „hatékony, innovatív és versenyképes gazdaság” feltételeinek megvalósítását fogalmazta meg, ezért többek között az autópályához társuló zöldmezős beruházásokat, valamint az egykori ipari üzemek, elhagyott területek újbóli hasznosítását sorolta a támogatandó tevékenységek közé. A környezet védelmét érintő feladatok között szerepelt a felhagyott és működő bányaterületek felmérése, az ott előforduló szennyező források felszámolása, rekultivációja és lehetséges ismételt hasznosítása is. A dokumentum több helyen is szorgalmazta az ipari parkok, vállalkozási övezetek, inkubátorházak létrehozását. Az iparfejlesztés feladatai között gyakorlatilag a már említett teendőket gyűjtötte össze, valamint ezen

tevékenységek „célterületeit” is megnevezte. Érdekes, hogy bár barnamezős területekről beszélt, mégsem használta ezt a kifejezést.

A következő dokumentum Heves Megye Fejlesztési Terve (2003-2012) és Operatív Programja (2003-2006) volt. A legfontosabb cél az életminőség folytonos javítása volt, és ennek elérése érdekében 5 „fő cél” került megfogalmazásra (3. melléklet):

1. „A gazdaság versenyképességének javítása, a termelési, üzleti környezet és infrastruktúra fejlesztése
2. Egészséges, képzett, kreatív, szolidáris és partneri együttműködésre képes társadalom, humán erőforrás
3. Fenntartható erőforrás gazdálkodás, javuló környezetminőség
4. Javuló térszerkezettel az elmaradott területek felzárkóztatása
5. A tudásalapú társadalom fejlesztése javuló közigazgatási és területfejlesztési intézményrendszerrel”

Ezekhez a célokhoz kapcsolódóan kidolgozták az operatív programokat is (humán erőforrás fejlesztés, gazdasági versenyképesség javítása, környezetvédelem és infrastruktúrafejlesztés, agrár- és vidékfejlesztés, valamint térség- és településfejlesztés, -felzárkóztatás), amelyek megegyeztek az I. NFT-ben foglaltakkal, természetesen a helyi sajtóságok figyelembevételével.

Az első fő cél teendői között zöldmezős beruházások, ipari parkok létrehozásának elősegítését és támogatását szorgalmazták (ezt egészítette ki a térség- és településfejlesztés operatív programban a megfelelő gazdasági környezet megteremtése), melyhez a megye északi és déli területeit tekintették célra megfelelőnek, valamint fontosnak tartották a már meglévő parkok fejlesztését is. Ugyanakkor az előbb említett operatív programban szó volt a barnamezős területek újbóli hasznosításáról, aminek kapcsán pont az újabb zöldmezős beruházásokat akarták kiváltani. „Így különösen támogatandó tevékenységek az ipari zónák hasznosítási szintjének növelése funkcióváltással és rehabilitációval, ipari területek és laktanyák kármentése, bányaterületek rekultivációja, használatlan és építészeti értékmentelen épületek bontása, ipari műemlékek felújítása és hasznosítása.” A környezetvédelemről szóló operatív programban is kitértek egyebek mellett a szennyezett barnamezős területek felmérésére, felszámolására.

A megye 2007-2013 közötti időszakra vonatkozó Területfejlesztési Koncepcióját és Stratégiai Programjában a második OTK-ban megfogalmazott jövőkép jelent meg, illetve a régió fejlesztési stratégiájával is összhangban állt. A megye négy kollektív (hosszútávon fenntartható gazdasági növekedés; térség folyamatos gazdasági felzárkóztatása; foglalkoztatottság növelése és a hátrányos helyzetű területek, rétegek felzárkóztatása) és négy stratégiai célt (gazdaság versenyképességének növelése; turizmus gazdasági szerepének megtartása, emelése; fenntartható fejlődés elősegítése

és az „életminőség feltételeinek javítása”) tűzött ki az adott programozási időszakra (3. melléklet). A célok az előző dokumentummal harmonizáltak.

A versenyképesebb gazdaság megvalósítása érdekében, a foglalkoztatás növelése kapcsán fontosnak tartották a barnamezős befektetések elősegítését, ösztönzését valamint a „környezetérzékeny ipari tevékenységek bővítése, a megújuló energiák hasznosítása”-val összefüggésben a barnamezős területek ismételt használatba vételét, illetve az északi és déli területeken új ipari helyek, ipari parkok (zöld- és barnamező) létrehozását szorgalmazták. Konkrétan a gyöngyösi és a hatvani kistérség fejlesztései között szerepeltek az elsősorban ipari jellegű zöldmezős beruházások letelepítése illetve, Gyöngyösön a „Bugát Pál Kórház haemodinamikai fejlesztése”-t is zöldmezősként kívánták megvalósítani.

IV.4. Nógrád megye területfejlesztési dokumentumai

Heves után Nógrád megye fejlesztési dokumentumait tekintem át. Először az 1998-as megyei területfejlesztési koncepciót vizsgáltam meg, ami 10 évre szólt. A megye fejlesztési céljai harmonizáltak az I. OTK-ban szereplő törekvésekkel. 12 stratégiai célt fogalmaztak meg (4. melléklet). Külön, részletesen sorra vették a kistérségek, a kereskedelem-vendéglátás, az idegenforgalom, az élelmiszergazdaság, a pénzügyi szolgáltatások, a munkaerő-piaci folyamatok, a műszaki infrastruktúra, az épített és természeti környezet, a humáninfrastruktúra, a megye településhálózat fejlesztésének és az iparfejlesztés koncepcióját, valamint a térségi marketing és regionális kapcsolatok fejlesztésének szükségességét. A dokumentum majdnem minden esetben tartalmazott egy helyzetfeltárást, majd meghatározta a rövidebb, illetve hosszabb távra szóló fejlesztési célokat, feladatokat.

A kistérségek fejlesztésénél külön szólt az ipari szerkezetátalakítás által érintett területek hosszú és rövid távú feladatairól, ami gyakorlatilag csak a barnamezős területeket jelentette. Elsősorban a bátonyterenyei és a salgótarjáni kistérséget érintette ez a probléma, ahol hosszútávon fontos feladat a gazdasági szerkezetátalakítás és a „külső tőke bevonásának ösztönzése”, „az ipari szerkezetváltás és innováció elősegítése”, az ezt támogató képzési, átképzési programok rendezése, valamint az infrastruktúra fejlesztése, kiváltképp a környezetvédelemmel összefüggésben. Rövidtávon „a fejlesztés tartalmi fő irányait az infrastruktúra továbbfejlesztése, különösen a jobb megközelítés biztosítása mellett, elsősorban:

- a munkahely-teremtés,
- az átképzés,

- az iparban, a kommunikációban, a logisztikában, a kereskedelemben egyaránt megjelenő új vállalkozások támogatása jelentheti.”

Az iparfejlesztésnél a versenyképesség és a termelékenység növelése, a modernizáció, a korszerűbb gyártási technológiák bevezetése volt a cél, ezért új ipari területek kialakítása és a meglévők fejlesztése, újabb, modern, minőségi termékek gyártása, egyénibb imázsú kézműipar megteremtése, a beszállítói tevékenységekben a kkv-k szerepének erősítése és az építőipar fellendítése tartozott a feladatok közé. Zöldmezős beruházások ösztönzéséről is szót ejtettek, amelyet a gazdasági stabilitás megvalósítása érdekében tartottak fontosnak. A bátonyterenyi kistérség fejlesztésének egyik lényeges eleme az ipari területek revitalizációja, illetve ipari parkok létrehozása volt mind barna- mind zöldmezős beruházás formájában. Ipari park létesítését szerették volna megvalósítani Balassagyarmaton, Salgótarjánban, Rétságban, valamint Szécsényben, ez utóbbiban leginkább a mezőgazdasági termékek feldolgozását tervezték, emellett vállalkozási és ipari övezetek, illetve inkubátorházak kialakítását, építését is tervbe vették.

A 2000 és 2002 közötti időszakot felölelő Nógrád Megye Középtávú Fejlesztési Programja alapvetően összhangban volt a megye területfejlesztési dokumentumával. Fő cél „a megye relatív elmaradottságának mérséklése, a felzárkóztatás.” Ezzel párhuzamosan alapvető feladat volt a munkahelyteremtés, a munkanélküliség csökkentése. A jövőképből a megye gazdasági teljesítménye nőtt (GDP 1070-1090 eFt/fő), új munkahelyek jöttek létre (5400), a munkanélküliség csökkent (10%-ra), és infrastrukturális fejlesztések valósultak meg (csatornahálózat kiépítése). A 2000 és 2002 közti intervallumban 7 stratégiai célt tűztek ki (4. melléklet). Ezen célok elérése érdekében az ipar, a mezőgazdaság, az infrastruktúra, a környezetvédelem, az idegenforgalom, a szakképzés, az egészségügy fejlesztése és a regionális kapcsolatok fokozása és szélesítése terén javaslatokat is tett a dokumentum. Az Operatív Programon belül külön tervezetben foglalkoztak az ipari szerkezetátalakítással. A cél továbbra is a versenyképesség, a minőségi termékgyártás, a termelékenység növelése, valamint a munkahelyteremtés volt. Ezen célok elősegítésére alprogramokat dolgoztak ki, melyek tartalmazták új vállalkozások, cégek meghiúsítását mind az ipari parkokban, vállalkozási övezetben, mind azokon kívül. Logisztikai al- és mikrocentrumok kialakítását is fontosnak tartották Salgótarján, Balassagyarmat, Bátonytereny és Rétság esetében. A környezetvédelmi ipar betelepítése kapcsán a zöld- és a barnamezős beruházásokat is támogatták. „A gazdaság fejlesztését szolgáló műszaki infrastruktúra fejlesztési program” keretében fontosnak tartották többek között olyan új területek kijelölését és kiépítését, melyek alkalmasak a zöldmezős

ipari beruházások befogadására, de az egykori ipari zónák revitalizációját is szorgalmazták.

IV.5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye területfejlesztési dokumentumai

Először a megye 1999-es területfejlesztési koncepcióját vettem szemügyre, amelyet hét évre, 2006-ig terveztek. A dokumentumban megfogalmazott törekvések alapvetően egybeestek az I. OTK-ban foglaltakkal. Központi cél volt „a megyében élők jólétének növelése”, ennek érdekében gazdasági, kulturális, közösségi és környezeti jólét megvalósítása lenne szükséges, ezért ennek megfelelően konkrét célokat fogalmaztak meg, amelyekből meghatározták a stratégiai fejlesztési irányokat (5. melléklet):

- „Gazdaságfejlesztési koncepció
- Társadalmi viszonyok fejlesztése
- Térségi kohéziós kapcsolatok fejlesztése
- Infrastruktúrafejlesztés
- Megye-marketing koncepció”

Az első fejlesztéshez kapcsolódóan fontosnak tartották a szerkezetváltást és ehhez kapcsolódóan az újraparosítást, mind a már ipari területtel rendelkező, mind a nem rendelkező településeken. Vállalkozói övezetek, ipari parkok, innovációs, technológiai és logisztikai centrumok, illetve inkubátorházak létrehozásával tervezték ösztönözni a gazdaságfejlesztést. Ezek egy részének a zöld- és barnamezős területek is helyet adhattak az elképzelések szerint. Szintén ehhez az első stratégiai törekvéshez fűződött a környezetvédelmi ipar letelepítése, melynek helyszínéül egykori ipari, bányászati területeket is alkalmasnak gondoltak. Emellett a kistérségek fejlesztési feladatai között szerepelt még a környezet károsítása által érintett területek rehabilitációja, a már meglévő ipari parkok infrastrukturális fejlesztése és újak kijelölése, a mezőgazdaság által előállított termékekre feldolgozóipari kapacitások telepítése, bővítése. Az infrastruktúrafejlesztésen belül fontosnak tartották a környezetvédelmet is, melyben fejlesztési célként az iparterületek rekultivációját is megemlítik.

A következő dokumentum „Helyzetértékelés és fejlesztési koncepció a 2011-2013 közötti időszakra Borsod-Abaúj-Zemplén megyében”. Legfontosabb célkitűzés volt a „tartós munkahelyeket teremtő beruházások megvalósítását és nyereséges működtetését biztosító támogatási források elnyerése és hasznosítása.”, amelynek elérése érdekében több feladatot is kijelöltek (5. melléklet):

- „környezeti és energetikai fejlesztések;

- fizikai (közlekedés) és informatikai (hálózati kapcsolatok) elérhetőség javítása;
- humán erőforrás fejlesztés;
- egészség és életminőség fejlesztő szolgáltatások fejlesztése;
- idegenforgalmi fejlesztések.
- kistermelők munkájára alapozva minőségi mezőgazdasági termékek termelése, feldolgozása és közös marketingje – az önkormányzati tulajdonú földterületeken és önkormányzati társulás alapján megvalósuló – agrárlogisztikai beruházások és piacképes működést biztosító kiemelt nagyprojektek támogatásával, megvalósításával”

A dokumentum az ÚMFT-ben és az ÉMOP –ban levő fejlesztési irányokkal, tervekkel összhangban volt. Rekultivációra és kármentesítésre, valamint ipari park, övezet létrehozására, fejlesztésére igény lett volna ebben az időszakban is, amiről a projektek felsorolásakor említést tesznek az (előkészíthető, illetve előkészített), de konkrét tervekről, intézkedésekről nem volt szó a dokumentumban.

Összességében az egyes fejlesztési dokumentumokat elemezve az mondható el, hogy a megyék a régió, illetve az országos területfejlesztési anyagokban megfogalmazott célokat/fejlesztési irányokat mindig szem előtt tartva készítették el a terveiket. Az 1996. évi törvény hatására 1998-ra, vagy 1999-re elkészítették a területfejlesztési koncepciójukat, amelyet nagyjából 7-10 éves időtávra szántak. Mint láttuk természetesen időközben is szerkesztettek rövidebb időtávra fejlesztési terveket, de például külön a 2007-2013 közötti programozási időszakra nem. A problémák, amikre keresik a válaszokat a megyék gyakorlatilag ugyanazok, mint 1998 és 1999 környékén voltak. A munkanélküliség, a munkahelyhiány, az elvándorlás, az infrastrukturális hátrány csak néhány a fontosabbak közül. Ennek köszönhetően a megyék által saját maguk számára megfogalmazott feladatok sem változtak igazából az idő előrehaladtával.

A három megye által kitűzött feladatok összehasonlítása kapcsán azt láthattuk, hogy az azonos problémákra hasonló válaszokat adtak. Amiről talán érdemes említést tenni az az, hogy bár mindegyik esetében szerepelt a célok között a gazdaságfejlesztés, azon belül is többek között az iparfejlesztés, új ipari üzemek és új ipari ágazatok megjelenése, letelepítése, de időszaktól függetlenül a gazdaságnak bizonyos szegmensei mindig hangsúlyosan megjelentek. Így Heves megye esetében a feldolgozóipar és a szállítás, logisztika, Nógrádnál a kézműipar, élelmiszeripar, Borsod-Abaúj-Zemplénnél a környezetvédelmi ipar és az energetika.

A régi ipari területek megújításával kapcsolatban megfogalmazott elméleteket a helyi gyakorlattal összehasonlítva több fontos következtetés is levonható. A fejlesztési dokumentumokban több helyen is szereplő barnamezős területek megújításának és zöldmezős területek fejlesztésének az igénye jól illeszkedik a Steiner-féle infrastruktúrafejlesztés javaslatához, valamint a Boschma-Lambooy szerzőpáros által megfogalmazott „Fizikai környezet” rendbetétele intézkedés igen fontos elemének tekinthető.

Alapvetően ezekre a beruházásokra támaszkodva tekintették megvalósíthatónak a munkanélküliség kezelését, amelyet elképzelhetetlennek tartottak a befektetések számának jelentős növekedése nélkül. Ugyanakkor azzal is tisztában voltak, hogy a teljesen azonos lépések csak bizonyos szintig hatásosak, így a fejlesztési dokumentumokban a hasonló beavatkozási lépések mellett, az új versenyelőny megszerzése érdekében eltérő elképzelések is megfogalmazódtak.

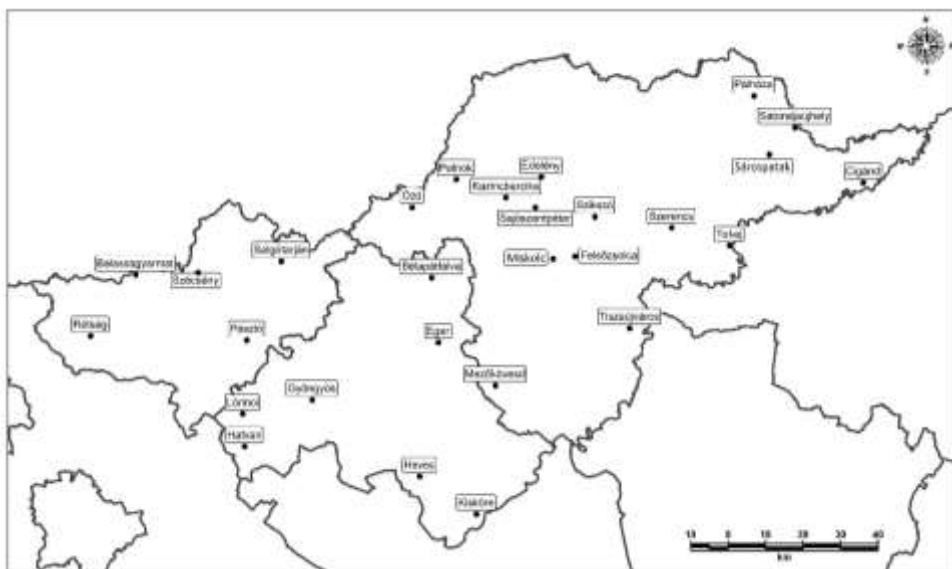
A zöld- és barnamezős területekkel, beruházásokkal kapcsolatos tervek gyakorlatilag minden dokumentumban megjelentek, bár igaz, hogy a „barnamezős” kifejezés Heves és Nógrád megye 1998-as területfejlesztési koncepciójában még nem szerepelt, annak ellenére, hogy szó volt erről. Ezen területek kapcsán mindhárom megyénél folyamatosan a legfontosabb feladatnak a rekultivációjukat és funkcióváltásukat tekintették. A zöldmezős beruházások az ipari parkok, zónák létrehozásával sikeresebbek voltak, de továbbra is létfontosságú számukra az ilyen jellegű befektetések letelepítése, amikhez további beruházások, fejlesztések végrehajtása szükséges. A következő fejezetben mélyebbre ások, és a régió városainak Integrált Városfejlesztési Stratégiáit vizsgálom meg, szem előtt tartva a zöld- és barnamezőkkel kapcsolatos terveket.

V. A régió Integrált Városfejlesztési Stratégiáinak vizsgálata a barna- és zöldmezős területek tükrében

A következőkben a régió városainak Integrált Városfejlesztési Stratégiáit (továbbiakban: IVS) vizsgálom meg, kiemelten figyelve a barna- és zöldmezős területekkel kapcsolatos tervekre, elképzelésekre.

V.1. Az Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) fogalma

Az Integrált Városfejlesztési Stratégia alapvetően a 2007-ben elfogadott Lipcsei Charta szellemében játszott egyre fontosabb szerepet a 2000-es évtized II. felében (BARTA, 2009; FÖLDI, 2009). A 2007-13 közötti Európai Unió tervezési időszakban még csak azon városoknak kellett elkészíteni ezt a dokumentumot, amelyek a Regionális Operatív programok városrehabilitációs pályázataiból részesülni akartak. Ennek következtében az Észak-magyarországi régió városai közül nem készült ilyen stratégia Heves megyéből Füzesabony és Péterváására, Nógrádból Bátonyterenye, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből Encs, Mezőcsát, Alsószolca, Nyékládháza, Emőd, Szendrő, Mezőkeresztes, Borsodnádásd, Abaújszántó, Sajóbáony, Rudabánya, Gönc esetében, így összesen 28 város (19. ábra) dokumentumát tudtam elemezni.

19. ábra: A vizsgálatba bevont települések
Forrás: saját szerkesztés

Az IVS egy középtávon elérni kívánt jövőképet vázolt fel az adott település számára, és az egész településre vonatkozóan, illetve egyes részeire is megfogalmazott stratégiai célokat. Egy komplex terület alapú és szemléletű dokumentumnak lehetett tekinteni, melyben a fejlesztési célok összhangban állnak az önkormányzat, a civil szféra, az üzleti szféra és a lakosság elvárásaival (MARINCSÁK ET AL., 2016).

„Az előírások szerint az IVS az alábbi főbb elemekből állt össze:

- A hosszú távú („koncepcionális”) városfejlesztési célok középtávon reálisan megvalósítható programokká és projekteké váló lebontása,
- a területi alapú, területi szemléletű tervezési módszertan következetes alkalmazása,
- a fejlesztésbe bevonható források reális becslése, a forrásszerkezet lehetőség szerinti diverzifikálása, az állami források problémára fókuszált és a magánfejlesztések lehetőségeit leginkább bővítő módon történő allokációja,
- ennek érdekében a városfejlesztési tevékenységek megfelelő fókuszálása, elkerülendő a források szétforgácsolódását, és így az értékek középtávú preferenciáinak kialakítása,
- pontos probléma- és lehetőségelemzésre épülő, átlátható és elfogadott célok kitzúzése és a városfejlesztési és városmenedzselési tevékenységek egyértelmű és átlátható hozzárendelése ezen célokhoz,
- valós, a társadalom és a gazdaság érdemi szereplőinek széleskörű bevonásával („partnerség”) kialakított stratégia, a partnerség bevonásával végzett stratégiai monitoring a megvalósításban.” (<http://www.terport.hu>)

V.2. A barna- és zöldmezős területekre vonatkozó elképzelések

A legtöbb stratégiában a fejlesztések között szó esik a barna- illetve zöldmezős területekről, beruházásokról. A nagyobb ipari múlttal rendelkező városok esetében hangsúlyosabban jelennek ezek a területek, bár Miskolc ez alól kissé kivételnek számít. Több város esetében a földrajzi adottságok következtében nem nyílt lehetőség új zöldmezős területek kijelölésére, így csak a barnamezős beruházások jöhetnek számításba. Sorba vettem tehát az adott időszakra elkészített összes észak-magyarországi város IVS-t, melyekből kiemeltem azokat a fejlesztéseket, amelyek zöld- illetve barnamezős területeket, beruházásokat érintenek. Ennek eredményeit táblázatokba foglaltam össze, melynek alapját a potenciális fejlesztések, hasznosítások jellege adja. Vannak beruházási elképzelések, melyek önmagukban is több területet érinthetnek, ilyen például egy kalandpark építése, ami egyben gazdasági (turisztikai) és szabadidős (szórakozás, kikapcsolódás, sport) jellegű beruházás is

vagy egy termálfürdő létesítése, amit gazdasági (idegenforgalmi) és közszolgáltatási (egészségügyi) befektetésként is értékelhetünk (8. táblázat).

8. táblázat: Barnamezős területek újbóli hasznosításának típusai

Új hasznosítás								
Települések	1	2	3	4	5	6	7	8
Miskolc	++				++			
Eger	+		+	+	+		+	+
Salgótarján	+						++	++
Ózd								+
Gyöngyös					+		+	+
Kazincbarcika								
Hatvan	+	++	+	+	+	+		+
Mezőkövesd	++	+	+	+	++			+
Tiszaújváros			+					+
Balassagyarmat	+		+		++			
Sátoraljaújhely					++	+	+	
Sárospatak							+	+
Sajószentpéter	+		+	+	++			++
Heves			+					
Edelény								
Pásztó								
Szerencs	+							
Putnok								+
Felsőzsolca								
Szécsény	++				++			++
Lőrinci	+				++			
Szikszó								
Tokaj	+		+		++			
Cigánd			+	+	+			
Bélapátfalva	++	+	+		++			
Kisköre								
Rétság	+			+	++			
Pálháza								+

1 – gazdasági célú hasznosítás, 2 – lakócélu hasznosítás, 3 – zöldterület, 4 – közszolgáltatás, 5 – szabadidő, 6 – közlekedés, 7 – új funkció, 8 – rehabilitáció, rekultiváció, revitalizáció

+ – az adott jellegű fejlesztés jelen van a tervek között, ++ – az adott fejlesztés erősen jelen van a tervek között (több akcióterület esetében is megjelenik)

Forrás: A 2007 és 2013 közötti Integrált Városfejlesztési Stratégiák alapján saját szerkesztés

A barnamezős területek potenciális hasznosítási lehetőségeit összefoglalóan vizsgálva (9. táblázat) megállapítható, hogy a harmadik helyet elfoglaló

rehabilitáció/rekultiváció nem tekinthető határozott funkciónak, megemléstükkel a települések döntő mértékben az adott terület általános megújítására akartak utalni.

A dokumentumokban az első két helyet a szabadidős és az gazdasági/ipari funkció foglalja el. Az első mögött az a tény áll, hogy az érintett települések a múlttal való szakításra törekedve az egykori ipari területek esetében is a funkcióváltás célját fogalmazták meg, és ennek keretében az egyik leginkább logikus elképzelésnek tűnt a mind a helyi lakosság, mind pedig az oda látogató turisták igényeit kielégítő szabadidős jellegű hasznosítás (a két célcsoport közül természetesen az első szerepe tekinthető jelentősebbnek).

9. táblázat: A barnamezős területek hasznosításával kapcsolatban megfogalmazott elképzelések

	a különböző hasznosítási lehetőségek említése (db település)	a különböző hasznosítási lehetőségek erőssége (az említés gyakorisága)
szabadidő	14	24
gazdasági/ipari	13	17
rehabilitáció/rekultiváció	12	15
zöldterület	10	10
közszolgáltatás	6	6
új funkció (nincs konkrét terv)	5	6
lakó	3	4
közlekedés	2	2

Forrás: a 8. táblázat adatai alapján saját szerkesztés

Az egyik ilyen szabadidős jellegű funkciónak a kultúra tekinthető, amely meglehetősen színes képet mutat. Miskolcon az Egyetemváros/Tudásváros akcióterületen a Fűtőműből Science Múzeum és Művészeti Központ, Mezőkövesden a Kavicsos-tó közelében kulturális rendezvények lebonyolítására alkalmas tér illetve színpad, Sátoraljaújhelyen a Kálvária bányaudvarában szabadtéri színpad, Ózdon a kohászati üzem területén Nemzeti Filmtörténeti Élménypark (1. fénykép), Sajószentpéteren a Tüzép helyén művelődési ház, Tokajban a Patkóbánya udvarában Fesztiválkatlan létrehozását tervezték (2. fénykép), valamint Rétságánál is lehetőségként fent állt, hogy a volt laktanyát valamilyen kulturális célból alakítanák át.

A sportcélú területhasznosításnál döntő mértékben komplex sporttelep, -csarnok, -pályák, valamint extrém sportok űzésére alkalmas helyek kialakítását említették meg. A városok közül Gyöngyös, Szécsény, illetve lehetséges Eger és Rétság esetében is

az a fejlesztés, hogy a volt laktanyák, lőtér alakulna át sporttevékenységek végzésére alkalmas területté.

1. fénykép: Az egykori Ózdi Kohászati Művek területén kialakított Nemzeti Filmtörténeti Élménypark

2. fénykép: Egykori kőbánya helyén kialakított Fesztiválatlan Tokajban

A második helyen álló gazdasági/ipari funkció kedvező pozíciója elsősorban azzal magyarázható, hogy az adott területek esetében – a meglévő infrastrukturális

adottságok miatt – a korábbi tevékenységek megszűnése miatt magától értetődően merült fel az ilyen jellegű hasznosítás.

Több város beruházásra alkalmas ipari park, terület kialakítását tervezte, illetve a már meglévők fejlesztését a munkahelyteremtés elősegítése érdekében. Erre való törekvést fogalmazott meg Salgótarján, Mezőkövesd, Balassagyarmat, Sajószentpéter, Szécsény, Lőrinci és Béalápátfalva is.

Kereskedelmi-logisztikai irányú fejlesztésekről Miskolc (vasúti bázisú logisztikai központ), Hatvan (kereskedelmi-raktározási célú épületek), Mezőkövesd (intermodális logisztikai központ) és Szerencs (raktárból üzlet) írt a tervezetében. Lakópark építésére alkalmas helynek tekintette Hatvan, Mezőkövesd, Béalápátfalva az egyes barnamezős területeit.

Fontosnak tekinthető még a zöldterület jellegű hasznosítás, amelynek célja – a korábbi tájsebek eltüntetésével mellett – az általában kedvezőtlen ilyen jellegű adottságokkal rendelkező települések környezeti viszonyainak a javítása volt. Az egykori felhagyott bányatavakat, -gödörket, -udvarokat, zagytereket a környezetükkel együtt szabadidős tevékenységek végzésére, pihenésre alkalmas helyé és zöld területté kívánták fejleszteni. Erre jó példa Mezőkövesden a Kavicsos-tó (3. fénykép), Hatvanban a Görbeér akcióterülete, Szécsényben a „vízi paradicsom” akcióterületen levő volt sóderbánya után maradt tó, Cigándon a gödényi akcióterületen található „Téglagödör”, Béalápátfalván a Bélkő és Gyári-tó, Tokajban a Patkóbánya, és Tiszaújvárosban a régi zagytérre tervezett erdőtelepítés (MARINCSÁK & KOZMA, 2018).

3. fénykép: Zöldterület a mezőkövesdi Kavicsos-tó területén

A közszolgáltatáson belül az egészségügy és az oktatás területén tervezett beruházások kevés város esetében játszottak szerepet (Hatvan, Mezőkövesd, esetleg Eger és Rétság), inkább csak a már meglévő épületek felújítása, rekonstrukciója jellemző. Ebbe a nagyobb kategóriába tartozik még a Gyöngyösön tervezett idősek otthona, Sajószentpéteren a hajléktalan otthon, Hatvanban a tűzoltólaktanya.

A barnamezős fejlesztéseken belül a közlekedéshez csak a Hatvanba tervezett új buszpályaudvar és Sátoraljaújhelyen a RoLa pályaudvar létesítése sorolható.

A megfogalmazott elképzeléseket a városok jellegzetességeivel összehasonlítva jelentős befolyásoló tényezőnek tekinthető a városok nagysága (10. táblázat): minél nagyobb népességszámú egy település, annál többfajta hasznosítás merül fel, illetve ezen hasznosítási lehetőségek intenzitása is erősödik. Ennek háttérében elsősorban az a tény áll, hogy a nagyobb települések a rendszerváltás előtti időszakban – mint az iparosítás elsődleges színterei – igen jelentős ipari területekkel rendelkeztek, amelyek döntő része 1990 után elvesztette eredeti funkcióját.

10. táblázat: A barnamezős területek hasznosítási lehetőségei a településnagyság függvényébe

	a különböző hasznosítási lehetőségek említése/település	a különböző hasznosítási lehetőségek erőssége/település
20.000 főnél népesebb települések	3,43	4,14
10.000 és 20.000 fő közötti települések	3,00	3,86
10.000 főnél kisebb települések	1,43	2,00

Forrás: a 8. táblázat adatai alapján saját szerkesztés

A zöldmezős területek potenciális hasznosítását elemezve (11-12. táblázat) jól megfigyelhető, hogy jóval több a megfogalmazott beruházási terv a barnamezőshöz képest. Ez a tény annak tükrében igen meglepő, hogy szinte minden város stratégiájában arról írnak, hogy szükséges a barnamezős területeket hasznosítása, sőt egyesek azt is megfogalmazták, hogy előnyben kell részesíteni a zöldmezős területekkel szemben. Az ellentmondás háttérében minden valószínűség szerint az áll, hogy a beruházók számára egy új, korábban nem használt városrész sokkal vonzóbb, mint egy barnamezős terület, és ezt a részletes települési elképzelések is visszatükrözik.

11. táblázat: Zöldmezős területekkel kapcsolatban felmerült beruházási lehetőségek

Hasznosítás					
Települések	Gazdaság	Lakó	Zöldterület	Közfelügyelet	Szabadidő
Miskolc	+	+		+	++
Eger	+				
Salgótarján	+	+			
Ózd	+				
Gyöngyös	+				
Kazincbarcika		+			+
Hatvan	++				+
Mezőkövesd	++	+		+	++
Tiszaújváros	++	++	+	+	++
Balassagyarmat	+	+	+		++
Sátoraljaújhely	++	+			++
Sárospatak	++				
Sajószentpéter	+	++	+		++
Heves	++		+	+	++
Edelény	+				
Pásztó	+				
Szerencs		+			
Putnok	++				+
Felsőzsolca	++	+		+	++
Szécsény		+			++
Lőrinci	+				
Szikszó	++	+	+	+	+
Tokaj	+			+	+
Cigánd	++	+		+	+
Bélapátfalva	++		+		+
Kisköre	++			+	++
Rétság					
Pálháza	++			+	++

Jelmagyarázat: lásd 6. táblázat

Forrás: A 2007 és 2013 közötti Integrált Városfejlesztési Stratégiák alapján saját szerkesztés

12. táblázat: A zöldmezős területek hasznosításával kapcsolatban megfogalmazott elképzelések

	a különböző hasznosítási lehetőségek említése (db település)	a különböző hasznosítási lehetőségek erőssége (az említés gyakorisága)
gazdasági/ipari	24	37
szabadidő	18	29
lakó	13	15
közszolgáltatás	10	10
zöldterület	6	6

Forrás: a 11. táblázat adatai alapján saját szerkesztés

A fejlesztések legnagyobb része a gazdasághoz kötődött, azon belül is a legtöbb ipari parkok, gazdasági területek előkészítésére, kialakítására vagy a már meglévők fejlesztésére, bővítésére, maximális kihasználására irányult. Alig volt város (pl. Kazincbarcika, Szerencs, Szécsény, Tokaj, Rétság), amelynél ilyen ipari típusú beruházás ne szerepelne a tervek között. A kereskedelem- logisztikai beruházások esetében parkok, raktárépületek, kereskedelmi területek, üzletközpontok, illetve bevásárlóközpontok kialakítását tervezték (Hatvan, Mezőkövesd, Tiszaújváros, Sátoraljaújhely, Heves, Putnok, Felsőzsolca, Szikszó, Kisköre, Pálháza).

A szabadidős hasznosítás is jelentős, ami gyakran együtt jár a zöld területek kialakításával, például egy sportpálya vagy szabadidő park létesítése során. A sport kapcsán nem csak sportpályák, komplex sporttelepek létrehozása szerepelt, hanem uszodák (Miskolc, Putnok, Felsőzsolca és Tokaj), vagy éppen horgászatra alkalmas helyek (Tiszaújváros, Sajószentpéter, Heves) kiépítése is. Termálfürdő építést is több város tervezte úgy, mint Tiszaújváros, Felsőzsolca, Szikszó, Kisköre, mely egyben a szabadidő, a gazdaság (turizmus) és a közszolgáltatás (egészségügy) területét is érintette. A szabadidőnél maradva, a kulturális fejlesztések keretében többféle fejlesztési igényt is megfogalmaztak, ide tartozik a Rock legendák csarnoka Miskolcon, szabadtéri színpad Balassagyarmaton, Cigándon és Pálházán, sakkmúzeum Hevesen, vízi színpad Felsőzsolcán, fesztiválközpont Szécsényben, honfoglalás kori témapark Cigándon és új művelődési ház Kiskörén.

Meglehetősen sok város tervezte, hogy zöldmezős lakóparkokat létesít, illetve, hogy területeket jelöl ki lakások, házak építésére. A közszolgáltatás területén történő zöldmezős beruházások súlya is nagyobb volt, mint a barnamezősök esetében. Az oktatás területén Miskolc („tudós kollégium”), Mezőkövesd (Közép-Európai Balneoterápiái Továbbképző és K+F Központ), Heves (általános iskola) és Cigánd (kistérségi szak- és szakközépiskola) tervezett beruházást. Megemlíthető itt még a

közszolgáltatáson belül, mint közigazgatást érintő fejlesztés a Cigádon építendő kistérségi centrum.

A következőkben az iparon belüli beruházások jellegét vizsgáltam meg. Erre ugyanakkor csak korlátozott lehetőség nyílt, ugyanis kevés város nevezte meg konkrétan, hogy milyen jellegű ipari tevékenységet végző befektetőt látna szívesen a települése barna- vagy zöldmezős területén (13. táblázat). A beruházások jellege mellett a jelentőségüket is megnéztem.

13. táblázat: Barna- és zöldmezős területek ipari beruházásainak típusai és súlya

Ipar jellege - ipari hasznosítás	Barnamezős (%)	Zöldmezős (%)
Gépipar	3,6	-
Könnyűipar	3,6	-
Kis- és középvállalkozás	25,0	39,3
Inkubátor	10,7	14,3
Környezetkímélő ipar	14,3	14,3
Ipari park, terület fejlesztése, bővítése, kihasználása	10,7	60,7
Logisztikai központ, ipari park, terület, gazdasági terület létesítése	21,4	28,6
Kereskedelmi, szolgáltató funkciójú terület létesítése, fejlesztése	-	7,1
K+F	10,7	3,6
Foglalkoztató üzem	-	3,6
Biomassza üzem	-	3,6
Kézműves és feldolgozóipar	3,6	-
Kikötő	-	7,1
Vasútállomás	3,6	-

Forrás: A 2007 és 2013 közötti Integrált Városfejlesztési Stratégiák alapján saját szerkesztés

A barna- és zöldmezős ipari jellegű beruházásokban közös elemnek tekinthető, hogy a városok jelentős része kiemelte, elsősorban kis- és középvállalkozókat vár, akiket leginkább adókedvezmények nyújtásával ösztönöznének a letelepedésre és a hosszútávra történő tervezésre. A vállalkozók segítségét szolgálnák a tervezetekben szereplő inkubátorházak is Ózdon, Mezőkövesden, Pálházán (barnamezős), valamint Putnokon, Felsőzsolcán és Cigádon (zöldmezős). Mindkét terület esetében a letelepülővel szemben azonos arányban foglalmazták meg azt az elvárást, hogy környezetkímélő legyen (Szerencs, Lőrinci, Salgótarján, Bélapátfalva- barna-, Ózd,

Edelény, Cigánd, Bélapátfalva zöldmezős). Itt érdemes megemlíteni, hogy arra a városok nem igazán helyeznek nagy hangsúlyt, hogy kutatás-fejlesztés jellegűek is legyenek a beruházások.

A fejlesztések legnagyobb része, amely szinte minden várost érint (Szerencs, Tokaj és Rétság kivételével), az ipari parkokhoz, területekhez, gazdasági területekhez, zónákhoz kapcsolódik. A különbség is ezen a területen mutatkozik meg leginkább, mivel míg a barnamezőkön legnagyobb arányban a logisztikai központok, ipari parkok, gazdasági területek kialakítása szerepel (21,4%), - a zöldmezősnél ugyanez 28,6% - addig a zöldmezőkön az ipari terület, park fejlesztés, bővítés, kihasználás 60,7%-kal! Ez is jól mutatja, hogy a zöldmezők iránt nagyobb a kereslet, és emiatt a városok is ezt az igényt igyekeznek kielégíteni, hiszen nekik a legfontosabb a munkahelyteremtés. Van néhány egyedi zöldmezős tervezet ilyen a sátoraljaújhelyi biomassza üzem és a kikötő, vagy a tiszaujvárosi teherkikötő, illetve a szikszói kistérségi „foglalkoztató üzem”.

A barnamezősök közül egyedinek tekinthetjük Bélapátfalvát, amely konkrétan kitért arra, hogy a régi cementgyár területére könnyűipari, elektronikai összeszerelő vagy a turizmushoz kötődő háttérpári cégeket vár, míg az új cementgyári részre faipari, gépgyártással foglalkozókat. Egyedi eset még, hogy Putnok kézműves és feldolgozóipari kis- és közepes vállalkozásokat szeretne betelepíteni a barnamezős területére. Több településnél is szerepel kézműves és a helyi mezőgazdasági termékekre épülő feldolgozó üzemek életre hívása, de az, hogy ezt barnamezős vagy zöldmezős fejlesztésként képzelnék-e el, nem térnek ki. Minden beruházás kapcsán a legfontosabb cél, amit megfogalmaztak a városok, hogy lehetőleg sok embert foglalkoztasson és hosszútávra tervezzen a befektető.

Összegzésképpen tehát megállapítható, hogy a legtöbb Integrált Városfejlesztési Stratégiában a zöld területek fejlesztése és a barnamezős területek rekultivációja, illetve rehabilitációja a fő prioritások között szerepelt. A zöldmezős beruházásokat leginkább ipari parkokba, illetve a város külterületi gazdasági övezeteibe képzelték el. Elvárás volt velük szembe, hogy sok embernek adjanak munkát, lehetőleg képzetlen munkaerőt igényeljen a tevékenységük, mely ezeken a területeken nagy számban van jelen, és így képes legyen felszippantani tömegeket, hosszútávra tervezzenek, versenyképesek és környezetkímélők legyenek. Az önkormányzatok inkubátorházak, Ipari Parkok létrehozása, megfelelő infrastruktúrák kiépítése mellett különböző kedvezmények nyújtásával igyekeznek a településükre vonzani a beruházókat.

A barnamezős területek Integrált Városfejlesztési Stratégiákban történő megjelenését az elméleti háttérrel összehasonlítva két fontos megállapítás tehető. Egyrészt az érintett városrészek korábbi – leromlott területté válás előtti – funkcióját elemezve leszögezhető, hogy döntő részük a hagyományos értelemben vett barnamezőket érinti (4. ábra), így a volt katonai, ipari, bányászati és MÁV területeket. Az átmenetire (szürke mező) csak 5 város esetében lehet példát említeni: Pásztónál a piac rehabilitációja, Miskolcon a tervezett Fűtőmű, Tiszaújvárosban a Transzformátortelep, valamint Mezőkövesden két és Sajószentpéteren egy iskola átalakítása szerepelt, mint felmerülő lehetőség. A régió adottságait figyelembe véve nem tekinthető meglepetésnek, hogy a potenciális területekre („fehér ugar”) egyetlen példát sem lehet megemlíteni.

Másrészt a tervezett új funkció esetében különbséget lehet tenni az adott ingatlanok városon belüli elhelyezkedése, valamint a korábbi területhasznosítás szerint. Az objektumoknak városok központi részeken elhelyezkedő csoportja esetében különösen fontosnak tartották a dokumentumok a velük történő szakszerű foglalkozást. Az ilyen területek sokszor csak egy részét képezik a lehatárolt akcióterületeknek, így nem alkottak külön akcióterületet, nem úgy mind a zöldmezők, amiket külön ipari területként, vagy Ipari Parkként szerepeltettek. Ezekre a rozsdaterületekre elsősorban környezetbarát technológiájú kisebb-nagyobb ipari beruházókat vártak, de van néhány település, ahol sport, szabadidős tevékenységek színhelyévé kívánták alakítani a területet. Az önkormányzatok a leromlott területek rehabilitációját, illetve rekultivációját pályázati pénzekből, illetve a magántőke bevonásával tervezték végrehajtani.

A külvárosi részeken található barnamezős területeket is legtöbb esetben hasznosítani kívánták. Az egykori ipari területek esetében továbbra is az ipari jellegű hasznosítás dominált, ugyanakkor a felhagyott bányaudvarok, bányatavak, volt laktanyák esetében funkcióváltást terveztek, elsősorban turisztikai, illetve logisztikai irányba. A hasznosítások a legtöbb esetben itt is a munkahelyteremtést kívánták szolgálni, hiszen a régió egyik legnagyobb problémáját a munkahelyek hiánya jelenti. A fejlesztések megvalósításában a magántőkének is jelentős szerepet szántak, így a következő részben a régió városi vállalkozóinak pályázati tevékenységét vizsgálom meg, koncentrálna a zöld- és barnamezős jellegű beruházásokra.

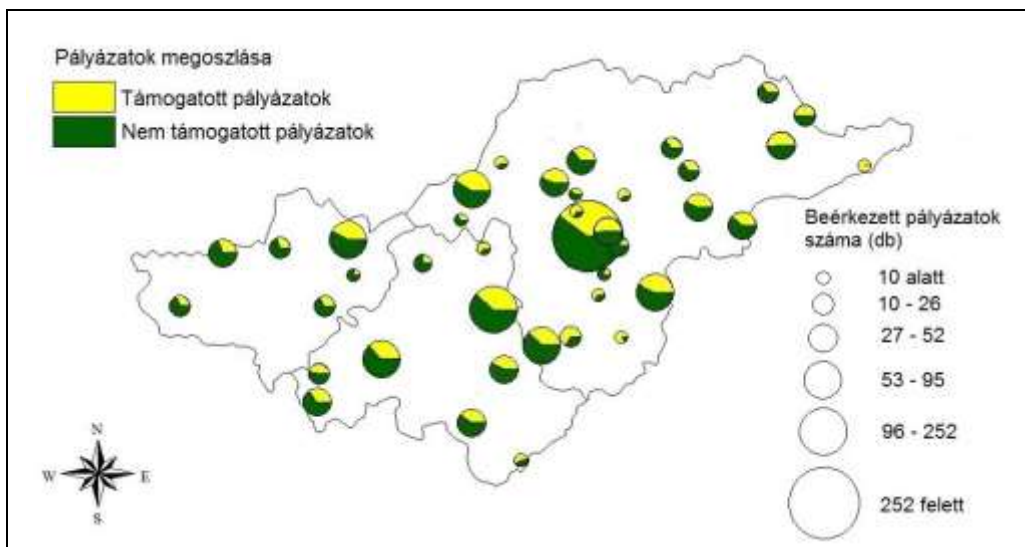
VI. Az Észak-magyarországi régió városi vállalkozásainak pályázati tevékenysége 2004 és 2013 között

Ebben a fejezetben megnéztem, hogy az Európai Unióhoz történő 2004-es csatlakozásunk óta az egyes programozási időszakokban a régió városi vállalkozói milyen aktivitással és hatékonysággal tudták kihasználni a pályázati lehetőségeket, illetve, hogy ezen belül, hogy oszlottak meg a barna- és zöldmezős jellegű beruházások.

VI.1. A vállalkozások pályázati tevékenysége a 2004-2006 közötti időszakban

A következőkben először megvizsgáltam, hogyan boldogultak a régió városi vállalkozásai az Unióhoz történő csatlakozásunkat követően a 2004 és 2006 közötti programozási időszakban, az I. Nemzeti Fejlesztési Terv keretében. A régió városi vállalkozóinak pályázati aktivitását, hatékonyságát, valamint a barna- és zöldmezős típusú beruházásait néztem meg. Az önkormányzati, a non-profit szervezetek és az ezeken kívüli pályázók kimaradtak a vizsgálatból, mivel a fejlesztések megvalósításában döntő mértékben a vállalkozások érintettek, illetve jelentősebb gazdasági tevékenységet is ők folytatnak, ők azok, akik leginkább alakítják a térség gazdasági arculatát. Megvizsgáltam a beérkezett és támogatott pályázatok, valamint a 100.000 főre jutó beadott pályázatok számát, a támogatott pályázatok arányát, a pályázatok számának operatív programonkénti megoszlását, az igényelt és megítélt támogatási összegeket, az egy főre jutó megítélt támogatási összegeket, a támogatási összegek operatív programonkénti alakulását és a támogatott pályázatok számának minősítés szerinti eloszlását (Rudabánya, Gönc és Szendrő esetében pedig egyetlen vállalkozó sem adott be pályázatot, így ezen városoknak csak a helyét jeleztem a térképeken).

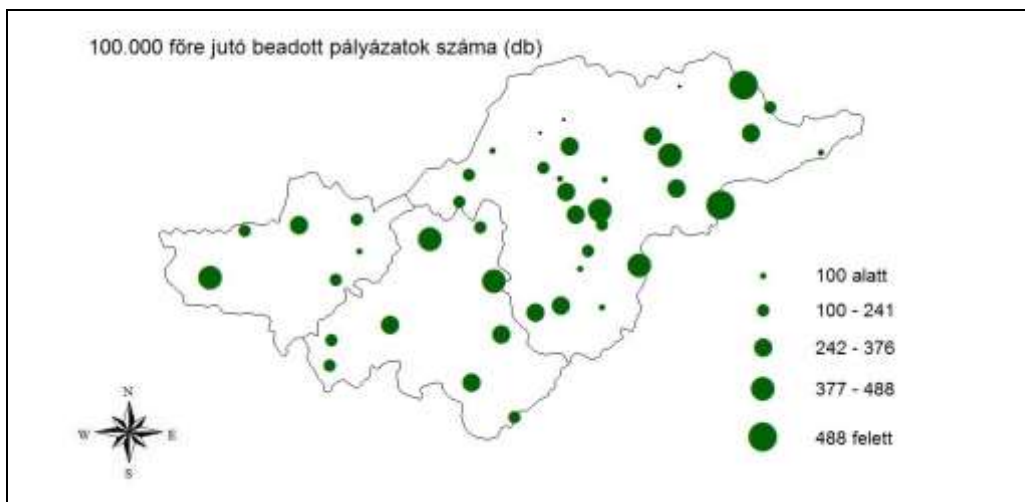
Először a beérkezett és támogatott pályázatok számát és egymáshoz viszonyított arányukat néztem meg az egyes városokra levetítve a régióban. A legtöbb pályázatot magasan Miskolc adta be, amit nagy különbséggel Eger, majd Gyöngyös, Tiszaújváros, Salgótarján, Mezőkövesd és Ózd követett (20. ábra).

20. ábra: A beérkezett és támogatott I. NFT pályázatok száma és megoszlása a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A beérkezett pályázatok országos (település) átlaga 9 db, mely alatt maradt Cigánd, Mezőcsát, Emőd, Nyékládháza, Sajószentpéter, Borsodnádásd, Putnok, Szikszó, Bélapátfalva, Kisköre (Sajóbáonyé és Bátornterenyéé pont 9 db). Ez igencsak jelentős, hiszen a régió városainak több mint egynegyedét jelentette. A beérkezett pályázatok 100.000 főre jutó értékeit tekintve az előző ábrához képest jelentősebb változásokat láthatunk: a legmagasabb értékkel Tokaj (973) Pálháza (917) és Felsőszolca (488) rendelkezett (21. ábra).

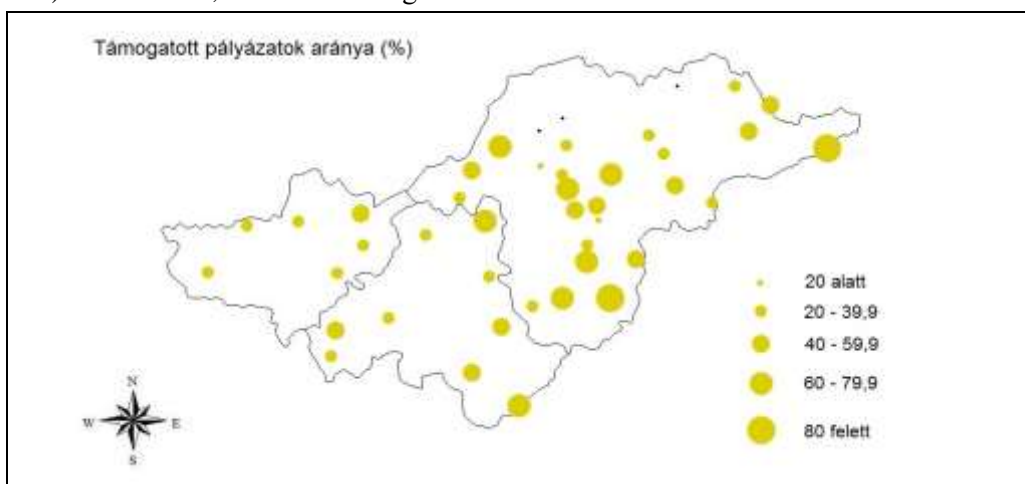
A megyeszékhelyek közül Salgótarján (463) vezetett, utána Eger (458) és Miskolc (297) következett. Ez utóbbi igencsak meglepő, különösen a beérkezett pályázatok számának fényében, hiszen itt csak a harmadik kategóriába került. A legalacsonyabb értékekkel a pályázók közül Emőd (54), Cigánd (59), Sajószentpéter (60), Bátornterenye (62), Putnok (65), Szikszó (81), Mezőcsát (90) rendelkezett. Ezeket a városokat a legkevesebb pályázatot benyújtottak között is megtalálhattuk.

21. ábra: Az 100.000 főre jutó beadott I. NFT pályázatok száma a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer és a Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

Visszatérve a 19. ábrához, a térképről az is nagyon jól leolvasható, hogy a legtöbb, vállalkozás által beadott pályázatnak csak kevesebb, mint a fele részesült támogatásban. A támogatás aránya a régió városi vállalkozói esetében 44,2% volt, ami majdnem megegyezett az országos (település) átlaggal (44,4%). Ennek ellenére, ha megnézzük a 22. ábrát azon jól látszik, hogy a települések majdnem felét (40-ből 18) a 20% és 39,9% közötti kategóriába lehetett besorolni.

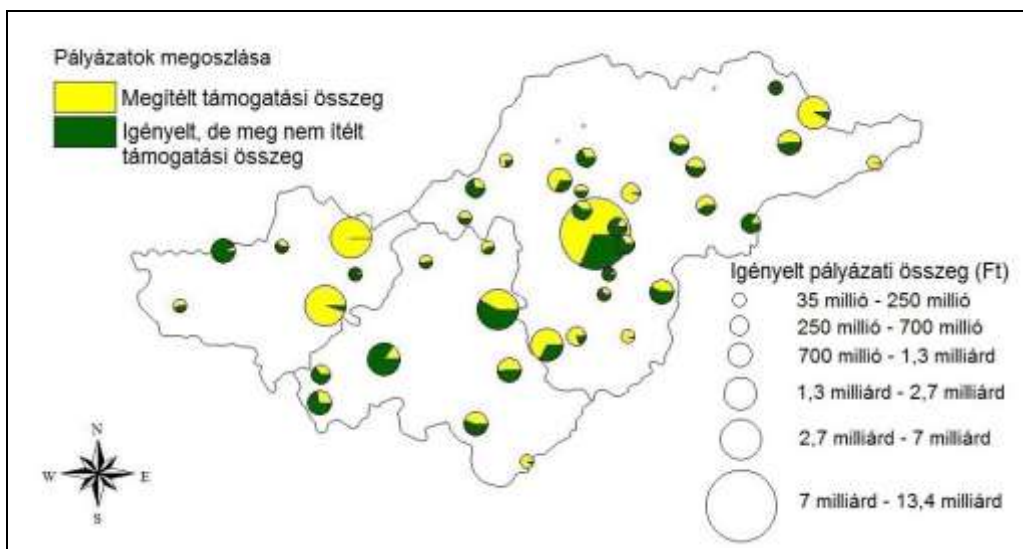

22. ábra: A támogatott I. NFT pályázatok aránya a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Ezen a területen Alsózsolca (15%), Nyékládháza (20%), Bátonyterenye (22%) teljesített e tekintetben a leggyengébben, míg Cigánd a legjobban, hiszen két beadott pályázatából mind a kettő nyert, így 100%-os.

Ezek után az igényelt és a megítélt támogatási összegek alakulását vizsgáltam meg közelebbről. Az igényelt pályázatok tekintetében is magasan vezetett Miskolc, amit jelentősebb lemaradással követett Salgótarján, Eger és Pásztó (23. ábra). Az igényelt támogatási összeg országos (település) átlaga (közel 170 millió Ft) alatt maradt 12 város (Pálháza, Cigánd, Mezőcsát, Emőd, Nyékládháza, Sajószentpéter, Borsodnádásd, Putnok, Bélapátfalva, Kisköre, Bátonyterenye, Rétság), ami ismét több mint, a városok egynegyedét jelentette. Nagyon pozitív volt viszont, hogy a városoknak több mint a fele az igényelt összegnek minimum a felét meg is nyerte, sőt Cigánd mellett Sátoraljaújhely, Szikszó, Mezőcsát, Kisköre, Pásztó is közel járt a majdnem teljes összegű támogatáshoz, ami a nyertes pályázatok számáról nem volt elmondható. Az országos (település) átlagnál is az látszott, hogy az igényelt összegeknek majdnem a 46%-át megkapták a vállalkozók, Pálháza, Bátonyterenye, Balassagyarmat esetében azonban még a 10%-ot sem érte el a megítélt támogatási összeg aránya.

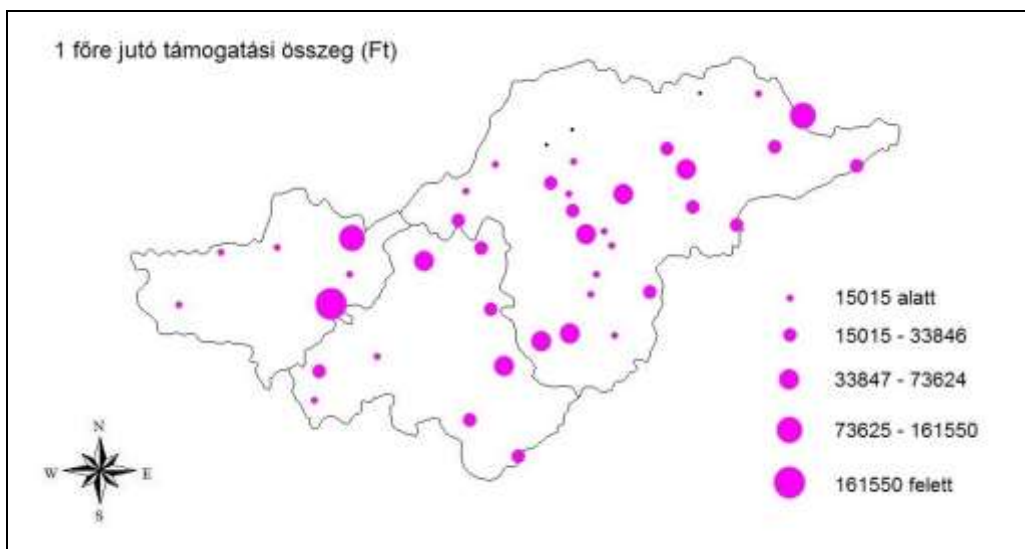

23. ábra: Az igényelt és megítélt I.NFT pályázati összegek és megoszlásuk a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A teljesebb kép érdekében az egy főre jutó támogatási összegekre is kitértem. E téren a legmagasabb értékkel Pásztó (382.389 Ft/fő), majd Salgótarján (161.550 Ft/fő) és

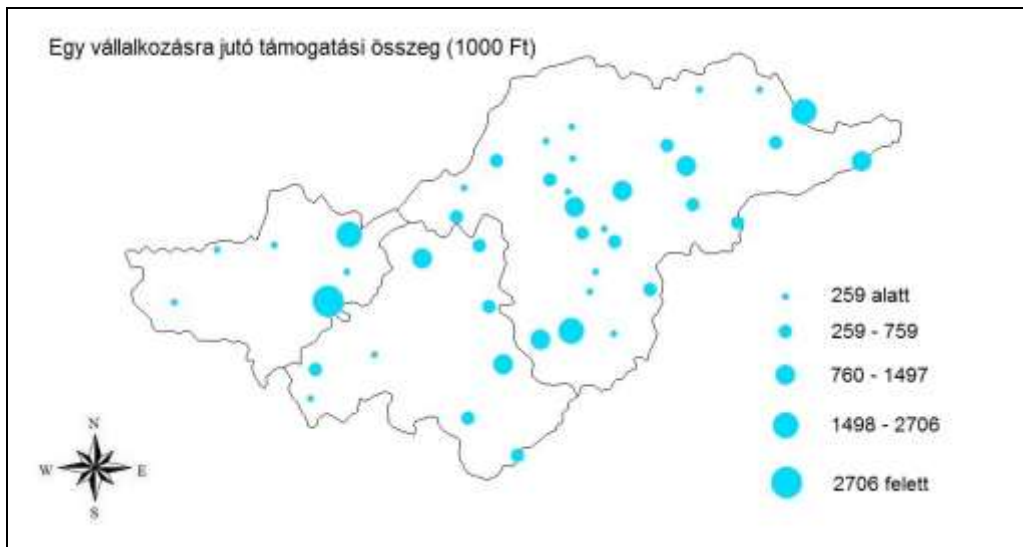
Sátoraljaújhely (134.293 Ft/fő) rendelkezett (24. ábra). E három város a megítélt pályázati összegek tekintetében is az elsők között volt. Miskolc (51.502 Ft/fő) azonban annak ellenére, hogy a legnagyobb összegű támogatásban részesült, az egy főre jutó támogatás kapcsán már csak a középmezőnyben foglalt helyet. Bátorlyterenye (401 Ft/fő), Nyékládháza (979 Ft/fő) és Emőd (1900 Ft/fő) ebben az esetben is a sereghajtók között volt, csak úgy, mint a megítélt összegeknél.

24. ábra: Az egy főre jutó támogatási összegek és megoszlásuk a vállalati szféra esetében az I. NFT-ben az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer és a Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

Az egy vállalkozásra jutó támogatási összegeket elemezve (25. ábra) kitűnik, hogy a legjobb értékekkel Pásztó (5.091.000 Ft/vállalkozás), Sátoraljaújhely (2.705.000 Ft/vállalkozás) és Salgótarján (2.340.000 Ft/vállalkozás) rendelkezik, míg a lista végén Balassagyarmat (54.000 Ft/vállalkozás), Nyékládháza (16.000 Ft/vállalkozás) és Bátorlyterenye (10.000 Ft/vállalkozás) helyezkedik el.

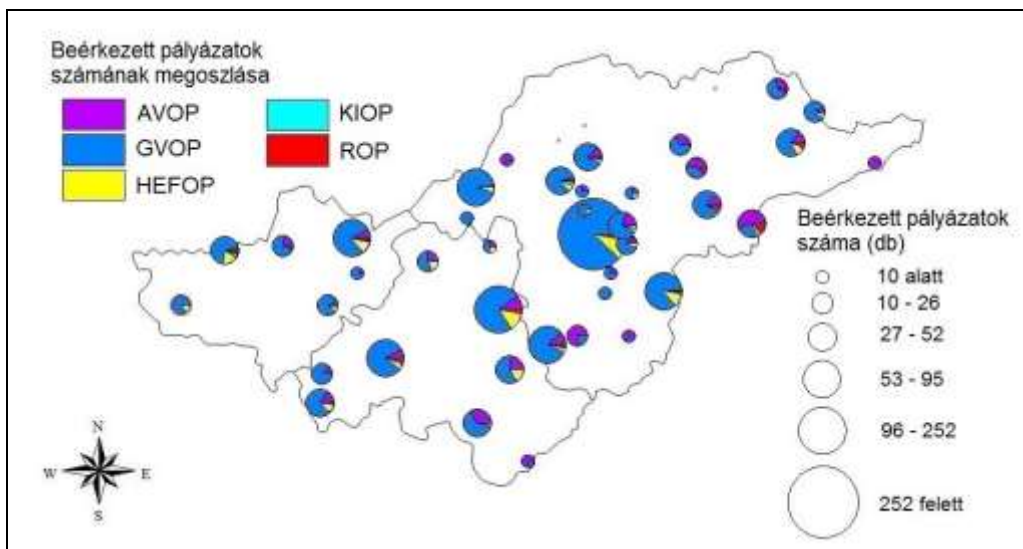
A területiséget vizsgálva Nógrád megye sajátos helyzete állapítható meg: a megye települései vagy a legmagasabb (1.000.000 Ft/vállalkozás feletti) értékeket felmutató, vagy a legalacsonyabb (259.000 Ft/vállalkozás alatti) kategóriába tartoznak. Heves megye esetében a középső értékek dominálnak, míg Borsod-Abaúj-Zemplén megyei városok többé-kevésbé a teljes települési körből való részesedési arányukban vannak jelen minden kategóriában.

25. ábra: Az egy vállalkozásra jutó támogatási összeg a vállalati szféra esetében az I. NFT-ben az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer és a Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A továbbiakban azt vizsgáltam, hogy a vállalkozások milyen operatív programokra pályáztak és nyertek. Ebből a szempontból az első helyen a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) állt, amelyet az Agrár- és Vidékfejlesztés Operatív Program (AVOP), a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program (HEFOP) követett (26. ábra).

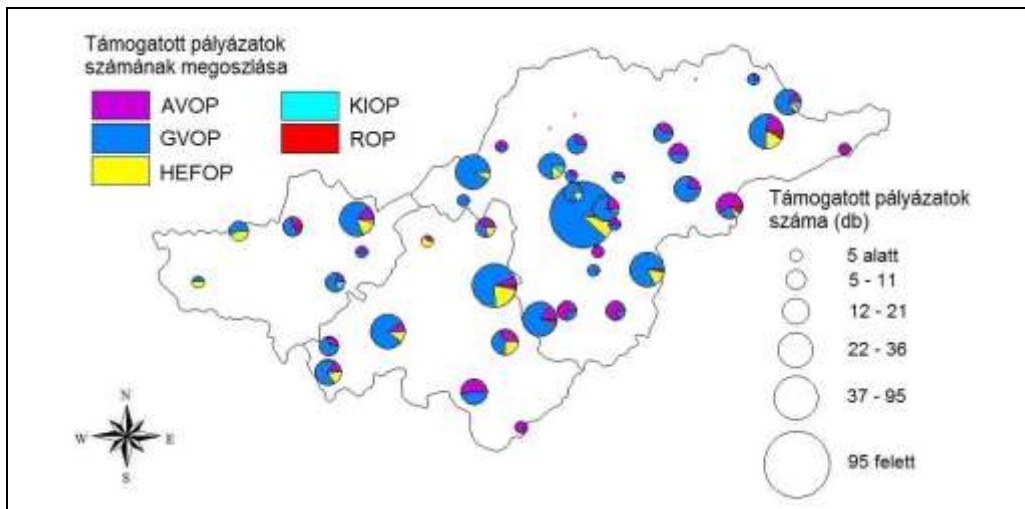
Cigánd, Tokaj, Abaújszántó, Putnok, Mezőcsát, Mezőkeresztes és Kisköre esetében láthattuk csak azt, hogy az agrár- és vidékfejlesztési célú pályázatok megelőzik a gazdasági versenyképességet. A Regionális Fejlesztés Operatív Program (ROP) és a Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program (KIOP) nem volt túl népszerű a városi vállalkozók körében, hiszen több településről nem is érkezett ilyen jellegű pályázat. Az operatív programok régióban tapasztalható megoszlása követte az országos (település) átlagot.

26. ábra: A beérkezett pályázatok számának megoszlása operatív programonként az I. NFT-ben a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

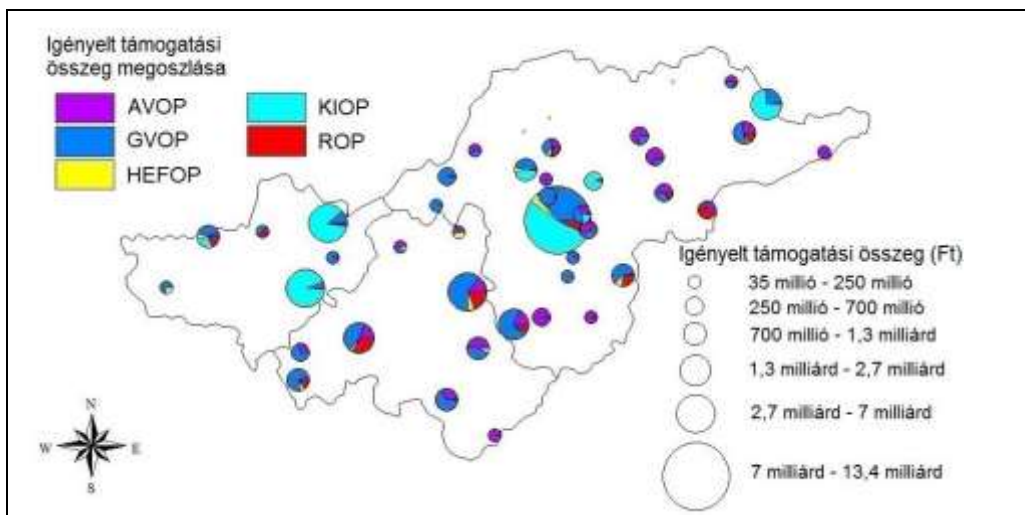
A beérkezett pályázatok után érdemesnek tartottam megnézni, hogy a támogatott pályázatoknál milyen képet mutattak a megoszlások. Igazán nagy különbséget nem láttunk, hiszen ebben az esetben is a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program vezetett, amit aztán néhány várostól eltekintve (Cigánd, Tokaj, Putnok, Nyékládháza, Mezőcsát, Mezőkeresztes, Kisköre, Heves, Pétervására) az Agrár- és Vidékfejlesztés, majd a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program követett (27. ábra).

A Regionális Fejlesztés és a Környezetvédelem és Infrastruktúra OP aránya a támogatott pályázatok esetében nagyobb, mint azt a beérkezetteknél láttuk, már azon vállalkozók városai kapcsán, amelyek egyáltalán pályáztak.

27. ábra: A támogatott pályázatok számának megoszlása operatív programonként az I. NFT-ben a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

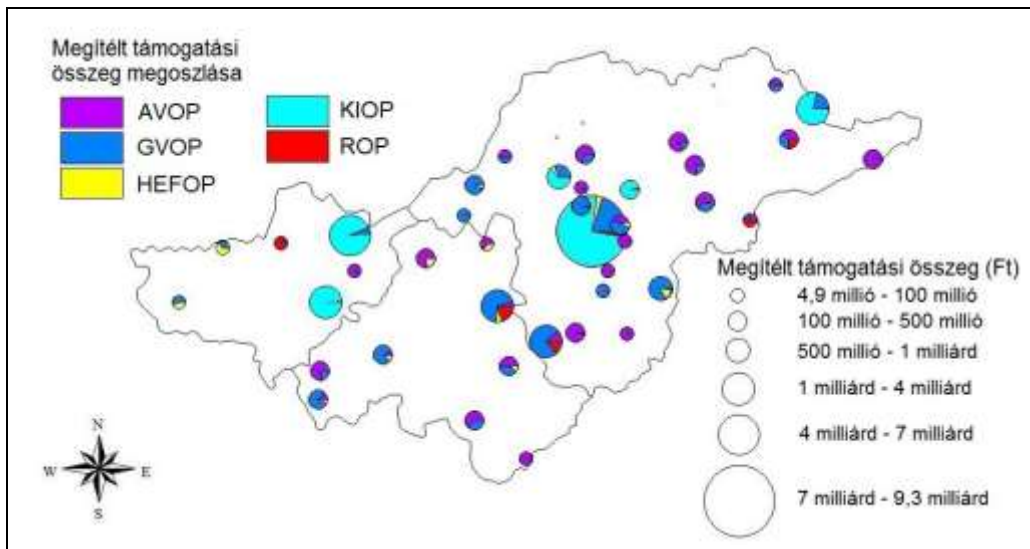
Ezt követően megnéztem, hogy a pályázati összegek hogyan oszlanak meg operatív programonként. Először az igényelt pályázati összegek megoszlását vizsgáltam meg. A pályázatok számánál látott térképhez képest ez több város esetében is teljesen más képet mutatott (28. ábra).

28. ábra: Az igényelt támogatási összegek megoszlása operatív programonként az I. NFT-ben a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Eleve árnyalta a képet az a tény, hogy bár a Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Programra csak 10 város vállalkozója 12 pályázatot adott be, mégis összességében az igényelt támogatási összegek tekintetében a legmagasabb értékkel rendelkezett. Ez nyilván a program jellegéből is adódott. Összeg szintjén a második helyre szorult a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program, annak ellenére, hogy Cigándot kivéve, minden város vállalkozója nyújtott be ilyen jellegű pályázatot. Ezt igencsak lemaradva a Regionális Fejlesztés, az Agrár- és Vidékfejlesztés, valamint a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program követte.

Ezek után a megítélt támogatási összegeket is megvizsgáltam, és az előző térképhez képest nagy változásokat nem igazán láthattunk (29. ábra). Összességében a Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program itt is vezetett, annak ellenére is, hogy végül csak 6 város vállalkozójának 7 pályázata nyert (Azt azért megjegyezném, hogy Miskolc és Salgótarján pályázatai esetében a megítélt támogatási összeg magasabb volt, mint az igényelt.). Ezt a Gazdasági Versenyképesség, az Agrár- és Vidékfejlesztés, a Regionális Fejlesztés és a Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program követte.

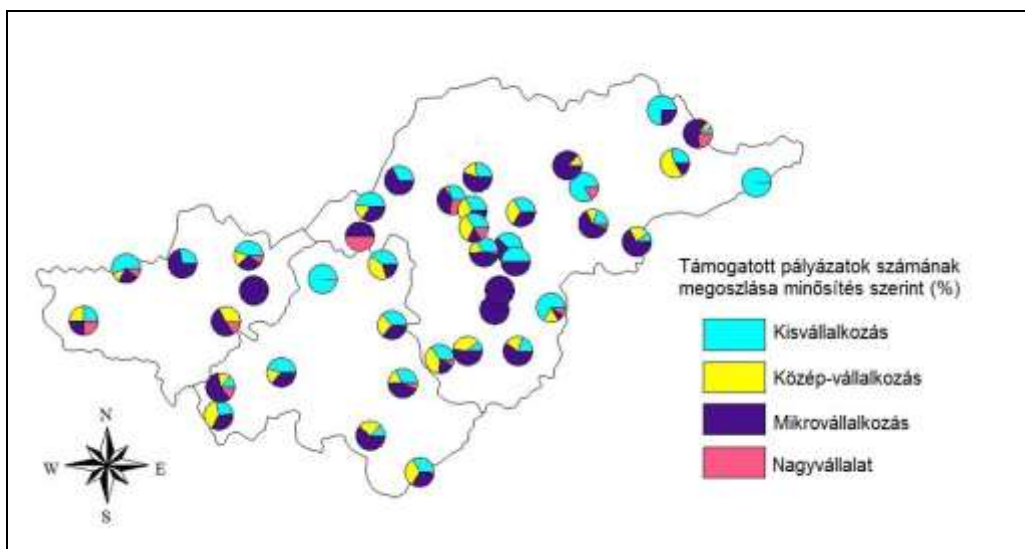
29. ábra: A megítélt támogatási összegek megoszlása operatív programonként az I. NFT-ben a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A térképre ránézve az is látható volt az előzőhöz képest, hogy több város esetében is a Regionális Fejlesztés Operatív Program nagyobb részaránnyal rendelkezett, ennek

ellenére összességében az összegek szintjén azt mondhattuk, hogy az igényelthez képest csak a 24%-át kapták meg, ami igencsak alacsonynak mondható.

Ezt követően fontosnak tartottam még azt is megnézni, milyen típusú vállalkozások részesültek támogatásban. A mikrovállalkozások aránya volt a legmagasabb, amit aztán a kis-, a közép-vállalkozások majd a nagyvállalatok követtek (30. ábra).

Az országos (település) átlag esetében is ez volt a trend, azonban az értékeknél eltéréseket lehetett tapasztalni. A mikrovállalkozások aránya (43%) a régió városaiban alacsonyabb volt, mint az országos (település) átlagé (46%) és ugyanez igaz a kisvállalkozásokra is, még ha elenyésző volt is a különbség (32%; 33%). A közép-vállalkozások esetében azonban ez fordítva igaz, a régió városai (17,5%) felülmúlták az országos átlagot (16%) csakúgy, mint a nagyvállalatok esetében (6,5%; 4%).

30. ábra: A támogatott pályázatok számának megoszlása minősítés szerint az I. NFT-ben a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Összességében az mondható el a 2004 és 2006 közötti első, de nem teljes programozási időszakról, hogy a régió vállalkozói igyekeztek kihasználni a pályázati lehetőségeket, igaz a beérkezett pályázatoknak csak kevesebb, mint a fele lett pozitívan elbírálva. A vállalkozók a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program iránt érdeklődtek leginkább, legalábbis a pályázati számok tekintetében. A pénzüsszegek alakulását tekintve ugyanakkor már eltérő a kép, hiszen összességében összességében a régióban a Környezetvédelem és Infrastruktúra Operatív Program

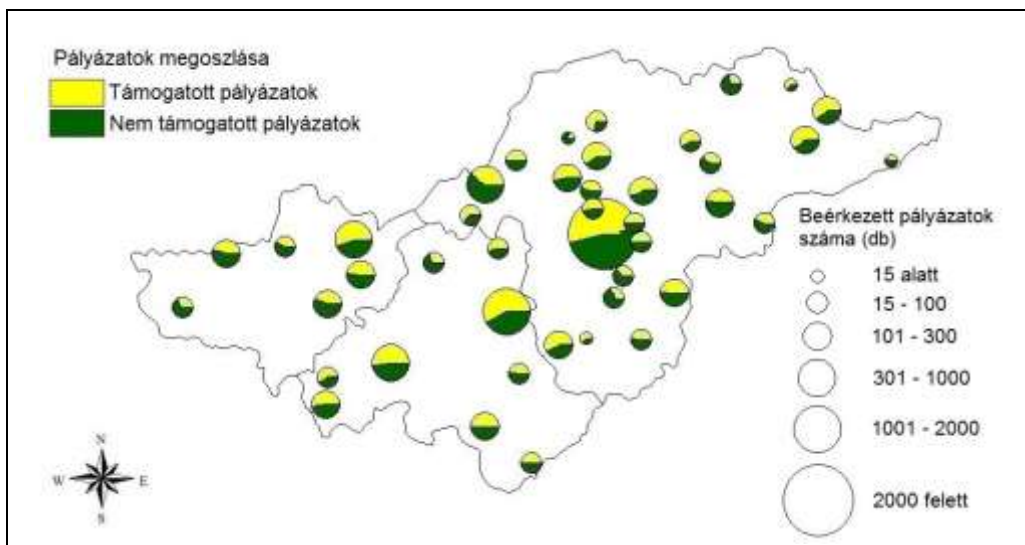
vezetett, még ha ebben csak néhány város volt is érintve. A nyertes pályázatok között elsősorban a mikro-, illetve a kisvállalkozások domináltak, ami azt valószínűsíti, hogy a régió vállalkozói szerkezetében ők a legjelentősebbek, kevés a középvállalkozás és a nagyvállalat, még ha ez utóbbi meg is haladta az országos átlagot.

Az operatív programokon belül egyik támogatási konstrukció sem irányult konkrétan a zöld- és barnamezős területek fejlesztésére. A zöldmezős fejlesztésekre azért elvétve találhatunk egy-két példát (pl. a „GVOP 1.2.2 Logisztikai központok és szolgáltatásainak fejlesztése” támogatási konstrukción belül a Gyöngyösi Ipari Parkba épített logisztikai raktárcsarnok, az „AVOP 2.1 A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése” keretében Egerben bortároló tér létrehozása, a „ROP 1.2 Turisztikai fogadóképesség javítása”-n belül több városban (Eger, Mezőkövesd, Miskolc, Szécsény, Tokaj) hotel, szálloda, panzió, apartman, építése), de barnamezősre egyet se a régió városaiban.

VI.2. A vállalkozások pályázati tevékenysége a 2007-2013 közötti időszakban

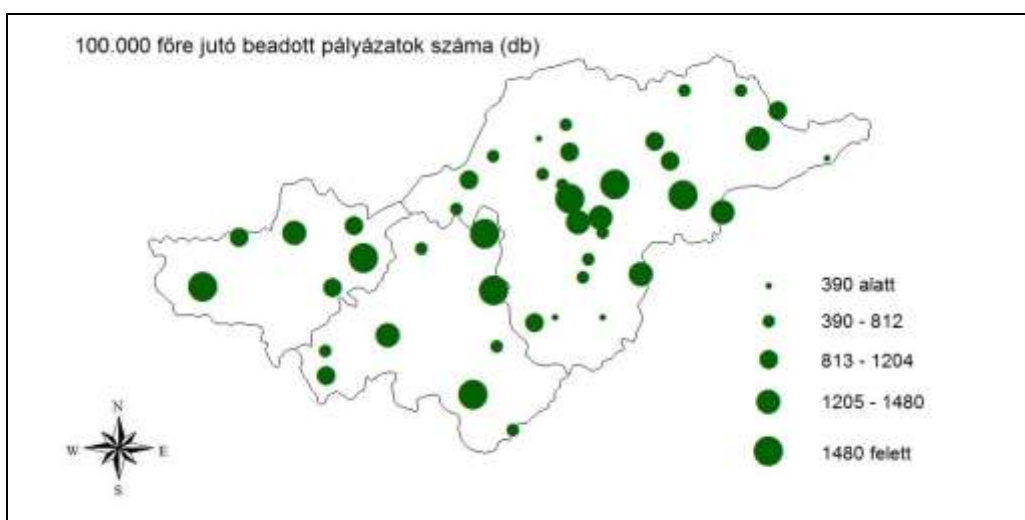
A következő programozási időszak a 2007 és 2013 közötti, amikor az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) keretében nyílt lehetőség pályázatok beadására. Ebben az esetben is a régió városi vállalkozóinak pályázati aktivitását, hatékonyságát, valamint a zöld- és barnamezős gazdasági beruházásait vizsgáltam meg. Itt is a beérkezett és támogatott pályázatok, illetve a 100.000 főre jutó beadott pályázatok számát, a támogatott pályázatok arányát, a pályázatok számának operatív programonkénti megoszlását, az igényelt és megítélt támogatási összegeket, az egy főre jutó megítélt támogatási összegeket, a támogatási összegek operatív programonkénti alakulását és a támogatott pályázatok számának minősítés szerinti eloszlását elemeztem.

Elsőként a beérkezett és támogatott pályázatok számát és egymáshoz viszonyított megoszlásukat néztem meg az egyes városokra vonatkozóan. A térképre ránézve a legelső talán, ami leginkább szemet szűrt az a meglehetősen nagy különbség a beérkezett pályázatok tekintetében Miskolc és a többi város között (31. ábra). Miskolcot jelentősen lemaradva Eger, melyet szintén jelentősen lemaradva Gyöngyös követte, és Salgótarján csak Ózd után következett ötödikként a sorban. A beérkezett pályázatok esetében az országos (település) átlag 25 db, mely alatt maradt Pálháza, Cigánd, Gönc, Mezőcsát, Emőd, Borsodnádásd, Rudabánya, Mezőkeresztes, Kisköre és Pétervására.

31. ábra: Beérkezett és támogatott ÚMFT pályázatok száma és megoszlása a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Annak érdekében, hogy teljesebb képet kapjunk a beadott pályázatok eloszlása tekintetében megvizsgáltam a 100.000 före jutó számukat is. Az előző ábrához képest jelentősebb változásokat tapasztalhattunk: A legmagasabb értékkel Szerencs (2.234) Rétság (2.105) és Bátonyterenye (2.027) rendelkezett (32. ábra).

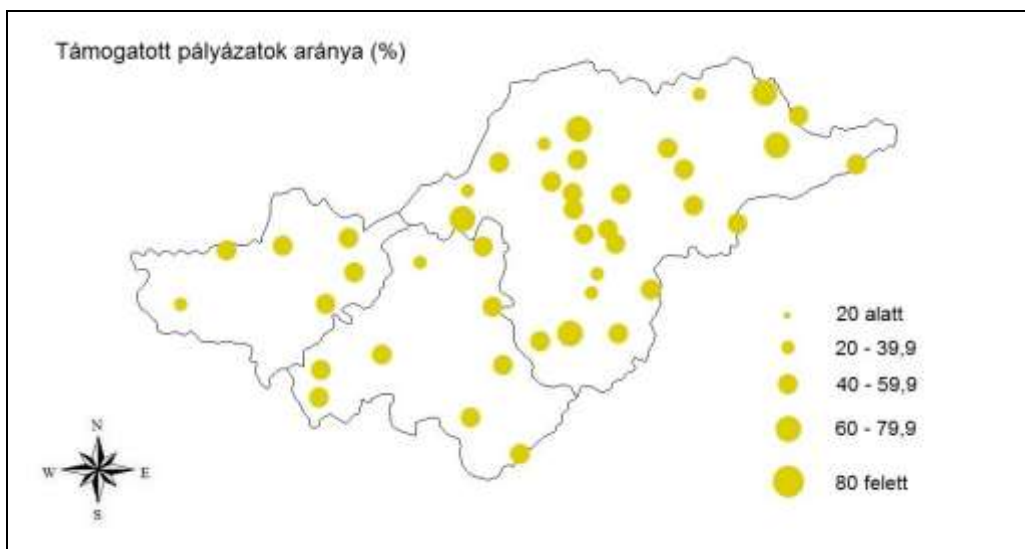

32. ábra: Az 100.000 főre jutó beadott ÚMFT pályázatok száma a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer és a Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A megyeszékhelyek közül Eger (1.919) vezetett, majd jóval mögötte Miskolc (1.458), és sokkal lemaradva Salgótarján (916) következett. A legalacsonyabb értékeket Mezőkeresztes (125), Mezőcsát (273), Rudabánya (328) és Cigánd (338) mutatta. Mezőcsát kivételével ez a három település adta be a legkevesebb pályázatot.

A másik nagyon fontos dolog, ami szintén leolvasható a 28. ábráról, hogy a városok többsége (43-ból 22) a benyújtott pályázatainak a felére vagy több, mint a felére kapott támogatást. A régió városi vállalkozói által elnyert pályázatok aránya (49,2%), ami az országos településátlagtól (56%) jelentősebben elmaradt. A következő térképen (33. ábra) az is jól látszik, hogy nem volt olyan város, ahol a vállalkozók által elnyert pályázatok aránya 80% felett lett volna (Szendrő 71%-a a legmagasabb), ami negatívumként értékelhető, azonban olyan sem volt, amely 20% alatt teljesített volna, ami viszont pozitívum.

Rudabánya (22,2%), Gönc (27,8%), Emőd (30%), Pétervására (34,3%) Nyékládháza (34,6%) és Ózd (39,4%) teljesített e téren a leggyengébben. A fentiek tükrében úgy gondolom, hogy a pályázás területén ezekben a városokban a jövőben nagyobb és hatékonyabb segítségre lenne szüksége a vállalkozásoknak, különösen Gönc, Rudabánya, Emőd és Pétervására esetében, ahol ráadásul a beérkezett pályázatok száma is alacsony volt, csakúgy, mint Mezőkeresztesnél és Cigándnál.

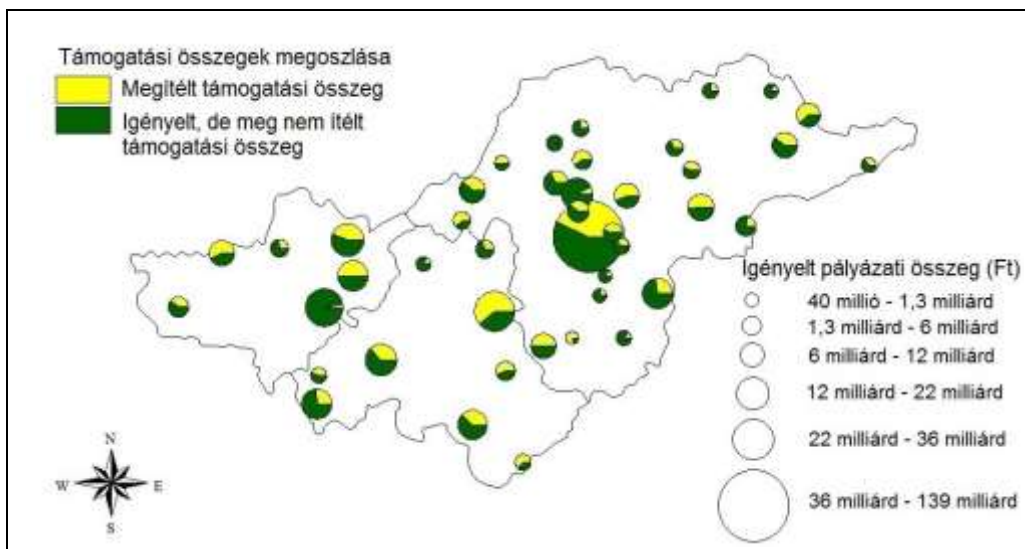

33. ábra: A támogatott ÚMFT pályázatok aránya a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A következőkben az igényelt és a megítélt támogatási összegek alakulását vizsgáltam meg. Az igényelt pályázati összegek esetében is hasonló képet lehetett megfigyelni,

mint a beérkezett pályázatok számának esetében: Miskolc magasan vezetett, amit Eger, majd itt Salgótarján követett (34. ábra).

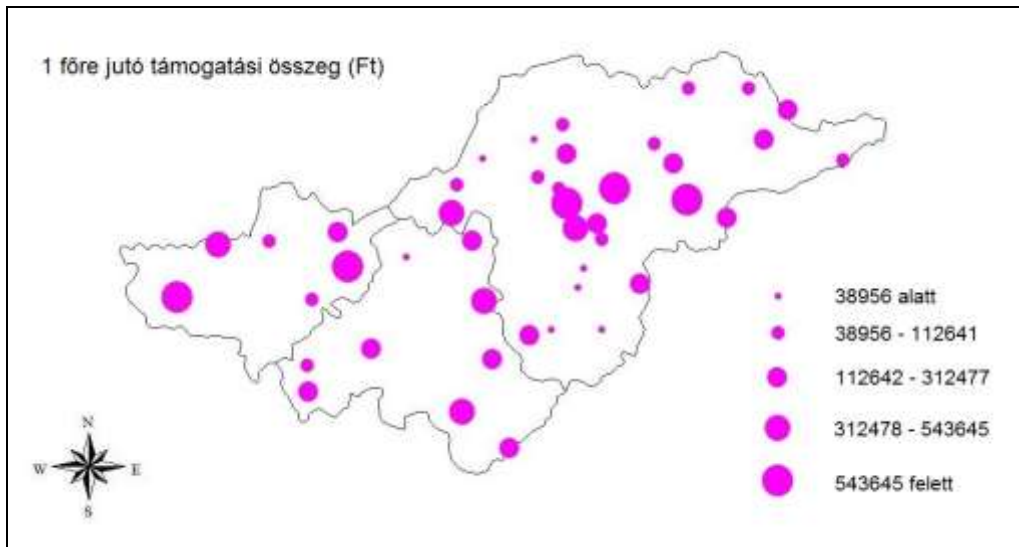

34. ábra: Az igényelt és megítelt ÚMFT pályázati összegek és megoszlásuk a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Az igényelt összegek esetében a régió 19 városa (Pálháza, Cigánd, Abaújszántó, Gönc Szendrő, Encs, Mezőcsát, Emőd, Nyékládháza, Borsodnadasd, Putnok, Alsószolca, Rudabánya, Alsókeresztes, BÉlapátfalva, Lőrinci, Kisköre, Pétervására, Szécsény) az országos (település) átlag alatt maradt, ami igencsak jelentősnek mondható, hiszen a régió városainak 44 %-át jelentette. Az igényelthez képest a megítelt összegek aránya átlagosan 40 % környékén alakult a régió városaiban, ami azért jelentősen elmaradt az országos (település) átlag 54,5%-tól. Ez utóbbi feletti értékkel csak 10 város rendelkezett (Sátoraljaújhely, Edelény, Felsőszolca, Borsodnadasd, Szikszó, Mezőkeresztes, Eger, Füzesabony, Kisköre, Balassagyarmat). Ezek közül is a legnagyobb érték Mezőkeresztesen (77,8%) volt tapasztalható, ami azt jelentette, hogy az igényelt 41,13 millióból 32 millió Ft-ot ítélték meg számára. A legalacsonyabb értékkel Pásztó rendelkezett (2,7%), a konkrét összegek azonban itt az igényelt 31,7 milliárd és a megítelt 858 millió Ft volt.

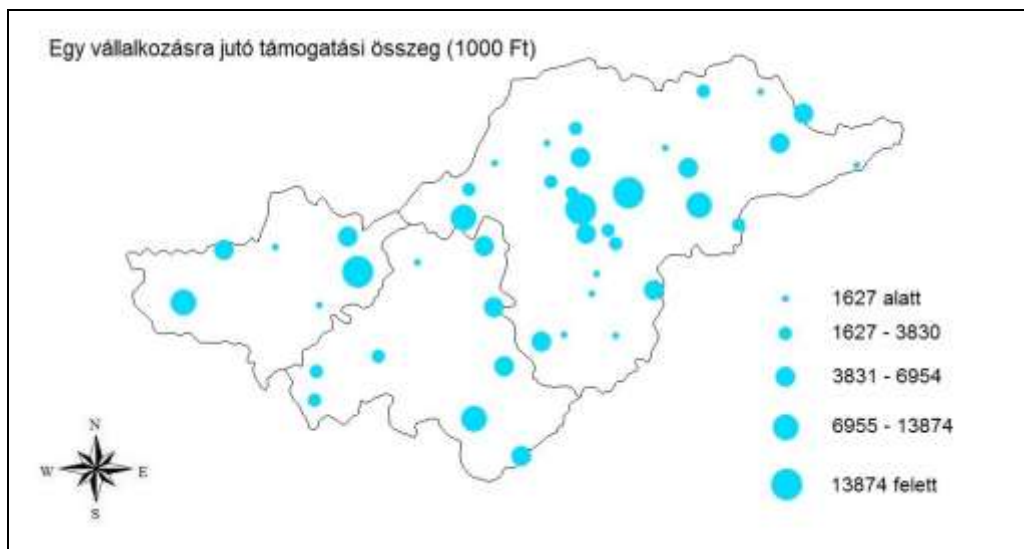
Az egy főre jutó támogatási összegek esetében a legutolsó kategóriában a legmagasabb értékekkel Szikszó (951.824 Ft/fő), Sajóbáony (748.187 Ft/fő), Bátortereny (663.953 Ft/fő), Szerencs (627.465 Ft/fő) és Rétság (600.963 Ft/fő) rendelkezett (35. ábra).

Ezen városok közül csak Bátonyterenyét találhattuk meg az öt legtöbb pályázati pénzt elnyerő között. A megyeszékhelyek e tekintetben igen gyengén szerepeltek (Eger: 423.383 Ft/fő, Miskolc: 362.751 Ft/fő, Salgótarján: 253.902 Ft/fő) annak ellenére, hogy a legnagyobb abszolút összegű támogatásban részesültek. Mezőkeresztes (7.967 Ft/fő), Nyékládháza (8.269 Ft/fő) és Emőd (11.650 Ft/fő) szerepelt e területen is a leggyengébben, hasonlóan a megítélt összegeknél tapasztaltakhoz.

35. ábra: Az egy főre jutó megítélt ÚMFT pályázati összegek és megoszlásuk a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer és a Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A vállalkozásokra vonatkozó relatív adatokat (1.000 főre jutó támogatási összeg) elemezve (36. ábra) a dobogós helyeken Sajóabony (22.989.000 Ft/vállalkozás), Szikszó (18.388 Ft/vállalkozás) és Bátonyterenye (17.111.000 Ft/fő) állt, míg a legrosszabb értékekkel Emőd (307.000 Ft/vállalkozás), Mezőkeresztes (238.000 Ft/vállalkozás) és Nyékládháza (140.000 Ft/vállalkozás) rendelkezett. A területiséget vizsgálva egyértelmű tendencia nem figyelhető meg: az első tíz, illetve utolsó tíz helyet elfoglaló városok között többé-kevésbé a teljes település körből való részesedés arányában vannak jelen a három megye települései.

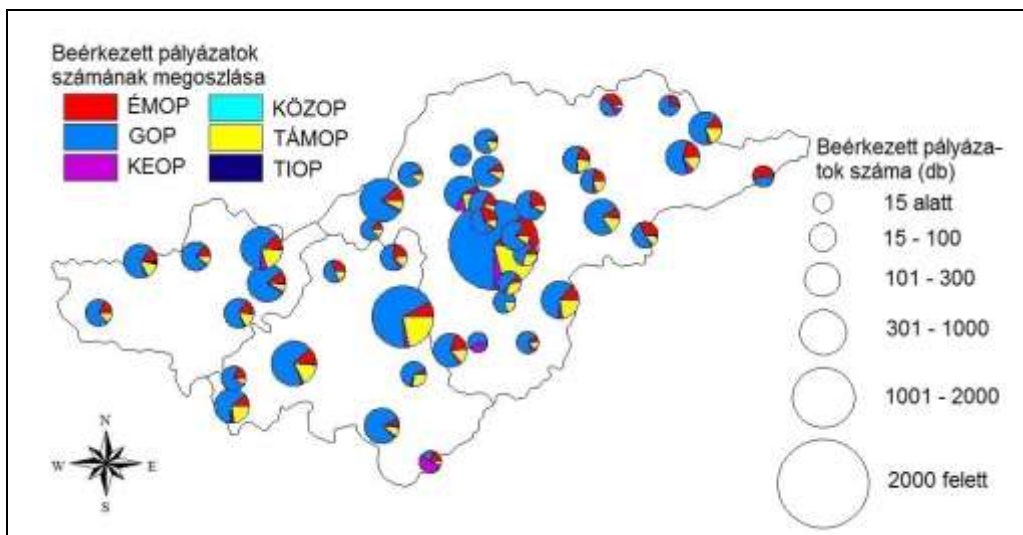

36. ábra: Az egy főre jutó megítélt ÚMFT támogatási összegek a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer és a Népszámlálás adatai alapján saját szerkesztés

A továbbiakban megnéztem, hogy a vállalkozások milyen operatív programokra pályáztak és nyertek. A vállalkozások leginkább a Gazdaságfejlesztési Operatív Programra pályáztak (GOP), amit aztán a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP), az Észak-Magyarországi Operatív Program (ÉMOP) és a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP) követett (37. ábra).

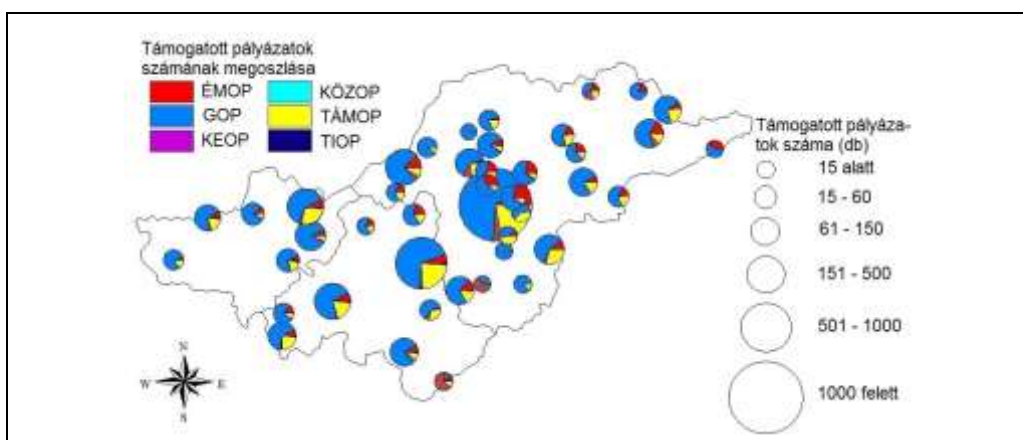
Gyakorlatilag Kisköre volt az egyetlen város a régióban, ahol nem a gazdaságfejlesztésre beadott pályázatok száma volt a legtöbb. A Közlekedés Operatív Program (KÖZOP) és a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) esetében alig volt város, ahonnan a vállalkozások pályázatot adtak volna be.

37. ábra: A beérkezett pályázatok számának megoszlása operatív programonként a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

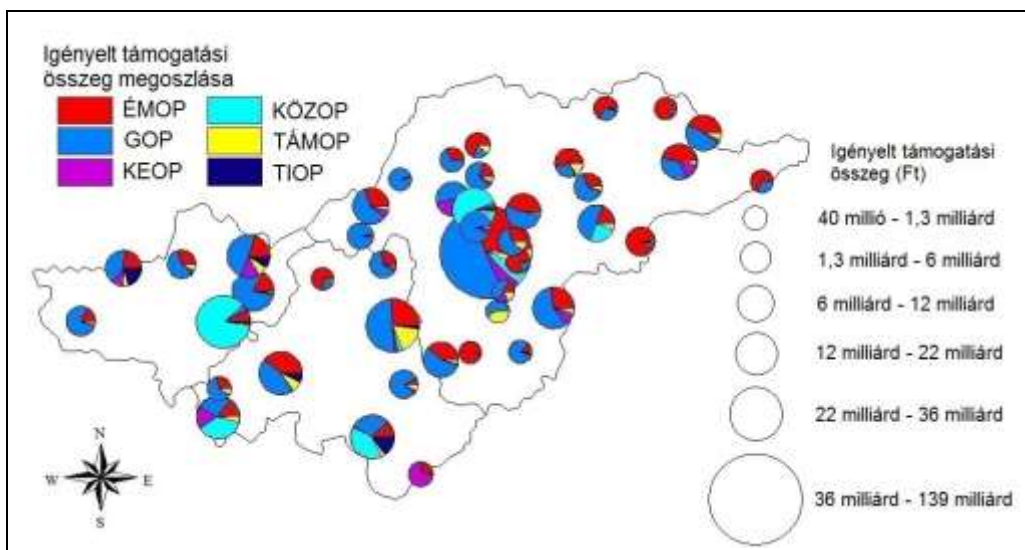
Ezt követően érdemes megnézni, hogy a támogatott pályázatok tekintetében mit mutat a kép. Nagy változásokat nem láttunk, hiszen ebben az esetben is a Gazdaságfejlesztési Operatív Program vezetett, amit aztán a Társadalmi Megújulás, az Észak-Magyarországi és a Környezet és Energia Operatív Program követett (38. ábra). A Közlekedés és a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program aránya elhanyagolható volt.

38. ábra: A támogatott pályázatok számának megoszlása operatív programonként a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Ezek után megvizsgáltam a pályázati összegeket is a tekintetben, hogyan oszlanak meg operatív programonként. Elsőként az igényelt pályázati összegek megoszlását néztem meg. Legelőször is az már jól látszott, hogy jóval színesebb volt a kép, mint amit a pályázatok számánál tapasztaltam. Ebben az esetben is a gazdaságfejlesztés vezetett, azonban már közel sem olyan mértékben, mint a benyújtott pályázatok tekintetében, hiszen itt már több város esetében is más operatív programok képviseltek nagyobb összeggel nagyobb részarányt (39. ábra).

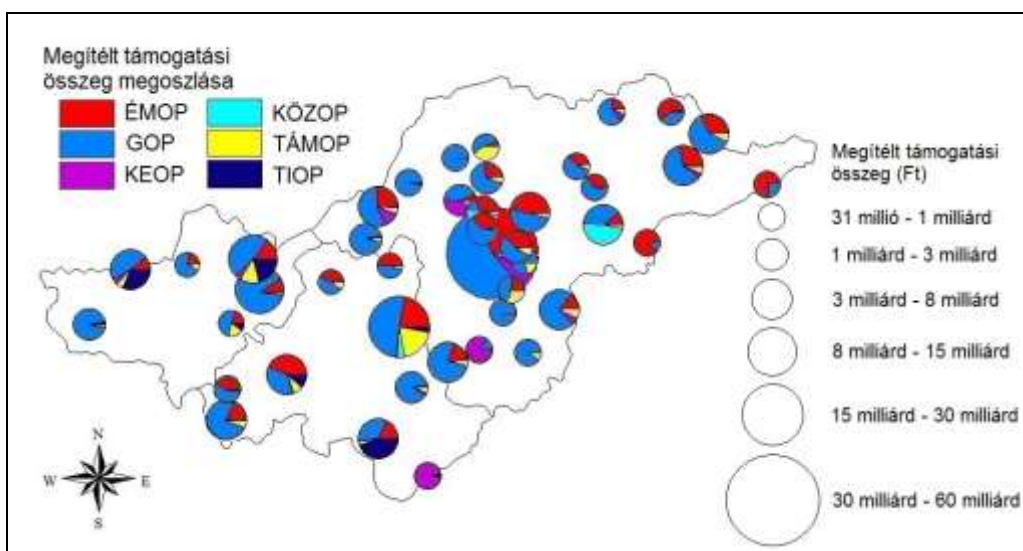
39. ábra: Az igényelt támogatási összegek megoszlása operatív programonként a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban
 Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A második helyet az Észak-Magyarországi Operatív Program foglalta el, majd a közlekedésfejlesztés következett. Ez utóbbi helye és összege azért is volt érdekes, mert 18 pályázattal csak 8 város volt érintett, de a pályázatok jellegüknél fogva jelentős pénzügyi forrásokat igényeltek volna. Hasonló volt a helyzet a Környezet és Energia Operatív Program tekintetében is, amely holtversenyben állt a negyedik helyen a Társadalmi Megújulás Operatív Programmal, annak ellenére, hogy ez utóbbira 4 várostól eltekintve (Pálháza, Cigánd, Rudabánya, Mezőkeresztes) mindegyik pályázott. Bár a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programra viszonylag kevesen pályáztak (9 város), de azért részarányuk néhány város esetében jelentősebbnek volt mondható (Balassagyarmat, Heves, Salgótarján).

Az igényelt támogatási összegek megoszlását követően szemügyre vettem a megítélt támogatási összegeket is. A gazdaságfejlesztés itt is vezetett, amit aztán az Észak-

Magyarországi, a Társadalmi Megújulás, a Környezet és Energia, a Társadalmi Infrastruktúra és a Közlekedés Operatív Program követett (40. ábra).

A közlekedésfejlesztés szerepel az utolsó helyen, még ha az igényelt pályázati források között meglehetősen magas összeggel is képviseltette magát: a régió városainak vállalkozásai által a Közlekedési Operatív Program keretében igényelt támogatási összegeknek csupán csak 6,6%-át ítélték meg.

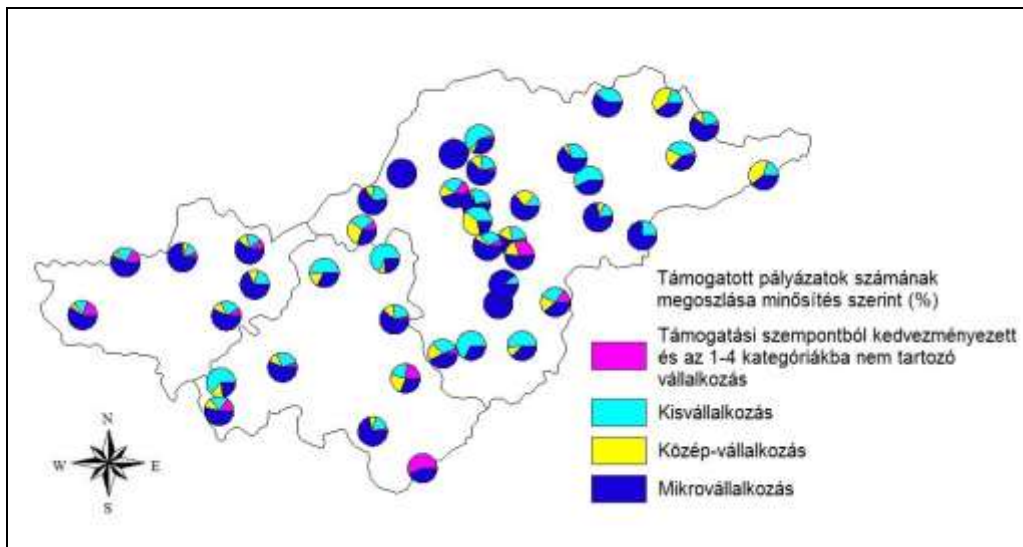

40. ábra: A megítélt támogatási összegek megoszlása operatív programonként a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Érdeemes arra is kitérni, hogy milyen típusú vállalkozások nyertek a pályázatokon. A mikrovállalkozások aránya a legmagasabb, amit aztán a kis-, majd a közép-vállalkozások követtek (41. ábra).

Az országos (település) átlag esetében is ez volt a trend, azonban az értékeknél voltak eltérések. A mikrovállalkozások aránya (54%) a régió városaiban magasabb volt, mint az országos (település) átlagé (52%) és ugyanez igaz a közép-vállalkozásokra is (12%; 11%). A kisvállalkozások esetében azonban az országos átlag (30%) felülmúlta a régió városiáét (28%).

41. ábra: A támogatott pályázatok számának megoszlása minősítés szerint a vállalati szféra esetében az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Összességében tehát elmondható, hogy a régió vállalkozói igyekeztek minden pályázati lehetőséget megragadni, igaz a beérkezett pályázatoknak kb. az 50%-a került a támogatott kategóriába. A vállalkozói réteg elsősorban a Gazdaságfejlesztés Operatív Program iránt érdeklődött leginkább a pályázati számokat tekintve, ami a pénzüsszegek alakulását illeti már árnyaltabb a kép, de azért ebben az esetben is ez dominált. A nyertes pályázatok között elsősorban a mikro- illetve a kisvállalkozások voltak, amiből arra is következtetni lehet, hogy a régió vállalkozói összetételét is ők uralták, kevés a középvállalkozás.

A települési szintű vizsgálatok lezárásaként kísérletet tettem az egyes városok vállalkozói pályázati teljesítményének összehasonlítására és az azt befolyásoló tényezők megállapítására. A pályázati teljesítmény mérése egy négy adatból álló mérőszámot használtam: figyelembe vettem az 100.000 főre jutó beadott pályázatok számát, a nyerési arányt, az egy főre jutó támogatási összeget és az egy vállalkozásra jutó támogatási összeget. Az érintett mutatók esetében (a túlságosan nagy szélsőértékek hatásának kiküszöbölése érdekében) az egyes városokat az eredményesség szempontjából sorrendbe állítottam, és az így kapott pontszámok átlaga jelentette a végső értéket. Az adatok alapján (14. táblázat) megállapítható, hogy a legjobban teljesítő városok a négy mutató közül háromban jól teljesítettek (az egyedüli kivételt a nyerési arány jelentette, míg a legrosszabb mutatókkal rendelkező városok minden szempontból kedvezőtlen értékeket mutattak fel.

14. táblázat Az egyes városok vállalkozóinak pályázati teljesítményének sorrendje különböző mutatók alapján az ÚMFT-ben az Észak-magyarországi régióban

	A	B	C	D	átlag
Sajóbábony	14	4	2	1	5,3
Szikszo	13	8	1	2	6,0
Bátonyterenye	27	3	3	3	9,0
Szerencs	26	1	4	6	9,3
Eger	10	5	7	18	10,0
Heves	23	7	6	5	10,3
Sárospatak	4	13	12	14	10,8
Miskolc	16	10	10	13	12,3
Sátoraljaújhely	7	23	11	10	12,8
Bélapátfalva	15	6	20	11	13,0
Borsodnádásd	2	38	8	4	13,0
Rétság	40	2	5	7	13,5
Mezőkövesd	8	22	13	17	15,0
Edelény	6	16	24	16	15,5
Tiszaújváros	24	11	15	15	16,3
Balassagyarmat	31	18	9	12	17,5
Salgótarján	12	24	17	20	18,3
Felsőszolca	21	14	18	21	18,5
Abaujszántó	34	17	14	9	18,5
Kisköre	20	32	16	8	19,0
Gyöngyös	19	12	19	29	19,8
Szendrő	1	28	31	27	21,8
Hatvan	18	25	22	24	22,3
Encs	9	21	33	33	24,0
Tokaj	33	15	23	26	24,3
Füzesabony	29	33	21	19	25,5
Pálháza	3	29	35	37	26,0
Ózd	37	19	25	25	26,5
Lőrinci	11	31	34	31	26,8
Kazincbarcika	17	30	29	32	27,0
Szécsény	36	9	28	35	27,0
Gönc	42	26	27	23	29,5
Alsószolca	22	35	32	30	29,8
Pásztó	35	20	30	36	30,3
Sajószentpéter	32	36	26	28	30,5
Cigánd	30	40	36	22	32,0
Putnok	25	34	37	34	32,5
Mezőkeresztes	5	43	43	42	33,3
Pétervására	38	27	38	39	35,5
Mezőcsát	28	42	40	40	37,5
Nyékkládháza	39	37	42	43	40,3
Rudabánya	43	41	39	38	40,3
Emőd	41	39	41	41	40,5

A – nyeresi arány (nyertes pályázatok száma/beadott pályázatok száma, B – 100.000 főre jutó nyertes pályázatok száma, C – egy főre jutó nyertes pályázatok száma, D – egy vállalkozásra jutó nyertes pályázatok száma

Forrás: Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A pályázati teljesítmény mögött álló, azt befolyásoló potenciális tényezők közül háromnak a hatását feltételeztem és vizsgáltam: lakosságszám, 1.000 főre jutó vállalkozások száma, bruttó hozzáadott érték/fő. Az eredmények szerint (15. táblázat) a pályázati teljesítmény bizonyos mértékben függ az adott település nagyságától, a vállalkozások relatív számától és a helyi gazdaság erősségétől: a jobb vállalkozói pályázati teljesítményt felmutató települések nagyobb lakosságszámúak, magasabb a vállalkozások relatív száma és a helyi gazdaság ereje

15. táblázat: A pályázati teljesítmény és a városokra jellemző mutatók közötti kapcsolat (első ötöd – a legjobb teljesítmény felmutató városok, ötödik ötöd – a legrosszabb teljesítményt felmutató városok, az egyes cellákban az oda tartozó városok átlagértékei találhatók)

pályázati teljesítmény sorrendje	lakosság-szám	1.000 főre jutó vállalkozások száma	bruttó hozzáadott érték/fő (ezer Ft)
első ötöd	31.823	57,9	1.026
második ötöd	13.442	54,8	1.414
harmadik ötöd	9.752	53,8	818
negyedik ötöd	11.996	48,1	611
ötödik ötöd	5.341	35,4	198

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés, Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer

A három tényező közül a leggyengébb a lakosságszám befolyása, ugyanakkor a másik két tényező hatásának erőssége közötti különbség nem egyértelmű (16. táblázat): a Pearson-féle korrelációs együttható esetében a vállalkozások relatív számának, míg a Spearman-féle korrelációs együttható esetében a bruttó hozzáadott érték hatása erősebb.

16. táblázat A pályázati teljesítmény és a városokra jellemző mutatók közötti kapcsolat erőssége

	lakosság-szám	1.000 főre jutó vállalkozások száma	bruttó hozzáadott érték/fő
Pearson-féle korrelációs együttható	0,243	0,360*	0,344*
Spearman-féle korrelációs együttható	0,305*	0,359*	0,428*

* - a kapcsolat 0,05-ös szinten szignifikáns

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés, Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer

A térség pályázati aktivitásának és hatékonyságának a vizsgálata után részletesen kitérek az Észak-Magyarországi Operatív Programra, annak is azon elemeire, amelyek a zöld- és barnamezős beruházásokat érintették. Itt már nemcsak a vállalkozások, hanem az önkormányzatok, a non-profit szervezetek és az ezeken kívüliek nyertes pályázatait is számba vettem a teljesség kedvéért.

2007 és 2013 között a Regionális Operatív Programok keretében mintegy 1650 milliárd forint került megállapításra (http://palyazat.gov.hu/uj_magyarorszag_fejlesztési_terv), amelyből az Észak-Magyarország Operatív Program (ÉMOP) közel 287 milliárddal részesült. Az operatív programban meghatározott célok megvalósítása érdekében 5 prioritást jelöltek meg, és ezek mentén került felhasználásra ez a pénzösszeg:

1. Versenyképes helyi gazdaság megteremtése
2. Turisztikai potenciál erősítése
3. Településfejlesztés
4. Humán közösségi infrastruktúra fejlesztése
5. Térségi közlekedés fejlesztése

A prioritások közül a „Településfejlesztés” részesedése volt a legnagyobb: majdnem 30% (28,5%). Ezt követte a „Humán közösségi infrastruktúra fejlesztése” (22,6%), a „Turisztikai potenciál erősítése” (20,8%), aztán a „Versenyképes helyi gazdaság megteremtése” (14,5%) és végül a „Térségi közlekedés fejlesztése” (10,1%) (plusz technikai segítségnyújtás 3,6%). (<http://www.norda.hu/uj-szechenyi-terv/eszak-magyarorszagi-operativ-program/>)

A program első prioritásában a támogatási konstrukciók között szerepeltek a barnamezős beruházások, fejlesztések, start-up cégek létrehozása, telephelyfejlesztések, inkubátorházak, ipari parkok létesítése, fejlesztése. A második prioritásra is részletesebben kitérek, mivel a turisztikai beruházások a fejlesztési stratégiákban is sokszor szerepelnek, másrészt pedig a turisztikai beruházások, attrakciók, szolgáltatások egy jelentős része zöldmezős, de esetenként barnamezős beruházás is előfordul (ez utóbbira jó példa Tokajban az egykori bányaudvarból kialakított Fesztiválföld).

Az operatív program keretében összesen 2.324 darab projekt nyert támogatást. A program első prioritása keretében 522 pályázat részesült támogatásban, melyből 486-ot (93,1%) vállalkozások nyertek el (17. táblázat), alapvetően összhangban állt a különböző támogatási konstrukciók jellegzetességeivel. Az adott pályázatok közül 336 városokhoz kötődik (69,1%), és ez jól mutatja a gazdaság igen jelentős térségi koncentrálódását.

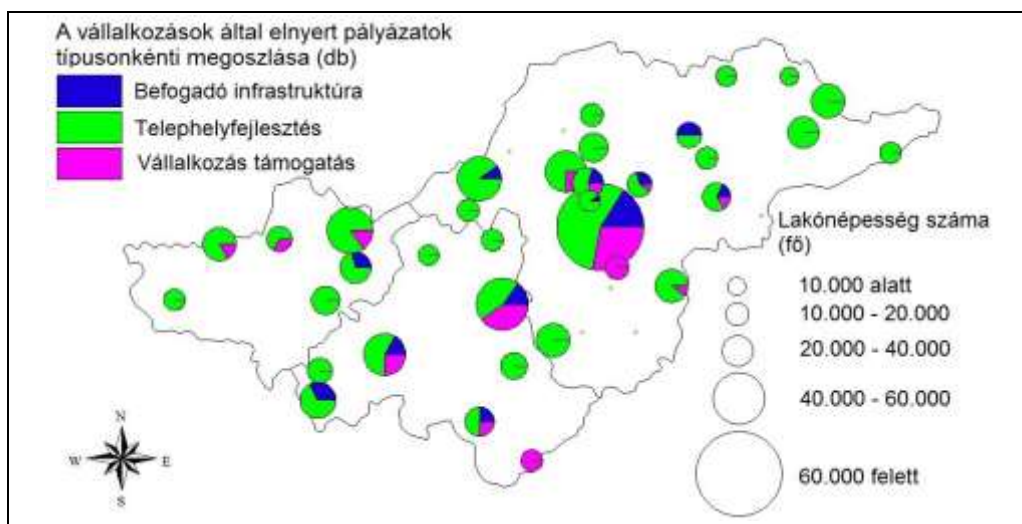
17. táblázat: Az ÉMOP 1. prioritásához tartozó támogatási konstrukciókban nyertes pályázók típusonkénti megoszlása (nyertes pályázatok száma/városi nyertes pályázatok száma)

Támogatási konstrukciók	Vállalkozás	Önkormányzat	Non-profit, egyéb
Befogadó infrastruktúra kialakítása	57/42	8/8	10/10
Telephelyfejlesztés	354/238	-	-
Vállalkozások támogatása	75/56	-	18/17

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

Összesen 35 város vállalkozói részesültek támogatásban, közülük is a miskolci vállalkozók 112 db nyertes pályázatukkal kiemelkednek (42. ábra). Az is jól látszik, hogy a telephelyfejlesztésre irányuló konstrukciók voltak a legnépszerűbbek szinte az összes város legalább egy ilyen típusú pályázattal rendelkezett (kivételt képez Kisköre és Nyékládháza).

A 10.000 és 20.000 fő közötti népességgel rendelkező városok (11 db) voltak Miskolc után a legsikeresebbek A támogatás aránya átlagosan 50% és 60% körüli volt, 100 %-os támogatásban csak a ÉMOP 1.1.1/D-10 Regionális Tőkebefektetési Alap (1 db), a ÉMOP 1.1.2-10 Vállalati tanácsadás (1 db) című támogatási konstrukció esetében részesültek.

42. ábra: Az ÉMOP 1. prioritásához tartozó támogatási konstrukció típusonkénti megoszlása (nyertes pályázatok száma/városi nyertes pályázatok száma) az Észak-magyarországi régióban

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A non-profit és egyéb szervezetek 28 nyert pályázattal rendelkeztek, melyből 27-et városiak nyertek meg (Eger 5, Miskolc 10, Sajóabony 3, Felsőzsolca 3, Ózd 2, Sátoraljaújhely 2, Gyöngyös 2). A támogatás aránya 50% és 80% között változott. Az önkormányzatok esetében még alacsonyabb számokkal találkoztunk, konkrétan 4 város (Kazincbarcika 3, Pálháza 2, Szikszó 2, Bátorfyerenye 1) 8 projektre kapott támogatást, melynek mértéke 50%, 78%, 80% és 70% volt

Az operatív program eredményeképpen összesen 1.320 munkahelyet hoztak létre, 26,8 ha barnamezős terület vált aktívá, 12,4 ha rekultiváltak, 369 ha-on infrastruktúrafejlesztést végeztek ipari parkokban és ipari területeken. (<http://www.szpi.hu/download/Tavaszi-konferenciasorozat/Eloadasok-letoltheto-anyagai/Salgotarjan/Gutyan-Gergely-NORDA.pdf>)

A pályázatok tekintetében magától értetődően merül fel a kérdés, milyen kapcsolat figyelhető meg a településfejlesztési dokumentumokban megfogalmazott elképzelések, illetve a pályázati eredmények között. Az érintett vizsgálatokat elsősorban az a tény hátráltatja, hogy települési szintű adatok csak a nyertes pályázatokról vannak, és nyilvánosan nem érhetőek el információk egy adott konstrukcióban beadott pályázatokról (így például elképzelhető, hogy egy település az IVS-ben fontosnak tartotta a barnamezős területek megújítását, és adott is be ilyen jellegű pályázatot, de az nem nyert), ugyanakkor úgy vélem, bizonyos következtetések így is levonhatók.

Az Észak-Magyarországi régióban barnamezős területek megújítására szolgált az ÉMOP 1.1.1/D és részben az ÉMOP 1.1.1/A konstrukció, amelyek keretében azonban olyan kevés nyertes pályázat született, hogy komolyabb elemzés nem lehetséges (azt a tényt ugyanakkor fontos kiemelni, hogy ezek döntő része olyan településről – Miskolc, Eger, Sajószentpéter – érkezett, amelyek a fejlesztési dokumentumokban említették ezt a témakört). A befogadó infrastruktúra fejlesztését szolgáló többi ÉMOP 1.1.1 konstrukció alapvetően a zöldmezős beruházásokat támogatta (pl. inkubátorházak, ipari parkok kialakítása), és a pályázatok száma itt már lehetővé tette az elemzést.

Az adatok szerint (18. táblázat) az elképzelések és a ténylegesen elnyert pályázatok között megfigyelhető bizonyos kapcsolat. A zöldmezős beruházások közül a gazdasági jellegű elképzeléseket fontosnak tartó településeken a befogadó infrastruktúra fejlesztését szolgáló nyertes pályázatok relatív adatai lényegesen magasabbak, mint az ilyen jellegű tervekre kisebb figyelmet fordító települések értékei.

18. táblázat Az Integrált Városfejlesztési Stratégiákban a gazdasági/ipari jellegű zöldmezős hasznosításra vonatkozó elképzelések és az ÉMOP zöldmezős jellegű konstrukcióiban nyertes pályázatok közötti kapcsolat

a települések besorolása	az érintett nyertes pályázatok egy főre jutó értéke (Ft)
a gazdasági célú hasznosítás erősen jelen van az IVS-ben	20.241
a gazdasági célú hasznosítás jelen van az IVS-ben	12.526
a gazdasági célú hasznosítás nincs jelen IVS-ben	2.159

Forrás: a 9. táblázatban szereplő adatok és a Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A 2. prioritás kapcsán a turisztikai jellegű projektekre lehetett pályázni. 209* pályázat részesült támogatásban, melyből a vállalkozások 49-cel rendelkeztek, ebből 26 városi, de ezen csak 5 város osztozott (Miskolc- 13, Eger- 6, Gyöngyös- 4, Tiszaújváros- 2, Sárospatak 5) (19. táblázat). A támogatás mértéke meglehetősen széles intervallumot ölelt fel (18% - 90%), de a legtöbb a 40% és 50% körüli volt.

19. táblázat: Az ÉMOP 2. prioritásához tartozó támogatási konstrukciók megoszlása

Támogatási konstrukció	Vállalkozás	Önkormányzat	Non-profit, egyéb
ÉMOP 2.1.1/A Turisztikai attrakciók fejlesztése		2/1	1/1
ÉMOP 2.1.1/A-09-2f Versenyképes turisztikai termék- és attrakciófejlesztés - kiemelt projektek		2/2	1/1
ÉMOP 2.1.1/A- 12-k Kiemelt turisztikai termék- és attrakciók fejlesztése			5/2
ÉMOP 2.1.1/A- 12-k1 Kiemelt turisztikai termék- és attrakciók fejlesztése			2/1**
ÉMOP 2.1.1/A- 12-k2 Kiemelt turisztikai termék- és attrakciók fejlesztése			3/2

* Az adatok csak azon pályázatokra és kiemelt projektekre vonatkoznak (az összefoglaló a technikai segítségnyújtás és a pénzügyi alap projekteket nem tartalmazza), ahol rögzítésre került a helyszíne. A támogatott és a szerződéssel rendelkező projektek adatai között nem szerepelnek a támogató döntés, illetve a szerződés kötés után visszalépett, visszavont projektek. 2016.10.14-i adat.

ÉMOP 2.1.1/A- 14 Kiemelt turisztikai termék- és attrakciók fejlesztése			1/1
ÉMOP 2.1.1/B Turisztikai attrakciók fejlesztése*	12/8	8/3	3/0
ÉMOP 2.1.1/B-09 Turisztikai attrakció fejlesztése	3/1	7/4	3/3
ÉMOP 2.1.1/B-12 Turisztikai attrakció és szolgáltatások fejlesztése			33/17
ÉMOP 2.1.1/B-2f Turisztikai attrakciók fejlesztése	7/4	6/2	3/0
ÉMOP 2.1.1/C-11 Turisztikai szolgáltatások fejlesztése			43/26
ÉMOP 2.1.1/E-12 Egészségügyi turizmus szolgáltatásainak fejlesztése a konvergencia régiókban			2/0
ÉMOP 2.1.1/F-14 Kiemelt turisztikai attrakciók- és szolgáltatások fejlesztése			1/1
ÉMOP 2.2.1 Kereskedelmi szálláshelyek és szolgáltatásaik fejlesztése	11/7		1/0
ÉMOP 2.2.1-09 Kereskedelmi szálláshelyek és szolgáltatások minőségi fejlesztése	16/6		
ÉMOP 2.2.1-12 Üzleti célú szálláshelyek fejlesztése			13/7
ÉMOP 2.3.1 Turisztikai desztináció menedzsment szervezetek támogatása			9/7
ÉMOP 2.3.1 - 11 Helyi és térségi turisztikai desztináció menedzsment szervezetek létrehozása és fejlesztése			5/3
ÉMOP 2.3.1 - 12 Helyi és térségi turisztikai desztináció menedzsment szervezetek és turisztikai klaszterek létrehozása és fejlesztése			4/4

(*- 2. fordulóba léphet, **- 0,00 Ft megítélt támogatás) (nyertes pályázatok száma/városi nyertes pályázatok száma)

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A non-profit és egyéb szervezeteknél 133 projekt részesült támogatásban, melyből 76 városhoz kötődött. A támogatás aránya jórészt 70 és 80% volt. Az önkormányzatoknak 25 nyertes pályázata volt, melyből 12-t városiaknak ítéltek (Miskolc - 3, Eger - 2, Tokaj - 2, Mezőkövesd - 2, Sátoraljaújhely - 2, Edelény - 1). A

támogatás mértékére néhány kivételtől eltekintve leginkább a 85% volt jellemző. A támogatási konstrukciók közül az attrakciók és a szolgáltatások fejlesztése volt a legsikeresebb. A támogatások mértéke a legtöbb esetben 70% és 85% között alakult, de itt is előfordultak 100%-os vagy közel 100%-os támogatási intenzitású pályázatok (ÉMOP 2.1.1/A- 12-k, 2.1.1/A- 12-k2, ÉMOP 2.1.1/A- 14 Kiemelt turisztikai termék- és attrakciók fejlesztése (5 db, 3 db, 1 db), ÉMOP 2.1.1/B-12 Turisztikai attrakció és szolgáltatások fejlesztése (17 db)).

Az operatív programnak köszönhetően 113 turisztikai attrakció és szolgáltatás, 46 szálláshely és 23 turisztikai desztináció menedzsment és klaszter jött létre. A turisztikai desztináció menedzsmenttel mintegy 1440 szervezet és vállalkozás kötött partnerséget és a turisztikai klaszterekben mintegy 160 vállalkozás kapcsolódott be. Az operatív programnak köszönhetően 585 új munkahely jött létre (<http://www.szpi.hu/download/Tavaszi-konferenciasorozat/Eloadasok-letoltheto-anyagai/Salgotarjan/Gutyán-Gergyely-NORDA.pdf>).

Ha összehasonlítjuk az első két prioritást azt láthatjuk, hogy az elsónél leginkább a vállalkozások, a másodikonál pedig a non-profit és egyéb kategóriába soroltak részéről volt igény (20. táblázat). E két kategória esetében a gazdaságfejlesztésre irányuló nyertes pályázatok jóval meghaladják a turisztikaiakat. Az önkormányzatok esetében összességében nincs jelentősebb különbség a két prioritást illetően. A táblázatból az is jól látszik, hogy a városok által elnyert pályázatokhoz képest (és a régióban levő városok számához képest is) kevés város nyerte meg a pályázatokat. Ez azt mutatja, hogy a pályázások területén van ~~mit~~ még hová fejlődni a városoknak, különösen a kisebbeknek.

20. táblázat: Összefoglaló az ÉMOP 1. és a 2. prioritásához tartozó támogatási konstrukciók megoszlásáról (nyertes pályázatok száma/városi nyertes pályázatok száma (nyertes városok száma))

Támogatási konstrukció	Vállalkozás	Önkormányzat	Non-profit és egyéb
ÉMOP 1.	486/336 (35)	8/8 (4)	28/27 (7)
ÉMOP 2.	49/26 (5)	25/12 (6)	133/76 (20)

Forrás: Széchenyi 2020 jelentéskészítő és lekérdező keretrendszer adatai alapján saját szerkesztés

A településfejlesztés, a humán közösségi infrastruktúrafejlesztés és a térségi közlekedésfejlesztés prioritások és a hozzájuk kapcsolódó támogatási konstrukciók igazán csat áttételesen hatnak a gazdaságra, segítik azt, de nem konkrét gazdasági tevékenységeket jelentenek, így ezért nem tértem ki részletesen rájuk.

Összességében elmondható, hogy az Észak-Magyarországi Operatív Programon belüli első két prioritáshoz kapcsolódó támogatási konstrukcióknak minden eleme rendelkezett legalább egy nyertes pályázattal. A pályázatot nyertek több mint fele városokhoz kötődött. Az önkormányzatok, vállalkozások, non-profit szervezetek és a Jelentéskészítő által be nem sorolt pályázók közül, ez utóbbiak voltak összességében magasan a legsikeresebbek. Az első prioritáshoz kapcsolódó konstrukciók közül a telephelyfejlesztés volt a legeredményesebb, a barnamezők revitalizációja és fejlesztése az ipari parkokkal együtt meglehetősen alacsony arányokkal képviseltette magát. A turisztikai prioritás esetében az attrakciók és a szolgáltatások fejlesztése rendelkezett a legmagasabb számokkal.

VII. Összegzés

Az értekezés lezárásaként az I.3. alfejezetben megfogalmazott kérdésekre az alábbi válaszokat tudom adni.

1. Milyen kapcsolat figyelhető meg a régió válságának okai, illetve a hazai és nemzetközi szakirodalomban megfogalmazott elméletek között?

A válsággal kapcsolatos elméletek közül mind a hagyományos, mind pedig a modern megközelítés elemei felfedezhetők az Észak-magyarországi régióban. Az előbbi vonatkozásában elsősorban a túlzott specializáció emelhető ki (nehézipari ágazatok jelentős fölénye), amely a térséget különösen érzékenyvé tette a szocialista vilárendszer összeomlása miatt bekövetkező külgazdasági sokkra.

A modern megközelítés által említett tényezők közül szintén több is jól tanulmányozható a régióban. Egyrészt megemlíthető a kognitív bezáródás (KGST-hez tartozás), amely bizonyos szintig kényelmessé tette a vállalatokat (a válság nem fog Magyarországra begyűrűzni), és elodázta szükséges technológiai fejlesztések megvalósítását. Másrészt a politikai bezáródáshoz sorolható a szocialista korszak szemléletéből táplálkozó teljes foglalkoztatottságra törekvés és a fennálló viszonyok állami támogatásokkal történő fenntartásának az igénye, amely egy idő után már nem volt biztosítható.

2. Mely típusú fejlesztések élveztek prioritást az elkészült fejlesztési dokumentumokban?

A régi ipari térségek megújításával kapcsolatban megfogalmazott elméleteket a helyi gyakorlattal összehasonlítva több fontos következtetés is levonható. A fejlesztési dokumentumokban több helyen is szereplő barnamezős területek megújításának és zöldmezős területek fejlesztésének az igénye jól illeszkedik a Steiner-féle infrastruktúrafejlesztés javaslatához, valamint a Boschma-Lambooy szerzőpáros által megfogalmazott „Fizikai környezet” rendbetétele intézkedés igen fontos elemének tekinthető.

Alapvetően ezekre a beruházásokra támaszkodva tekintették megvalósíthatónak a munkanélküliség kezelését, amelyet elképzelhetetlennek tartottak a befektetések számának jelentős növekedése nélkül. Ugyanakkor azzal is tisztában voltak, hogy a teljesen azonos lépések csak bizonyos szintig hatásosak, így a megyei fejlesztési dokumentumokban a hasonló beavatkozási lépések mellett, az új versenyelőny megszerzése érdekében eltérő elképzelések is megfogalmazódtak.

A barnamezős területek kapcsán a dokumentumok rehabilitációjuk, szerkezetváltásuk fontosságát emelték ki, ezzel párhuzamosan ugyanakkor a zöldmezős beruházások kiemelt szerepét is hangsúlyozták

3. Milyen jellegű elképzelések fogalmazódtak meg a barna- és zöldmezős területek vonatkozásában a régió városaiban?

A régió városai által elkészített 2007 és 2013 közötti időszakra vonatkozó Integrált Városfejlesztési Stratégiák elemzése átfogó képet nyújtott a települési szinten megfogalmazódott, barna- és zöldmezős területekkel kapcsolatos elképzelésekről. Már a tervek szintjén is több volt a zöldmezős elképzelés, mint a barna, amivel nem is lenne probléma, ha ezzel együtt minden barnamezős terület újból használatba vételre kerülne. A városok barnamezőkkel kapcsolatos tervei nagyrészt a rehabilitációjukról, rekultivációjukról, illetve revitalizációjukról szóltak. Leggyakoribb hasznosítási formaként a gazdasági, a szabadidős, és a zöldterületi jellegűeket nevezték meg. Azonban több esetben még csak most, ezen időszak alatt (2007-2013 között) kívánták a tulajdonviszonyokat rendezni, amely jelentős késlekedést okozott a projektek megvalósításában. A zöldmezős beruházások sajátosságait elemezve leginkább a gazdasági/ipari, a szabadidős és a lakó jellegűek elképzelések szerepét lehet kiemelni. A gazdasági azon belül ipari beruházások esetében a barnamezőknél a logisztikai központ, ipari park, terület, gazdasági terület létesítése, a zöldmezőknél az ipari park, terület fejlesztése, bővítése, kihasználása dominált.

4. Mely települések vállalkozói játszottak kiemelkedő szerepet a pályázati teljesítmény szempontjából?

A települések vállalkozói pályázati teljesítménye mérésére érdekében egy komplex mutatót alkalmaztam, amely a pályázati aktivitást (100.000 főre jutó beadott pályázatok száma), a pályázati hatékonyságot (nyerési arány) és a pályázati eredményességet (egy lakosra, illetve egy vállalkozásra jutó támogatási összeg) foglalta magában. Az eredmények szerint a pályázati teljesítmény bizonyos mértékben függ az adott település nagyságától, a vállalkozások relatív számától és a helyi gazdaság erősségétől: a jobb vállalkozói pályázati teljesítményt felmutató települések nagyobb lakosságúak, magasabb a vállalkozások relatív száma és a helyi gazdaság ereje.

A három tényező közül a leggyengébb a lakosság szám befolyása, ugyanakkor a másik két tényező hatásának erőssége közötti különbség nem egyértelműt): a Pearson-féle korrelációs együttható esetében a vállalkozások relatív számának, míg a Spearmann-féle korrelációs együttható esetében a bruttó hozzáadott érték hatása erősebb.

5. Mely operatív programok élveztek prioritást a régió városaiban működő vállalkozások körében?

A 2004-2006, illetve a 2007-2013 közötti pályázati adatokat elemezve megállapítható, hogy a régió vállalkozói döntő mértékben a vállalkozásfejlesztéssel foglalkozó pályázatokat részesítették előnyben. Ez a 2004-2006 közötti időszakban a Gazdasági Versenyképesség Operatív Programot (GVOP), míg a 2007-2013 közötti periódusban a Gazdaságfejlesztési Operatív Programot (GOP) jelentette, és igaz volt mind a pályázati aktivitás (beadott pályázatok száma és igényelt összeg), mind pedig a pályázati eredményesség (elnyert pályázatok száma elnyert támogatási összeg) esetében. Az adatok mögött elsősorban az a tény állt, hogy az érintett szereplők elsődleges feladatuknak tekintették saját vállalkozásaik fejlesztését, amelyre az adott operatív programok biztosították a legjobb lehetőségeket.

6. Milyen mértékben épültek egymásra a regionális, a megyei és a települési szintű fejlesztési dokumentumokban megfogalmazott elképzelések, valamint a pályázati eredményesség ?

A régióra vonatkozó országos, a regionális, a megyei és a települési szintű fejlesztési dokumentumokat összehasonlítva hasonlóságok (egymással szinkronban lévő elképzelések), illetve különbségek (eltérő hangsúlyok) is megfigyelhetők. Az előbbi kategóriában tartozik, hogy valamennyi dokumentum fontosnak tartotta a barnamezős területek megújítását, amely magában foglalta rekultivációjukat, rehabilitációjukat és a funkcióváltást.

A két terület-típus (barna-, illetve zöldmezős területek) fontosságát vizsgálva megállapítható, hogy az országos, a regionális és a megyei fejlesztési tervekben alapvetően az előbbieket játszották a fő szerepet., míg a települések által elkészített Integrált Városfejlesztési Stratégiákban már a zöldmezős projekt-elképzelések fölényét lehetett megfigyelni. A különbség háttérében minden bizonnyal az a tény áll, hogy a nagyobb léptékű dokumentumok sokkal inkább igyekeztek megfelelni annak az Európai Unió által is sugallt elvnek, hogy nagy hangsúlyt kell fektetni a használaton kívüli területek újbóli hasznosítására. Ezzel szemben a települések vezetői – szembesülve a náluk jelentősebb pénzügyi erőforrásokkal rendelkező befektetők igényeivel – már nagyobb figyelmet fordítottak a beruházások számára korlátozásokat nem tartalmazó zöldmezős területek kialakítására, és oda fejlesztések vonzására.

A különböző szinten elkészített dokumentumok között különbségek figyelhetők meg a konkrét fejlesztések vonatkozásában is. A nagyobb léptékű (elsősorban az országos és regionális) tervek a barna- és zöldmezős területeken megvalósítandó potenciális beruházások esetében kiemelt figyelmet fordítottak a „tudás-város”, „kreatív-város”,

innováció, környezetvédelmi ipar témakörére, ugyanakkor a települési szintű dokumentumokban csak nyomokban lehet ehhez kapcsolódó projekteket felfedezni. Az eltérés véleményem szerint az előző bekezdésben említett okra vezethető vissza: az országos, regionális és megyei tervek készítői a magasabb szintről érkező elvárásoknak igyekeztek megfelelni, míg a település dokumentumok alapvetően a helyben felmerült problémák megoldását tartották fontosnak, amely azonban csak korlátozottan volt lehetséges a magasabb szintű tervekben szereplő elképzelések segítségével.

Az Integrált Városfejlesztési Stratégiákban megfogalmazott elképzelések és a ténylegesen elnyert pályázatok közötti kapcsolat elemezve bizonyos összefüggés megfigyelhető. A zöldmezős beruházások közül a gazdasági jellegű elképzeléseket fontosnak tartó településeken a befogadó infrastruktúra fejlesztését szolgáló nyertes pályázatok relatív adatai lényegesen magasabbak, mint az ilyen jellegű tervekre kisebb figyelmet fordító települések értékei.

VIII. Summary

Relying on studies, I can provide the following answers to the questions raised in the sub-chapter I.3, which can, at the same time, also be considered as the scientific results of my dissertation.

1. What relationship can be observed between the causes of the crisis of the region and the theories formulated in the Hungarian and international literature?

Among the theories related to the crisis, the elements of both the conventional and the modern approaches can be discovered in the North Hungary region. In terms of the former, it is especially excessive specialization that can be highlighted (the dominance of heavy industry), which has made the region particularly sensitive to the shock caused by the foreign economy due to the collapse of the socialist systems in the world.

Several of the factors mentioned in theories using modern approaches can also be studied in the region. On the one hand, we can mention the cognitive closure (belonging to COMECON), which made companies comfortable to a certain extent (“the effects of the crisis will not reach Hungary”), and put off the realization of the necessary technological developments. On the other hand, components of the political closure included the striving for full employment, which was based on the ideology of the socialist era, as well as the need for maintaining the existing conditions with state aid, which has become unsustainable after a while.

2. What types of developments enjoyed a priority in the development documents drawn up?

By comparing the theories formulated in connection with the renewal of the old industrial areas with local practices, we can draw several important conclusions. The need for the renewal of brownfields and the development of greenfield areas, mentioned in several places in the development documents, aligns well with Steiner’s suggestions on infrastructural development, and can also be considered as an important element of the measure referred to as the improvement of the “Physical environment”, formulated by Boschma and Lambooy.

It was fundamentally relying on these investments that the handling of the issue of unemployment was regarded feasible, which was considered inconceivable without a significant increase in the number of investments. At the same time, they were also aware that the fully identical steps were only effective up to a certain level, and therefore, in the county-level development documents, in addition to similar steps of

intervention, some different ideas were also formulated in the interest of achieving the new competitive advantage.

The documents underlined the importance of the rehabilitation of brownfield areas and of structural change; in a parallel way, however, they also emphasized the special role played by greenfield investments.

3. What concepts were formulated in connection with the brownfield and greenfield investments on the settlements of the region?

The analysis of the Integrated Urban Development Strategies prepared by the settlements of the region for the period between 2007 and 2013 provided a comprehensive overview of the concepts related to the brownfield and greenfield areas, formulated on the level of settlements. In these local-level plans there were already more proposed greenfield than brownfield developments proposed, which would not have been a problem in itself, if at the same time all brownfield areas could also be brought back into use. The plans of the settlements related to brownfield areas were predominantly about their rehabilitation, recultivation and revitalization. The most frequently mentioned forms of utilisation were for economic and leisure purposes, as well as use as green areas. In many cases, however, they only intended to settle the ownership relations in this period (between 2007 and 2013), which caused significant delays in the realization of the projects.

An analysis of the characteristic features of greenfield investments reveals that it is mainly the role of economic/industrial, leisure and residential purpose projects that could be underlined. In terms of economic purposes, and specifically within this group, in case of industrial investments, the creation of logistics centres, industrial parks and other economic-purpose areas dominated, while greenfield investments typically included the development, expansion or use as industrial parks and areas.

4. The businesses of which settlements played an outstanding role in terms of their grants-related performance?

In the interest of measuring the performance of local businesses in terms of their grants-related performance, I used a complex indicator, which combined their level of grants-related activity (the number of grants submitted per 100,000 population), the efficiency (ration of grant applications selected for funding) and results (the amount of the grants awarded per capital and per business). According to the results, the grants-related performance depends, to a certain extent, on the size of the given settlement, the relative number of businesses and the strength of the local economy:

settlements with better grants-related performance indicators generally have a larger population, a higher relative number of businesses, and the stronger local economy. From among the three factors, the weakest influence is exercised by the population size, while the difference between the strength of the other two factors is not clear: in case of the Pearson-correlation coefficient, it is the relative number of businesses, while in case of the Spearman-correlation coefficient, it is the gross added value that has a stronger impact.

5. Which operational programmes enjoyed a priority among the business enterprises on the settlements of the region?

Based on the analysis of the data pertaining to the grants in the 2004-2006 and the 2007-2013 periods, we can conclude that the decisive majority of the grants linked to economic operators in the region were for the purpose of business development. In the 2004-2006 period, this meant the Economic Competitiveness Operational Programme (GVOP), replaced in the 2007-2013 period by the Economic Development Operational Program (GOP), and it was true for both the level of activity (number of grant applications submitted and amounts applied for) and the effectiveness of the applications (number of winning applications, amounts awarded). What primarily could be found behind these data was the fact that the economic operators concerned considered the development of their own businesses as their primary task, for which the given operational programmes provided the best opportunities.

6. To what extent did the ideas formulated in the regional, county, and settlement-level development programmes and the successfulness in the grant applications build upon each other?

A comparison of the national, regional, county and settlement-level development documents pertaining to the region reveals both similarities (ideas in alignment with each other), as well as variations (differences in emphasis). An example for the similarities is that all documents considered the renewal of the brownfield areas, including their recultivation, rehabilitation and the changing of their function, as an important task.

As far as the importance of the two types of areas (greenfields and brownfields) is concerned, it can be concluded that the national, regional and county-level development plans were dominated by the former, while in the Integrated Urban Development Strategies prepared by the settlements, the dominance of greenfield project ideas could be observed. What is likely in the background of this difference is that higher-level documents were striving much more to comply with the principle,

also suggested by the European Union, that much emphasis should be placed on restoring the use of brownfield areas. By contrast, the leaders of the settlements – having been faced with the needs of the investors disposing over much more significant financial resources than the settlements – already played more attention to the establishment of greenfield areas, which generally pose much fewer restrictions for investors, and to attracting investors to such areas.

Differences can also be observed between the documents prepared for the various levels in terms of the specific developments proposed. In case of potential investments to be realized on brownfield and greenfield areas, higher-level (especially national and regional) plans devoted particular attention to the themes of “knowledge-city”, “creative city”, innovation and environmental protection, while such projects could scarcely be found in the settlement-level documents. In my opinion, this difference can be traced back to the reason mentioned in the previous paragraph: those drawing up the national, regional and county-level plans were striving to satisfy expectations coming from a higher level, while the settlement-level documents fundamentally considered the solution of the locally arising problems as important, which was only possible to a limited extent when building on the ideas in the higher-level plans.

Analysing the ideas formulated in the Integrated Urban Development Strategies and the actual grant applications selected for funding reveals certain links. The relative data of winning grant applications aimed at the development of the receiving infrastructure showed better results on settlements that considered economic-type ideas important than in case of settlements devoting less attention to such plans.

Felhasznált irodalom

ALFÖLDI, L. – BARTA, I. (2002): A megye gazdasága a harmadik évezred elején. In: (szerk. VIGA GY.) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyekönyv 2002. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés Kiadványa, Miskolc, 219-246.

BAKOS, I. (2006): A kohászati válság okai és regionális hatásai a borsodi iparvidéken. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 3(1), 12-35.

BARTA, GY. (témavezető) (2002a): Gazdasági átalakulás Budapest barnaövezetében. MTA RKK BO, Budapest, 89-108.

BARTA, GY. (2002b): A magyar ipar területi folyamatai 1945-2000. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 272.

BARTA, GY. (szerk.) (2004): A budapesti barnaövezet megújulási esélyei. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 347.

BARTA, GY. (témavezető) (2007): Regionális Fejlesztési Operatív Program (ROP 2.2.): A városi területek rehabilitációját célzó intézkedések értékelése. Zárótanulmány. MTA RKK KÉTI, Budapest, 151.

BARTA, GY. (2009): Integrált városfejlesztési stratégia: a városfejlesztés megújítása. Tér és Társadalom, 23(3), 1-12.

BARTA, GY. – BELUSZKY, P. – CZIRFUSZ, M. – GYÓRI, R. – KUKELY, GY. (2006): Rehabilitating the Brownfield Zones of Budapest. Discussion Papers. No. 51. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, 75.

BEILEIN, A. (2010): Aktivierung von Stadtbrachen für das Wohnen. Chancen und Hemmnisse zwischen Standortprägung, Image und Nachfragetrends. Informationen zur Raumentwicklung, Heft 1/2010, 13-25.

BIRCH, K. – MACKINNON, D. – CUMBERS, A. (2010): Old Industrial Regions in Europe: A Comparative Assessment of Economic Performance. Regional Studies, 44(1), 35–53.

BLAŽEK, J. – BEČICOVÁ, I. (2014): In-depth Comparative Analysis of Specific Territorial Cases: Moravian-Silesian Region Case Study Report, The GRINCOH FP7 project, Working paper, 1-27.

BOGÁR L. – KOVÁCS L. – MIKLÓS I. (1986): Gazdasági viszonyok. In: (szerk. GYENES L.) Borsod-Abaúj-Zemplén. Magyarország megyéi. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 89-122.

BOSCHMA, R. – LAMBOOY, J. (1999): Why do old industrial regions decline? An exploration of potential adjustment strategies (first draft paper to be presented at the European RSA-congress, Dublin, Ireland, august 23-27, 1999), 1-26

BUTZIN, B. – FRANZ, M. – KOGELHEIDE, C. (2006): Konzepte der Nachhaltigkeit für die Flächen-Umnutzung in alten Industrie-Regionen. Schriftenreihe der Deutschen Gesellschaft für Geowissenschaften, Heft 37, Hannover, 61-71.

CEMAT (2007): Spatial development glossary (bilingual edition): European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT), Council of Europe Publishing, Territory and Landscape Series No. 2, 76.

DE SOUSA, C.A. (2002): Measuring the public costs and benefits of brownfield versus greenfield development in the Greater Toronto area. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 29(2), 251-280.

DE SOUSA, C.A. – WU, C. – WESTPHAL, L.M. (2009): Assessing the Effect of Publicly Assisted Brownfield Redevelopment on Surrounding Property Values. *Economic Development Quarterly*, 23(2), 95-110.

EC (2011): A New Regional Competitiveness Index. Brussel

EC (2013): EU Regional Competitiveness Index 2013. Brussel

EC (2017): The EU Regional Competitiveness Index 2016. Luxembourg

EC (2019): The EU Regional Competitiveness Index 2019. Luxembourg

EUROPEAN COMMISSION (2007): Final Report of the Expert Group on Enterprise Clusters and Networks, 3-92

ENYEDY, GY. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 138.

FACULTY OF ARTS (2012) BRM – Brownfield Revitalisation Methodology. Faculty of Arts, University of Maribor, Maribor, 90.

FERBER, U. (1997): Brachflächen-Revitalisierung. Internationalen Erfahrungen und mögliche Lösungsoptionen. Sächsisches Staatsministerium für Umwelt und Landesentwicklung, Drezda, 45.

FERBER, U. – GRIMSKI, D. – MILLAR, K. – NATHANAIL, P. (2006): Sustainable Brownfield Regeneration: CABERNET Network Report, The University of Nottingham, 274-281.

FÖLDI, ZS. (2009): A társadalmi részvétel szerepe a városfejlesztés gyakorlatában–európai és hazai tapasztalatok. *Tér és Társadalom*, 23(3), 27-43.

FRISNYÁK, S. (1994): A tájak és az emberi tevékenységi formák. In (szerk. VIGA GY.) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyekönyv. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés kiadványa, Miskolc, 9-44.

FRISNYÁK, S. (2002): A tájak és az emberi tevékenységi formák. In (szerk. VIGA GY.) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyekönyv. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közgyűlés kiadványa, Miskolc, 9-42.

- GIMESI, I. M. (2004): Ásványgyűjtő kalauz 5. Rozsnyó és környéke Szeged, 1-18.
- GOCH, S. (2002): Betterment without Airs: Social, Cultural and Political Consequences of the De-industrialization in the Ruhr. *International Review of Social History*, 47, 87-111.
- GRABHER, G. (1993): The weakness of strong ties; the lock-in of regional development in the Ruhr-area. In: (ed. GRABHER, G.): *The embedded firm: On the socioeconomics of industrial networks*. Routledge, London, New York, 255–277
- GRASSELLI, G. (1996): Az ipari park, mint a régió fejlesztésének lehetséges alternatívája. *Comitatus*, 6., 3-19.
- GRIMSKI, D. – FERBER, U. (2001): Urban brownfields in Europe. *Land Contamination & Reclamation*, 9(1), 143-148.
- GRUEHN, D. (2017): Regional Planning and Projects in the Ruhr Region (Germany). In: (eds, YOKOHARI, M. – MURAKAMI, A. – HARA, Y. – TSUCYIJA, K.) *Sustainable Landscape Planning in Selected Urban Regions*. Springer, Tokyo, 215-225.
- HASSINK, R. – SHIN, D.-H. (2005): The restructuring of old industrial areas in Europe and Asia. *Environment and Planning A*, 37(4), 571-580.
- HAUSER, S. (2003): Ästhetik und Revitalisierung. In: (ed. GENSKE, D. D. – HAUSER, S.) *Die Brache als Chance. Ein transdisziplinärer Dialog über verbrauchte Flächen*. Gesellschaft für Umwelt Geowissenschaften (GUG), Springer, Berlin, 3-26.
- HECKENAST, G. (1980): A vashámor elterjedése Magyarországon (14-15. század. Történelmi szemle, Akadémiai Kiadó, Budapest, 80(1), 1-29.
- HEIDENREICH, M. (2015): The New Museum Folkwang in Essen. A Contribution to the Cultural and Economic Regeneration of the Ruhr Area?. *European Planning Studies*, 23(8), 1529-1547.
- HIDASI, J. - ZELENKA, T. (2010): Kőszén, építőanyagok, nemérces ásványkincsek. In: (főszerk. KARÁTSON D.) *Pannon enciklopédia: Magyarország földje: kitekintéssel a Kárpát-medence egészére*. Kertek 2000 Könyvkiadó, Budapest, 191-201.
- HOSPERS, G. J. (2004): Restructuring Europe's Rustbelt: the case of the German Ruhrgebiet. *Intereconomics: Review of European Economic Policy*, 39(3), 147-156.
- HUDSON R. (1994). Institutional change, cultural transformation and economic regeneration: myths and realities from Europe's old industrial regions. In: (ed. AMIN A – THRIFT, N.) *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 196-216.

HUDSON, R. (2005): Re-thinking change in old industrial regions: Reflecting on the experiences of North East England. *Environment and planning A.*, 37 (4), 581-596.

JASPER, K. – SCHOLZ, C. (2008): Stadtentwicklung in der Städteregion Ruhr. In: *Informationen zur Raumentwicklung Heft 9/10*, pp. 627-637.

JUCU, I.S. (2015): Romanian post-socialist industrial restructuring at the local scale: evidence of simultaneous processes of de-/reindustrialization in the Lugoj municipality of Romania. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 17(4), 408-426.

JUNG, W. – HARDES, A. – SCHRÖDER, W. (2010): From Industrial Area to Solar Area: The Redevelopment of Brownfields and Old Building Stock with Clean Energy Solutions (City of Gelsenkirchen, Germany). *Local governments and climate change: sustainable energy planning and implementation in small and medium sized communities*, 39, 275.

KEIL, A. – WETTERAU, B. (2013): Metropolis Ruhr. A Regional Study of the New Ruhr. *Regionalverband Ruhr, Essen*, 109.

KENNEDY, L. – SOOD, A. (2016): Greenfield development as tabula rasa. *Economic and Political Weekly*, 51(17), 41-49.

KISS, É. (2008): A magyar ipar térbeli szerkezetének átrendeződése 1989 után. II. *Területi Statisztika*, 11(48)(5), 544-553.

KISS É. (2009): Budapest ipari területei az utóbbi évtizedben. *Tér és Társadalom*, 23(2), 69-85.

KISS É. (2010): Területi szerkezetváltás a magyar iparban 1989 után. *Dialóg–Campus, Budapest–Pécs*

KOUTSKÝ, J.-SLACH, O.-BORUTA, T. (2011): Restructuring Economies of Old Industrial Regions – Local Tradition, Global Trends. In: *The Scale of Globalization. Think Globally, Act Locally, Change Individually in the 21st Century*. Ostrava: University of Ostrava, 166-173.

KOZMA, G. (2005): Terület- és településmarketing. *Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen*, 178.

KRZYSZTOFIK, R. – KANTOR-PIETRAGA, I. – SPÓRNA, T. (2013): A dynamic approach to the typology of functional derelict areas (Sosnowiec, Poland). *Moravian Geographical Reports*, 21(2), 20-35.

KUKELY GY. – BARTA GY. – BELUSZKY P. – GYŐRI R. (2006): Barnamezős területek rehabilitációja Budapesten. *Tér és Társadalom*, 20(1), 57-71.

KULCSÁR, B. – RADICS, ZS. – KOZMA, G. – TEPERICS, K. – PÉNZES, J. – MOLNÁR, E. – MARINCÁSÁK, M. (2014): The increasing role of renewable energies in the maintenance of settlements in Eastern Hungary, *Environmental Engineering and Management Journal*, 13(11), 2837-2844.

LENGYEL I. (2002): A klaszterek jellemzői. In: (szerk. LENGYEL I. – RECHNITZER J.) A haza építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben. Régió-Art, Győr, 99-124.

LENGYEL, I. (2003): Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon, JATEPress Kiadó, Szeged, 454.

LENGYEL, I. (2010): Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák, Akadémiai Kiadó, Budapest, 385.

LINTZ, G. – MÜLLER, B. – SCHMUDE, K. (2007): The future of industrial cities and regions in central and eastern Europe. *Geoforum*, 38(3), 512-519.

LUX, G. (2009a): Az ipar hagyományos terei: A régi ipari térségek. *Tér és Társadalom*, 23(4), 45-60.

LUX, G. (2009b): Ipari térségek átalakulása Közép-Európában Doktori értekezés, Pécs, 217.

MARINCÁSÁK, M. (2013): Improvement of old industrial areas. In: (eds. MORAR, C. – ILIES, D.C.) Regional development and cross-border cooperation. Editura Universitatii din Oradea, Oradea, 35-38.

MARINCÁSÁK, M. – KOZMA, G. – PÉNZES, J. (2016): The structure of municipal council committees of local governments of Hungary before and after of the local elections of 2014. *Scientific Papers of the University of Pardubice*, 36, 23(1), 164-175.

MARINCÁSÁK, M. – KOZMA, G. (2018) The appearance brownfield and greenfield developments in the Integrated Urban Development Strategies of the Northern Hungary. *Romanian Review on Political Geography*, 20(2), 57-66.

MARTINAT, S. – KUNC, J. – KLUSÁČEK, P. – KREJČÍ, T. – NAVRATIL, J. – VNENKOVA, J. – ČERNÍK, J. (2015): Spatial relations and perception of brownfields in old industrial region: Case study of Svinov (Ostrava, Czech Republic). *Geographia Technica*, 10(2), 66-77.

MATHEY, J. – RÖBLER, S. – BANSE, J. – LEHMANN, I. – BRÄUER, A. (2015): Brownfields as an element of green infrastructure for implementing ecosystem services into urban areas. *Journal of Urban Planning and Development*, 141(3), A4015001, 1-13.

MOLNÁR, P. (1984): Történelmi-társadalmi viszonyok. In: (szerk. GYENES L.) Nógrád. Magyarország megyéi. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 26-45

NAGY, Á. (témafelelős) (2003): Az EU Strukturális Alapok keretében barnamezős rehabilitációra kiírandó pályázatok szakmai megalapozása (előkészítő tanulmány). VÁTI Kht. Településtervezési és Tájtervezési Iroda, Budapest, 122.

NAGY, J. (1984a): Történelmi-társadalmi viszonyok. In: (szerk. GYENES L.) Heves. Magyarország megyéi. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 19-50.

NAGY, J. (1984b): Gazdasági viszonyok. In: (szerk. GYENES L.) Heves. Magyarország megyéi. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 69-91.

NEWTON, P. – NEWMAN, P. – GLACKIN, S. – TRUBKA, R. (2012): Greening the greyfields: Unlocking the redevelopment potential of the middle suburbs in Australian cities. *World Academy of Science, Engineering and Technology* 71 2012, 2012(71), 138-157.

OROSZ, É. (2012): A barnamező fogalmának változó értelmezése. *Tér és Társadalom*, 26(2), 73-87.

PAPP, GY. – KÖRÖSI, V. – GYÖNGYÖSSY, SZ. – PAPP, A. (2006): Barnamezős területek az Észak-magyarországi régióban. *Regiszter. Észak-magyarországi tényképek*, 1(2), 5-175.

PAULOVICS, J. – KÖRÖSI V. (2011). A barnamezős felmérés eredményei az Észak-magyarországi régióban. In. *Tudáshálózat és klaszteresedés*, Norria kiadvány, pp. 174-183.

PÉTI, M. (szerk.) (2009): Kézikönyv a területi kohézióról: területi megközelítés alkalmazása a közszféra által támogatott fejlesztésekben. NFGM, VÁTI Nonprofit Kft., Budapest, 160.

PINCH, P., - ADAMS, N. (2013): Lessons from the IBA Emscher Park. In (ed. LEARY, M.E. – McCARTHY, J.) *The Routledge companion to Urban Regeneration*. London: Routledge, 230-240.

PORTER, M. E. (2000): Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic development quarterly*, 14(1), 15-34.

RUMPEL, P. – SLACH, O. – KOUTSKÝ, J. (2010): Creative industries in spatial perspective in the old industrial Moravian-Silesian region. *Ekonomie A Management*, 4, 30-46.

SÁRA, J. (1984): Gazdasági viszonyok. In: (szerk. GYENES L.) Nógrád. Magyarország megyéi. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 61-96.

SIEBIELEC, G. – RABL-BERGER, S. – BLUEMLEIN, P. – SCHWEIKER, M. – HUBER, S. – WIESHOFER, I. – BIASIOLI, M. – AJMONE MARSAN, F. – JAROSLAVA, M. - GALUSKOVA, I. – VOKURKOVA, P. (2012): Brownfield redevelopment as an alternative to greenfield consumption in urban development in Central Europe. *URBAN SMS, Soil Management Strategy*, 1-23.

SKOKAN, K. (2006): Innovative Concepts in the Regional Policy of the Czech Republic. Published in: *Finansowanie rozwoju regionalnego*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu (2007), 301-320.

SKOKAN, K. (2009): Regional Clusters and Transformation of Old Industrial Regions. 3rd Central European Conference in Regional Science – CERS, 770-783.

SLACH, O. – BORUTA, T. (2013): What can cultural and creative industries do for urban development? Three stories from the post-socialist industrial city of Ostrava, *Quaestiones Geographicae*, 31(4), 99-112.

SONJA, Ć – JASMINA D. – LUKIĆ, T. - STOJANOVIĆ, V. – DUKIČIN, S – BESERMENJI, S. – STAMENKOVIĆ, I. – TUMARIĆ, A. (2014): Transformation of industrial heritage: An example of tourism industry development in the Ruhr area (Germany). *Geographica Pannonica*, 18(2), 43-50.

STEINER, M. (1999): Institutional Change in Old Industrial Areas – Lessons for Industrial Policy in the Transformation Process, 1-54.

SZENDI, D. (2016): Perifériák felzárkózásának esélyei, különös tekintettel Kelet-Közép-Európa két térségére. PhD-értekezés, Miskolc, 230.

VERES, L. (1986): Történelmi-társadalmi viszonyok. In: (szerk. GYENES L.) *Borsod-Abaúj-Zemplén. Magyarország megyéi*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 31-59.

YOUNT, K. R. (2003): What are brownfields? Finding a conceptual definition. *Environmental Practice*, 5(1), 25-33.

ZÁMBORSKÝ, P. (2012): Emergence of transnational clusters: Evidence from the Slovak automotive industry. *JEEMS Journal of East European Management Studies*, 17(4), 464-479.

ŽÍTEK, V. – KLIMOVA, V. – KRALOVA, M. (2016): Assessment of regional innovation systems as an assumption for innovation policy adjustment. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 12(49), 169-186.

Jogszabályok

27/2013. (II.12.) Kormányrendelet

Statisztikai évkönyvek, adatok:

1949., 1960., 1970., 1980., 1990. évi Népszámlálás, Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Megyei Statisztikai Évkönyvek (1992-2013), Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Mikrocenzus 2005: <http://www.nepszamlalas2001.hu/mc2005/> (2015.VI.14)

Népszámlálás 2001: <http://www.nepszamlalas2001.hu> (2015.VI.14)

Népszámlálás 2011: [http://www.ksh.hu/nepszamlalas/\(2015.VI.14\)](http://www.ksh.hu/nepszamlalas/(2015.VI.14))

Területi adatok: <https://www.ksh.hu/stadat> (2016.VII.11)

2017 TOP 50 Heves. (2017) A NAV Észak-magyarországi Regionális Adó Főigazgatósága, a Heves Megyei Hírlap és a Heves Megyei Kereskedelmi és Iparkamara közös kiadványa.

2017 TOP 100 – A 100 legjelentősebb Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű vállalkozás. (2017) A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Adóigazgatósága, az Észak Magyarország és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kereskedelmi és Iparkamara közös kiadványa.

TOP 50 Nógrád megye 2017. (2017) A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Nógrád Megyei Adóigazgatósága, a Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara és a Nógrád Megyei Hírlap közös kiadványa.

Koncepciók, tervek, stratégiák, programok

Országos Területfejlesztési Koncepció 1998

Országos Területfejlesztési Koncepció 2005

Országos Fejlesztéspolitikai Koncepciót 2005

I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006)

II. Nemzeti Fejlesztési Terv: Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013)

Új Széchenyi Terv 2011. január

Az Észak-magyarországi Régió fejlesztési stratégiája (2007-2013)

Észak-magyarországi régió városainak Integrált Városfejlesztési Stratégiái (2007-2013)

Heves Megye Területfejlesztésének Középtávú Stratégiai Programja (1998)

Heves Megye Fejlesztési Terve (2003-2012)

Heves megye Területfejlesztési Koncepciója és Stratégiai Programja 2007-2013

Nógrád Megye Területfejlesztési Koncepciója (1998)

Nógrád Megye Középtávú Fejlesztési Programja (2000-2002)

Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Területfejlesztési Koncepciója, 1999

Helyzetértékelés és fejlesztési koncepció a 2011-2013 közötti időszakra Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Internetes források:

Statisztikai Évkönyvek Németország: <https://www.destatis.de> (letöltés: 2017.11.23)

Wirtschaftsvereinigung Stahl (Német Acél Szövetség): <http://www.stahl-online.de> (letöltés: 2017.11.24.)

<http://www.metropoleruhr.de> online hozzáférés: 2017. november

<http://www.statista.com> online hozzáférés: 2017. novemb

Cseh statisztikai hivatal oldala: <https://www.czso.cz/csu/czso/statistical-yearbook-of-the-moravskoslezsky-region-2015> (letöltés: 2017.11.24.)

European Commission (Európai Bizottság): <https://ec.europa.eu> (2019.08.26.)

Regionalverbandes Ruhr (Ruhr Regionális Egyesülete): <https://www.rvr.ruhr> (letöltés: 2019.08.26.)

<http://www.terport.hu> (2014.01.20)

http://palyazat.gov.hu/uj_magyarország_fejlesztési_terv online hozzáférés: 2014. október

<http://www.norda.hu/uj-szechenyi-terv/eszak-magyarorszag-i-operativ-program/> online hozzáférés: 2016. október

<http://www.szpi.hu/download/Tavaszi-konferenciasorozat/Eloadasok-letoltheto-anyagai/Salgotarjan/Gutyan-Gergyely-NORDA.pdf> online hozzáférés: 2014. október
Széchenyi 2020 jelentéskészítő:

http://emir.nfu.hu/kulso/jelek/index.php?akt_nyelv=hu&view=list&menu=101
online hozzáférés: 2016. október

www.2010-2014.kormany.hu (2016.07.04.)

www.kormany.hu (Ipari parkok listája 2016) (2016.07.04.)

Szabad vállalkozási zónák új települései:

[https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1XliAHjU551j2es0Rh5qxZnoO4AA&hl=hu,](https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1XliAHjU551j2es0Rh5qxZnoO4AA&hl=hu) http://www.piacprofit.hu/kkv_cegblog/ujabb-telepulesek-a-szabad-vallalkozasi-zonakban/ (2016.07.04)

Melléletek

1. melléklet: Az I. és II. OTK-ban meghatározott fejlesztések az Észak-magyarországi régióra vonatkozóan

Dokumentum	Barnamezős területek		Zöldmezős területek
	Ipari jellegű hasznosítás	Egyéb jellegű hasznosítás	
Országos Területfejlesztési Konceptió 1998	<p>1. Gazdaságfejlesztés:</p> <ul style="list-style-type: none"> • diverzifikált gazdasági struktúraváltás (nagy- és középüzemek) • a hazai igényeket kielégíteni képes acélipar megtartása • alkatrészgyártás és a könnyűipar korszerűsítése • versenyképes termék szerkezet kialakítása a Miskolci Egyetem együttműködésével • vegyipar (műanyag) mellett járműipar (alkatrészgyártás, összeszerelés, elektronika), mezőgazdasági- és élelmiszeripari gépgyártás, orvosi műszerek, gyógyászati berendezések gyártásának, fa – és bútoripar, környezetvédelmi eszközök, mérőműszerek előállításának fejlesztése. • agrárgazdaság korszerűsítése • idegenforgalmi lehetőségek kiaknázása <p>2. Humán erőforrás fejlesztése</p> <p>3. A műszaki infrastruktúra fejlesztése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • közlekedés: autópálya építés (M3-as országhatárig, M30: Emőd-Miskolc-országhatár); autóút fejlesztés a 21. és 25. számú főutakból • vízgazdálkodás: ivóvíz és szennyvízcsatorna rendszer kiépítése; szennyvíztisztító telepek építése, fejlesztése; Tisza jobb parti védvonalának (Bodrogekőz) és a Tisza-tó komplex 		

	<p>fejlesztése.</p> <ul style="list-style-type: none"> • energiaellátás: 400 kV-os vezeték kiépítése, bekötése és táppont fejlesztése; tiszapalkonyai, borsodi és mátrai hőerőmű „selejtezése”, új egységek létrehozása a borsodiban és a mátraiban; gázturbina telepítése (lőrinci erőmű).
<p>Országos Területfejlesztési Kon koncepció 2005</p>	<p>1. „Techno-régió”: a versenyképes gazdaság megteremtése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • mechatronika és a vegyipar fejlesztése • technológiafejlesztés az iparban és a szolgáltató szektorban • környezetvédelmi ipar betelepítése, „preventív technológiák” kidolgozása, alternatív energiák széleskörű hasznosítása, alkalmazása barnamezős területek megújítása • energiaipar létrehozása (megújuló energia) • felsőoktatási intézmények és a gazdasági szereplők szorosabb együttműködése, a K+F lehetőségek fejlesztése, innováció • „regionális logisztikai hálózati rendszer” létrehozása (mezőkövesdi repülőtér) <p>2. Regionális turisztikai hálózati rendszer kialakítása az Észak-alföldi régióval közösen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • klaszterek kialakítása, az infrastruktúra és az attrakciók fejlesztése, turisztikai és a hozzá kapcsolódó lehetőségek kihasználása • közös klaszterközpont létesítése az Észak-alföldi régióval • „szolgáltatás-fejlesztés” • „humán erőforrás-fejlesztés” <p>3. A minőségi élet feltételeinek megteremtése, a településhálózat integrált fejlesztése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • versenyképes nagyvárosokban és vonzáskörzetükben: a gazdasági innovációs és tudásközponti jelleg erősítése, „igazgatási és kulturális szolgáltatás” és a főúthálózat fejlesztése • „a tudás, az innováció átadására képes városokban és vonzáskörzetükben”: tudás és innováció befogadásának valamint a „gazdasági funkciók” fejlesztése, az elérhetőség javítása, minőségi közszolgáltatások biztosítása • szolgáltató városokban és vonzáskörzetükben (leghátrányosabb térségek): közszolgáltatások fejlesztése, „döntéshozatali és igazgatásszervezési szerep bővítése, elérhetőség javítása, foglalkoztatási szint emelése <p>A régió területi céljai:</p>

- minden szintű és féle együttműködések erősítése a régió
belül és kívül
- társadalmi kohézió előmozdítása
- az aprófalvas térségekben a területi központi funkciók
megszilárdítása, az infrastrukturális hátrányok mérséklése, a
turisztikai lehetőségek kiaknázása
- integrált árvíz elleni védekezési, víz- és tájgazdálkodási
programok kidolgozása

2. melléklet: Az Észak-magyarországi Régió Fejlesztési Stratégiája 2007-2013

Dokumentum	Barnamezős területek		Zöldmezős területek
	Ipari jellegű hasznosítás	Egyéb jellegű hasznosítás	
Az Észak-magyarországi Régió fejlesztési stratégiája (2007-2013)	<p>I. A versenyképes gazdaság megteremtése (Techno-régió) program:</p> <ul style="list-style-type: none"> • integrált beszállítói hálózati rendszerek kialakítása: (mechatronika, vegyipar) technológiai fogadóképesség (építés, felújítás) és technológiai fejlesztés, gép, eszközbeszerzés, informatikai és telekommunikációs, telephelyi termelő infrastruktúra, hálózati szolgáltatás-, alpinfrastruktúra és tartalom, szabadidős, rekreatív infrastruktúra valamint humán erőforrás-fejlesztés, technológiai transzfer (know-how, licence, szoftvervásárlás), szakember lakások építése (Várható nagyprojektek: 1. integrált beszállítói hálózati rendszerek kialakítása (mechatronika) BOSCH beszállítói rendszer – Miskolc, Eger, Hatvan mechatronikai tengely, 2. vegyipari hálózat kialakítása a BorsodChem vonzáskörzetében Vegyipari Ipari Park – Kazincbarcika, Berente vegyipari tengely) • kreatív ipar: technológiai fogadóképesség (építés, felújítás) és technológiai fejlesztés, gép, eszközbeszerzés, technológiai transzfer (know-how, licence, szoftvervásárlás), alkalmazott kutatás- és technológia, telephelyi termelő infrastruktúra valamint humán erőforrás-fejlesztés • környezetvédelmi ipar meghonosítása: kockázati tőke bevonás, barnamezős (fogadó) területek előkészítése, technológiai fogadóképesség (építés, felújítás) és technológiai fejlesztés, gép, eszközbeszerzés, technológiai transzfer (know-how, licence, szoftvervásárlás), informatikai és telekommunikációs, termék és technológia, telephelyi termelő infrastruktúra valamint humán erőforrás-fejlesztés • megújuló energiaforrásokra épülő energiaipar: kockázati tőke bevonás, barnamezős (fogadó) területek előkészítése, technológiai fogadóképesség (építés, felújítás) és technológiai fejlesztés, gép, eszközbeszerzés, technológiai transzfer (know-how, licence, szoftvervásárlás), informatikai és telekommunikációs, termék és technológia, telephelyi termelő infrastruktúra valamint humán erőforrás-fejlesztés • regionális tudásközpont kialakítása: kutatás-technológiai fejlesztési tevékenység bővítése; innovációs és technológiai központok támogatás; innovációs hálózatok kiépítése, technológiai transzfer biztosítása a felsőoktatási intézmények 		

segítségével, az egyetemek és a gazdálkodó szervezetek közötti kapcsolat erősítésével; tudás és technológia intenzív kezdő (start-up) és hasznosító (spin-off) vállalkozások létrehozása és inkubálása; a regionális képzési – kiemelten a szakképzési – infrastruktúra teljes átalakítása az új technológiák elsajátítása érdekében; felsőoktatási infrastruktúrafejlesztés (Várható nagyprojekt: versenyképességi pólus – Miskolc)

- regionális logisztikai hálózati rendszer kialakítása: telephely fejlesztése (építés, felújítás), anyagmozgatás csomagolás-technológiafejlesztés, gép, eszközbeszerzés, logisztikai infrastruktúrális, informatikai és telekommunikációs valamint humáninfrastruktúra-fejlesztés (Várható nagyprojekt: intermodális logisztikai központ és termelő/fejlesztő park – Mezőkövesd)
- vállalkozásokat segítő üzleti szolgáltatások fejlesztése: kockázati tőke alap létrehozása, üzleti tanácsadás, nemzetközi tanácsadói akkreditáció, oktatási bázisok kialakítása, fejlesztése, minőségbiztosítási rendszerek bevezetésének támogatása, háttér szolgáltatások igénybevétele, nemzetközi regionális képviselők kialakítása

II. Regionális turisztikai hálózatok kialakítása az Észak-alföldi régióval közösen:

- koherens és integrált kommunikációs stratégia kialakítása, régiómarketing eszközök fejlesztése: közös turisztikai marketing kidolgozása, a szükséges marketingeszközök előállítása és alkalmazása
- közös regionális klaszter központ létrehozása az Észak-alföldi régióval: a klaszterközpont építése, informatikai és telekommunikációs rendszer fejlesztése, K+F tevékenység, termék és szolgáltatás-fejlesztés, régiókon belüli és a nemzetközi hálózatokba történő együttműködések, bekapcsolódások támogatása
- regionális turisztikai klaszterek létrehozásának támogatása: fogadóképesség fejlesztés (új szálláshelyek, meglévők bővítése), szálláshelyek minőségi fejlesztése (szolgáltatásbővítés), informatikai és telekommunikációs fejlesztés, attrakciók kialakítása, fejlesztése
- a programhoz kapcsolódó szolgáltatás-fejlesztés: logisztikai hálózat fejlesztése, kialakítása; logisztikai csomópontok kialakítása, közlekedési eszközök beszerzése; tanácsadói és üzleti szolgáltató hálózat; kiemelt rendezvények fejlesztése
- a programhoz kapcsolódó humán erőforrás-fejlesztés: idegenforgalmi oktatási fejlesztés; idegenforgalmi többszintű kompetencia alapú képzés az iskolarendszerben; turisztikai szolgáltatók iskolarendszeren kívüli képzése; vállalkozói ismeretek bővítése, gyakorlatorientált képzés

III. A minőségi élet feltételeinek megteremtése, a

településhálózat integrált fejlesztése:

- tudás város-, kreatív város-, innovatív városhálózat: három-öt számjegyű utak fejlesztése, közlekedés- és tömegközlekedés fejlesztés, foglalkoztatási programok (közösségi célokért), város rehabilitáció, panel lakótelep rekonstrukció, barnamezős területek kármentesítése, revitalizációja, csatornázás, szennyvíztisztítás és elhelyezés, vállalkozások betelepülését és működését segítő, önkormányzat által végzett infrastruktúrafejlesztés (zöldmezős), E-társadalom kialakítása, E-közigazgatás fejlesztése, regionális döntéshozatali és igazgatásszervezési intézményfejlesztés, biztonsági szolgáltatások és ifjúsági karrierközpontok fejlesztése, egészségügyi és szociális szolgáltatások biztosítása, alapfokú oktatás infrastruktúrafejlesztése
- a tudás, az innováció átadására képes városok: 1. Elérhetőség és kommunikáció: három-öt számjegyű utak fejlesztése, közlekedésfejlesztés. 2. Helyi gazdaságfejlesztés: munkahelymegtartó és munkahelyteremtő beruházások, üzleti szolgáltatások fejlesztése, foglalkoztatási programok (közösségi célokért). 3. Épített környezet minőségének javítása: város rehabilitáció, panel lakótelep rekonstrukció, csatornázás, szennyvíztisztítás és elhelyezés, barnamezős területek kármentesítése, revitalizációja, vállalkozások betelepülését és működését segítő, önkormányzat által végzett infrastruktúrafejlesztés, E-társadalom kialakítása, E-közigazgatás fejlesztése, kistérségi döntéshozatali és igazgatásszervezési intézményfejlesztés, biztonsági szolgáltatások fejlesztése, fiatal szakemberek lakáshoz jutásának támogatása, kistérségi szintű egészségügyi és szociális szolgáltatások biztosítása, alapfokú oktatás infrastruktúrafejlesztése
- agglomerációs, szuburbán és korlátozott központi szerepkörrel rendelkező települések: 1. Elérhetőség és kommunikáció: három-öt számjegyű utak fejlesztése, közlekedésfejlesztés, elővárosi közlekedés, kerékpárút, a teljes (mobil)telefon lefedettség és internet hozzáférési lehetőség biztosítása. 2. Helyi gazdaságfejlesztés: munkahelymegtartó és munkahelyteremtő beruházások, vállalkozások betelepülését és működését segítő, önkormányzat által végzett infrastruktúrafejlesztés, kistérségi munkaerőpiaci szolgáltatások nyújtása, foglalkoztatási programok (közösségi célokért), romaprogramok. 3. Épített környezet minőségének javítása: város és településközpontok felújítása, barnamezős területek rehabilitációja, közművesített lakásépítési területek kialakítása. 4. Humán szolgáltatások: egészségügyi és szociális szolgáltatások biztosítása, alapfokú oktatás, kulturális és szabadidős létesítmények, biztonsági szolgáltatások fejlesztése. 5. Környezetminőség javítása: csatornázás, szennyvíztisztítás és elhelyezés, levegőtisztaság védelem, zajvédelem,

energiatakarékosság. 6. Közösségek, társadalmi tőke, társadalmi részvétel: E-társadalom kialakítása, E-közigazgatás fejlesztése, fiatal szakemberek letelepítése és megtartása, a területfejlesztés helyi, közösségi hátterének és kapacitásának fejlesztése

- a szolgáltató városok és kistérségi decentrumok: 1. Elérhetőség és kommunikáció: három-öt számjegyű utak fejlesztése, közlekedésfejlesztés, a teljes (mobil)telefon lefedettség és internet hozzáférési lehetőség biztosítása, kistérségi kommunikáció és információáramlás központjainak kialakítása. 2. Helyi gazdaságfejlesztés: vállalkozások betelepülését és működését segítő, önkormányzat által végzett infrastruktúrafejlesztés, kistérségi munkaerő szolgáltatások nyújtása, foglalkoztatási programok (közösségi célokért), romaprogramok, szociális és közösségi vállalkozások kapacitásainak fejlesztése, a helyi piacon értékesítő kisvállalkozások foglalkoztatási kapacitásainak bővítése. 3. Épített környezet minőségének javítása: város és településközpontok felújítása, barnamezős területek rehabilitációja. 4. Humán szolgáltatások: kistérségi egészségügyi és szociális szolgáltatások biztosítása, középfokú képzés, kollégiumok, alapfokú oktatás, kulturális és szabadidős létesítmények, biztonsági szolgáltatások fejlesztése. 5. Környezetminőség javítása: csatornázás, szennyvíztisztítás és elhelyezés, levegőtisztaság védelem, zajvédelem, energiatakarékosság. 6. Közösségek, társadalmi tőke, társadalmi részvétel: E-társadalom kialakítása, E-közigazgatás fejlesztése, fiatal szakemberek letelepítése és megtartása, a területfejlesztés helyi, közösségi hátterének és kapacitásának fejlesztése
- kistelepülések: 1. Elérhetőség és kommunikáció: három-öt számjegyű utak fejlesztése, közlekedésfejlesztés, a teljes (mobil)telefon lefedettség és internet hozzáférési lehetőség biztosítása, közösségi információs pontok, közösségi közlekedés. 2. Helyi gazdaságfejlesztés: szociális és közösségi vállalkozások kapacitásainak fejlesztése, foglalkoztatási programok (közösségi célokért), romaprogramok, a helyi piacon értékesítő kisvállalkozások foglalkoztatási kapacitásainak bővítése. 3. Épített környezet minőségének javítása: falumegújítás. 4. Humán szolgáltatások: többfunkciós egészségügyi, szociális, kulturális, információs, szabadidős szolgáltatások biztosítása, alapfokú oktatás, biztonsági szolgáltatások fejlesztése, alternatív szolgáltatási módszerek bevezetése (aprófalvak). 5. Környezetminőség javítása: egyedi szennyvízkezelés, alternatív energiaforrások használata. 6. Közösségek, társadalmi tőke, társadalmi részvétel: fiatal szakemberek letelepítése, helyi közösségek megerősítése, önszerveződési képességének javítása
- regionális belső hálózatok: regionális jelentőségű úthálózati rendszer: elkerülő utak építése, veszélyes csomópontok

felszámolása, meglévő nyomvonal korszerűsítése, új nyomvonal létrehozása

- regionális belső hálózatok: vízbázis védelem: diagnosztika elvégzése, földhivatali munkarészek elkészíttetése, biztonságba helyezés megvalósítása a diagnosztikai fázisban meghatározottak szerint, biztonságban tartás, felszíni vizeket érintő monitoring rendszer kialakítása

- regionális belső hálózatok: szilárd hulladék kezelés és rekultiváció: szelektív hulladékgyűjtő rendszerek kialakítása, csomagolási hulladékok, elektronikai hulladékok, illetve hulladékká vált járművek hasznosítása, illegális hulladéklerakó helyek bezárása, felszámolása, rekultivációja, szennyvíziszap hasznosítása, komposztáló, biogáz előállító létesítmények létrehozása

- regionális belső hálózatok: katasztrófavédelem: belterületi vízfolyások rendezése, víztározók építése, záportározók létesítése, nyílt ártéren elhelyezkedő települések árvízi katasztrófái elleni védekezés, folyóvándorlás által veszélyeztetett területeken az emberi élet és tulajdon védelme, folyami, vízépítési műtárgyak működőképességének biztosítása, vízkár elhárítási-védelmi tervek elkészítése, folyók, vízfolyások digitális alapú nyilvántartási rendszerének kidolgozása

- nyitott határok (külső és belső határok): emberi erőforrások fejlesztése, humánszolgáltatások feltételeinek javítása, határon átnyúló agrárgazdálkodás fejlesztése, közlekedési kapcsolatok bővítése, idegenforgalmi, turisztikai, szabadidős, és kulturális fejlesztések, gazdasági együttműködés, közös intézményi együttműködések, határmenti területi és környezeti fejlesztések, határtérségek speciális támogatása.

3. melléklet: Heves megye fejlesztési tervei 1998 és 2013 között

Dokumentum	Barnamezős területek		Zöldmezős területek
	Ipari jellegű hasznosítás	Egyéb jellegű hasznosítás	
Heves Megye Területfejlesztésének Középtávú Stratégiai Programja (1998)	<p>1. Munkahelyteremtő beruházások segítése, termelő és üzleti infrastruktúra fejlesztése, a vállalkozóknak biztosított szolgáltatások növelése</p> <p>2. Rövidtávú fejlesztési programok kidolgozása (Füzesabony és Heves térsége, északi vállalkozói övezet), az ipari foglalkoztatás növelése, az úthálózat fejlesztése, gyorsforgalmi út építése, feldolgozó üzemek (Heves térsége) és helyi alapanyagokra kisüzemek (északi hegyvidék) létrehozása, szállítási logisztikai kapacitások kiépítése (Füzesabony)</p> <p>3. Humánerőforrás, egészségügyi és szociális ellátások fejlesztése, tele- és inkubátorházak létesítése, közmunkaprogram segítése</p> <p>4. Elmaradott területeken: a közösségek fejlődését és önszerveződését segítő programok indítása, „a termelés szerkezetének és integrációjának megerősítése”, feldolgozásban és a forgalmazásban résztvevők körének növelése, alternatív munkalehetőségek bővítése, otthoni és nappali ellátás, részmunkaidős foglalkoztatás, turizmus fejlesztése</p> <p>5. A körzeti központok megfontolt fejlesztése, várossá válásuk elősegítése</p> <p>6. Pár településből álló ipari, munkahelyi körzetek kialakításának elősegítése (vállalkozói övezet, aprófalvak, szomszédos települések)</p> <p>7. „Innovatív térségek továbbfejlesztése”: külső tőkebefektetések fokozása, technológiák fejlesztése, szerkezetváltás, innováció, a környezet megóvását szolgáló befektetések</p>		
Heves Megye Fejlesztési Terve (2003-2012)	<p>1. „A gazdaság versenyképességének javítása, a termelési, üzleti környezet és infrastruktúra fejlesztése” (termelékenység, tőkeellátottság és a K+F szektor javítása, gazdasági szerkezetátalakítás, zöld mezős beruházások, ipari parkok és agroparkok létrehozása, közlekedési infrastruktúrafejlesztés)</p> <p>2. „Egészséges, képzett, kreatív, szolidáris és partneri együttműködésre képes társadalom, humán erőforrás”</p>		

	<p>(foglalkoztatottság emelése, a lakosság képzési és tudásszintjének növelése, a gazdasági kereslethez igazodó szakképzés megteremtése, a hátrányos helyzetűek számának csökkentése, egészségügyi ellátórendszer korszerűsítése)</p> <p>3. „Fenntartható erőforrás gazdálkodás, javuló környezetminőség” (környezeti terhelés redukálása valamint a káros hatásainak felszámolása, ökogazdálkodás feltételeinek javítása, település rehabilitáció, bel- és csapadékvíz elvezetés, tározók, bel- és árvíz védelmi jellegű fejlesztések)</p> <p>4. „Javuló térszerkezettel az elmaradott területek felzárkóztatása” (mikrotérségekben a városiasodási folyamatok fokozása, amit a középfokú ellátórendszerek, a térségközponti funkciók valamint a közlekedési viszonyok javításával kívánnak elérni)</p> <p>5. „A tudásalapú társadalom fejlesztése javuló közigazgatási és területfejlesztési intézményrendszerrel” (innovációs képességek fejlesztése, informatika adta lehetőségek kiaknázása, esélyegyenlőség megvalósítása az információhoz jutás és szolgáltatások területén, a területfejlesztés intézményrendszerének létrehozása)</p>
<p>Heves megye Területfejlesztési Konceptiója és Stratégiai Programja 2007-2013</p>	<p>I. Gazdaság versenyképességének növelése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • innováció, technológiák modernizálása (gép-, energia-, élelmiszeripar, K+F tevékenységek fejlesztése, hálózatok, klaszterek létrejöttének elősegítése, környezetvédelmi ipar betelepítése, „technológia-intenzív” kisvállalkozások segítése) • agrárgazdaság fejlesztése (technológia és termékszerkezet modernizálása, termelési, értékesítési integráció növelése, alternatív energiák hasznosítása) • foglalkoztatás növelése (barnamezős beruházások, képzési szerkezet igazítása a piachoz, alkalmazkodóképesség növelése, csatlakozás a régiós logisztikai rendszerhez) • mikro- és kkv-k jövedelemtermelő képességének fokozása (üzleti szolgáltatások fejlesztése, együttműködések elősegítése) • „az üzleti infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése, (ipari parkok, infokommunikációs technológiák, infrastruktúra, E-közszolgáltatások fejlesztése) <p>II. Turizmus gazdasági szerepének megtartása, emelése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „kínálatorientált fejlesztés • desztináció, menedzsment, integrált fejlesztés • hálózatok, klaszterek szervezése • hatékony turisztikai marketing” <p>III. Fenntartható fejlődés elősegítése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • környezetterhelés mérséklése

- vízrendezési problémák felszámolása
- alternatív energiaforrások számbavétele és felhasználása

IV. „Életminőség feltételeinek javítása:

- egészségügyi és szociális ellátás fejlesztése
- tudásszint emelése
- infrastruktúra fejlesztése
- hátrányos helyzetű térségek fejlesztése
- településhálózat fejlesztése”

4. melléklet: Nógrád megye fejlesztési tervei 1998 és 2013 között

Dokumentum	Barnamezős területek		Zöldmezős területek
	Ipari jellegű hasznosítás	Egyéb jellegű hasznosítás	
Nógrád Megye Területfejlesztési Koncepciója (1998)	<p>1. A megye gazdasági teljesítményének növelése (működő tőke jelenlétének növelése, fejlesztési projektek kidolgozása, vállalászási övezetek fejlesztése, vállalkozások számának növelése, egy főre jutó GDP növelése)</p> <p>2. Fejlett ipar és kézműipar feltételeinek megteremtése (új ipari területek kijelölése, egykori ipari területek rekultivációja és revitalizációja, új iparágak megjelenése, minőségi termékek előállítása, sajátos kézműipar, beszállítói rendszer kiépítése, építőipar súlyának növelése)</p> <p>3. Élelmiszergazdaság szerepének fokozása (helyi sajátóságokra épülő differenciált élelmiszeripar, a kis, közepes és nagy társas valamint családi gazdaságok hatékony együttműködése, élelmiszeripar nagyobb szerepe „a megye lakosságának eltartásában”)</p> <p>4. Turizmusból származó bevételek növelése (új és már meglévő turisztikai attrakciók fejlesztése, kereskedelem és vendéglátás színvonalának emelése)</p> <p>5. Gazdasági aktivitás növelése (munkahelyteremtés)</p> <p>6. Műszaki infrastruktúra fejlesztése (közúti és vasúti közlekedés feltételeinek, hálózatának fejlesztése, hírközlés fejlesztése)</p> <p>7. Természet védelme és a környezetterhelés csökkentése (természeti értékek hatékony védelme, csatornarendszer kiépítése, szennyvíztisztító telepek létesítése, regionális hulladéklerakó hálózat kialakítása, illegális szemétkerakók felszámolása)</p> <p>8. Az egészségügy és a humán erőforrás fejlesztése (egészségvédelmi programok szervezése, iskolázottság szintjének emelése, a piac igényeinek megfelelő szakképzettség biztosítása, korszerűbb eszközök beszerzése)</p> <p>9. A hátrányos helyzetű népesség élethelyzetének javítása (cselekvési programok kidolgozása, megvalósítása)</p> <p>10. Az életminőség emelése (életkörülmények javítása, „növekedjen a települések piaci fogadóképessége”, tradíciók megtartása, őrzése)</p> <p>11. Kistérségi, a hazai és nemzetközi regionális együttműködések és kooperációk fokozása (hatékony</p>		

	<p>együtműködések megvalósítása)</p> <p>12. „Komplex megye marketing” kiépítése („megyei termék és szolgáltatás védjegyrendszer” kiépítése, használata, „vonzóbb megye kép” kialakítása, népszerűsítése a kamarák és önkormányzatok együtt- és közreműködésével)</p>
<p>Nógrád Megye Középtávú Fejlesztési Programja (2000-2002)</p>	<p>"1. Javuljon a megye gazdasági teljesítőképessége, teremtsenek meg a fejlett ipar és kézműipar feltételei</p> <p>2. Erősödjön az élelmiszergazdaság pozíciója</p> <p>3. Reáltekintetben emelkedjen az idegenforgalomból származó megyei összbevétel</p> <p>4. Fokozódjon a gazdasági aktivitás</p> <p>5. Mennyiségi és minőségi mutatóiban fejlődjön a műszaki infrastruktúra</p> <p>6. Nyújtsanak magasabb életminőséget a lakosságuknak a településeink</p> <p>7. Őrizzük meg épített és természeti értékeinket, javuljon környezetünk állapota”</p>

5. melléklet: Borsod-Abaúj-Zemplén megye fejlesztési tervei 1999 és 2013 között

Dokumentum	Barnamezős területek		Zöldmezős területek
	Ipari jellegű hasznosítás	Egyéb jellegű hasznosítás	
Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Területfejlesztési Koncepciója, 1999	<p>„1. Gazdaságfejlesztési koncepció:</p> <ul style="list-style-type: none"> • befektetések vonzása, ösztönzése: gazdasági, üzleti infrastruktúra, szolgáltatási és kedvezményi rendszer; környezetvédelmi ipar fejlesztése; komplex turizmusfejlesztés • kis- és középvállalkozások támogatása: kockázati tőke program; technológiai transzfer program; információs és tanácsadó rendszer fejlesztési program <p>2. Társadalmi viszonyok fejlesztése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • humán erőforrás potenciál fejlesztése: oktatási, képzési program; K+F fejlesztési program; egészségügyi fejlesztési program; kulturális fejlesztési program • térségi kohézió és vidékfejlesztés: multifunkcionális mezőgazdaság; települési- térségi kapcsolatok fejlesztési program; települési infrastruktúra fejlesztés; civil szervezetek támogatása <p>3. Műszaki infrastruktúra fejlesztése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • komplex közlekedésfejlesztés • komplex vízgazdálkodás és szennyvízkezelés • energiaellátás fejlesztés • hulladékgazdálkodás fejlesztése <p>4. Megye-marketing fejlesztése:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teljesítményfejlesztés és kommunikáció • a területfejlesztési koncepció marketingje <p>5. A természeti és épített környezeti értékek védelme, fejlesztése és hatásai</p> <p>6. Integrált információs rendszer"</p>		
Helyzetérték elés és fejlesztési koncepció a 2011-2013 közötti időszakra Borsod-Abaúj-Zemplén megyében	<ul style="list-style-type: none"> • „környezeti és energetikai fejlesztések; • fizikai (közlekedés) és informatikai (hálózati kapcsolatok) elérhetőség javítása; • humán erőforrás fejlesztés; • egészség és életminőség fejlesztő szolgáltatások fejlesztése; • idegenforgalmi fejlesztések. • kistermelők munkájára alapozva minőségi mezőgazdasági termékek termelése, feldolgozása és közös marketingje – az önkormányzati tulajdonú földterületeken és önkormányzati társulás alapján megvalósuló – agrárlogisztikai beruházások és piacképes működést biztosító kiemelt nagyprojektek támogatásával, megvalósításával” 		

